KARLOVA UNIVERZITA

Fakulta Humanitních Studií

Katedra genderových studií

Bc. Yvona Votrubová

Koncept „nové“ ženy v první Československé republice (1918-1938)

Diplomová práce

Vedoucí práce: **PhDr. Jitka Gelnarová, Ph.D.**

Praha 2021

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s tím, že tato diplomová práce může být zveřejněna v elektronické knihovně FHS UK a může být využita také jako studijní text.

V Praze dne 22. 7. 2021 .....

Yvona Votrubová

Poděkování

Děkuji vedoucí mé diplomové práce PhDr. Jitce Gelnarové, Ph.D. za věnovaný čas, podnětné rady a za podporu při tvoření této práce. Děkuji také doc. Věře Sokolové, Ph.D. za vstřícný přístup v souvislosti s jejím odevzdáním. Dále bych také chtěla poděkovat celému Oddělení časopisů Knihovny Národního muzea, kam bylo vždy radostí chodit a za ochotu jejich pracovníků/ic.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá konceptem „nové ženy“ za první Československé republiky (1918-1938). „Nová žena“ je chápána jako diskurzivní konstrukt nabývající rozličných významů. V práci odhaluji šíři těchto významů a identifikuji obrazy „nové ženy“, které ukáží, co se pod tímto konceptem vše skrývalo. Cílem této práce je nalézt odpověď na otázku, jakých obsahů nabýval koncept nové ženy v dané době. V práci využívám dobový materiál (knihy, periodika) a analyzuji je prostřednictvím kritické diskurzivní analýzy. Téma „nové ženy“ také zasazuji do potřebného kontextu, který se zaměřuje na právní a společenské postavení žen za první Československé republiky a věnuji se také vzniku konceptu a jeho zpracování západními zahraničními autory/kami.

Klíčová slova: „nová žena“, historie, první Československá republika, diskurz, kritická diskurzivní analýza

Abstract

The diploma thesis is focused on the concept of the „New Woman“ in the first Czechoslovak Republic (1918–1938). The „New Woman“ is understood as a discursive construct acquiring various meanings. In this work, I reveal wide range of these meanings and identify images of the „New Woman“, which indicate what was hidden under this concept. The aim of the thesis is to find an answer to the question of what contents the concept was acquiring at a given time. To achieve this goal, I use critical discourse analysis to analyze materials (books, periodicals) from the era of the first Czechoslovak Republic. I also place the topic of the „New Woman“ in the necessary context, which focuses on the legal and social status of women in the first Czechoslovak Republic and the origin of the concept and its elaboration by western authors.

Key words: the „new woman“, history, the first Czechoslovak republic, discourse, critical discourse analysis

Obsah

1 Úvod ... 3
1.1 Téma výzkumu, vymezení výzkumné otázky a cíle práce ... 3
1.2 Struktura práce ... 4
1.3 Dosavadní stav poznání ... 5
1.4 Metodologie výzkumu ... 9
1.4.1 Diskurzivní analýza ... 9
1.4.2 Kritická diskurzivní analýza (KDA) ... 10
1.4.3 Postup analýzy ... 14
1.4.4 Výběr vzorku ... 16
2 Vývoj právního a sociálního postavení ženy ... 18
2.1 První světová válka a její dopad na postavení žen ... 18
2.2 První Československá republika ... 21
2.2.1 Tomáš Garrigue Masaryk a jeho názory na ženu ... 22
2.2.2 Ženské hnutí ... 24
2.2.3 Právní postavení ženy v první Československé republice ... 27
2.3 Shrnutí ... 36
3 Koncept „nové ženy“ v zahraniční literatuře ... 37
3.1 Počátky debat o „nové ženě“ ... 37
3.1.1 Sociální a kulturní hnutí spojovaná s „novou ženou“ ... 41
3.1.2 Shrnutí ... 46
3.2 Druhá generace „nové ženy“ ... 47
3.3 Shrnutí ... 49
4 „Nová žena“ první Československé republiky ... 51
4.1 „Nová žena“ – „moderní“, „uvědomělá“, „pokroková“, „emancipovaná“, „civilizovaná“ ... 52
4.2 „Nová žena“ – Žena doby minulé ... 58
4.3 Obrazy „nové ženy“ ... 61
4.3.1 Osobnost ... 62
4.3.2 Veřejně činná žena ... 64
4.3.3 Manželka a matka ... 68
4.3.4 Hospodyně ... 75
4.3.5 Žena vizuální ... 77

5 Závěr 81
6 Bibliografie 85
7 Obrazová příloha 97

1 Úvod

1.1 Téma výzkumu, vymezení výzkumné otázky a cíle práce

Tématem diplomové práce je koncept „nové ženy“ v období první Československé republiky mezi lety 1918–1938. Právě v diskurzu nově vzniklé republiky, postavené na demokratický základ a na rovnoprávnosti mezi muži a ženami zakotvené v ústavě, je dobovými autory/kami zviditelňována a vzývána „nová žena“. Je jí věnováno mnoho článků v tisku a píšou se o ní knihy, nelze však jednoznačně definovat, kým byla. „Novou ženu“ v této práci pojímám jako diskurzivní konstrukt, jehož obsah nabýval různorodých podob. Zabývat se budu zejména šíří významů tohoto konceptu ve vymezeném časovém období.

Hlavní výzkumná otázka, kterou si v práci pokládám, je následující: Jaké obsahy nabýval koncept „nové ženy“ v dobovém diskurzu první Československé republiky? Tato otázka mne provází celou prací a cílem je na ni nalézt odpověď. K tomu mi poslouží dobový materiál, jehož analýza odhalí, jak vybraní/né autoři/ky pojímali/y „novou ženu“ v kontextu, v jakém působili/y. V rámci tohoto tématu budu také sledovat, s jakými dalšími adjektivy byla „nová žena“ spojována a jaký vztah byl podle autorů/ek mezi „novou ženou“ a ženou doby minulé a jak se autoři/ky vymezovali/y vůči době před první Československou republikou. Také se zaměřím na to, jaké obrazy „nové ženy“ lze v dobovém diskurzu identifikovat.

Na výše uvedené otázky se budu snažit najít odpovědi prostřednictvím kritické diskurzivní analýzy. Ta vychází z konstruktivistického přístupu a nehledá pravdu ani „objektivní“ vědění, vnímá pojmy jako sociálně a kulturně utvářené. Přičemž sociální svět a diskurz jsou propojeny a vzájemně se i ovlivňují a utváří. Kritická diskurzivní analýza se zaměřuje na rozkrývání vztahů mezi jazykem, sociálními procesy a mocí. Neméně důležité je také zaměření na kontext, ve kterém „nová žena“ působila. Bez vyobrazení právního a sociální postavení ženy v období první Československé republiky nelze dojít k vytčeným cílům, které si práce stanovila. Dále se také budu věnovat konceptu „nové ženy“, který též zasadím do širšího kontextu a ukáži zahraniční debatu, která ho provázela.

Koncept „nové ženy“ nebyl výhradně jevem první Československé republiky. Prvorepublikovou „novou ženu“ lze označit jako druhou generaci „nové ženy“.

Analýza delšího časového úseku a dalších generací „nové ženy“ je ovšem nad rámec této práce. Analyzované materiály se týkají výhradně oblasti Československa, ač se s tímto konceptem v dané době pracuje i v zahraničí.

1.2 Struktura práce

Diplomová práce začíná tímto úvodem, ve kterém představuji téma práce, výzkumné otázky, které si v práci pokládám a cíle, které se snažím naplnit. Následně se věnuji dosavadnímu stavu poznání ve vztahu ke konceptu „nové ženy“ na českém a slovenském území a literatuře, která pomůže koncept zasadit do nezbytného kontextu. Poukazuji také na to, jaký přínos může tato práce mít. V další podkapitole se zabývám metodologií výzkumu, tedy tomu jak docházím ke svému poznání. Zde vymezuji metodu, kterou využívám pro svou analýzu, představuji autory/ky, kteří/ré se jí věnují, a konkrétní techniky a nástroje, které mi pomohou dosáhnout vytčených cílů. Následně popisuji také výběr vzorku pro analýzu a další postup analýzy.

V druhé kapitole se zaměřím na vývoj společenského a právního postavení ženy, které je nutné zohlednit pro hlubší pochopení daného tématu. Věnovat se budu zejména změnám, které se promítly do postavení žen během první světové války, která následně výrazně ovlivnila vývoj období následujícího. Dále se budu zabývat již zmíněnou ústavně deklarovanou rovnoprávností mezi muži a ženami a právním a společenským postavením žen za první Československé republiky. Více také přiblížím ženské hnutí a zformování *Ženské národní rady* jako organizace zastřešující ženské spolky a usilující o zrovnoprávnění žen jak právně, tak i v praxi, a myšlenky T. G. Masaryka, který byl velkým zastáncem rovnosti mezi muži a ženami a měl také jistý vliv na liberálně orientované ženské hnutí. V této části také nastíním významné debaty např. ohledně interrupcí i hospodářské krize, které se promítaly do právní oblasti a ovlivňovaly tak životy žen v dané době. Zabývat se budu též rozdílným právním postavením žen na českém a slovenském území.

Třetí kapitola bude pojednávat o konceptu „nové ženy“ a počátku debat, které tomuto konceptu daly život. Nastíním zde důležitou současnou zahraniční sekundární literaturu, která se tématu věnuje a pomůže zasadit koncept „nové ženy“ za první Československé republiky do širšího kontextu. Literatura ze zahraničního prostředí (zejména západní) týkající se konceptu „nové ženy“ je mnohem bohatší než literatura

z českého a slovenského území. Poukazuji tedy na to, že téma bylo mimo naše území více diskutováno a že zde chybí hlubší výzkum ohledně konceptu „nové ženy“.

Ve čtvrté kapitole přistoupím k samotné analýze materiálů týkajících se konceptu „nové ženy“ první Československé republiky. Nejprve se budu věnovat pojmu „nové ženy“ ve spojení s dalšími adjektivy vyskytujícími se v prvorepublikovém diskurzu („moderní“, „pokroková“, „emancipovaná“, „civilizovaná“, „uvědomělá“) a nastíním, jaký je mezi nimi vztah, jak je autoři/ky dané doby propojovali/y či se vůči nim vymezovali/y. Dále se zaměřím také na to, jaká je podle autorů/ek souvislost mezi „novou ženou“ a ženou doby minulé a jak se autoři/ky vymezovali/y vůči době před první Československou republikou. Následně na základě vybraných dobových textů z první Československé republiky vymezuji jednotlivé obrazy „nové“ ženy, které mi pomohou nastínit koncept „nové ženy“ v celé jeho šíři. Mezi tyto obrazy, které pojímám jako součásti či slupky „nové ženy“, patří žena jako osobnost, žena veřejně činná, manželka a matka, hospodyně a žena vizuální. Zaměřím se na to, jak autoři/ky přistupovali/y k těmto obrazům. Budu se snažit, aby zde představení/é doboví/é autoři/ky zastupovali/y široké názorové spektrum – agrární, národně-socialistické, sociálně demokratické, komunistické, lidové.

V závěru práce shrnu nejdůležitější zjištění a odpovědi na položené otázky nastíněné v jejím úvodu. Dále přiložím v práci zmiňované obrázky.

1.3 Dosavadní stav poznání

Konceptu „nové ženy“ v období první Československé republiky se dotýká práce Evy Gatialové *Nová žena – ideály a realita v medzivojnovom období* z roku 2014. Autorka uvádí, že cílem její práce je analýza obrazu – ideálu nové, moderní ženy z pohledu samotných žen i reálné situace, ve které se ženy nacházely v tomto daném období. Pokládá si otázky, kde bylo „reálně“ místo „nové ženy“ ve společnosti, jaká měla tato žena být a jak se měnil její obraz v průběhu let. (Gatialová, 2014 : 1-3) Práce se věnuje českému i slovenskému ženskému hnutí s přihlédnutím spíše ke slovenské části.

Přínosem této práce je, že je první, která tuto tematiku v oblasti českého a slovenského prostředí zviditelňuje a ukazuje šíři názorů, která v období první Československé republiky o „nové ženě“ panovala. Dobře poukazuje na to, že ačkoli

ženám byla ústavou deklarovaná rovnost, v praxi ji dosaženo stále nebylo a v právním systému (zejména v rodinném právu) nebyla zohledňována. Autorka vyvozuje to, že ideál ženy se různil, postupem času se měnil a byl ovlivněn politickými názory představitelek ženského hnutí. (Gatialová, 2014 : 71-72) Práce přibližuje názory dobových autorů/ek na ženu v porovnání s postavením, ve kterém se ženy za první Československé republiky nacházely. Autorka však nikde neuvádí metodologii výzkumu. Nelze říci, jak postupovala při výběru daných autorů/ek, ani jakou metodu použila pro svou analýzu a zda již měla v hlavě určitou hypotézu či za sebe nechávala mluvit zkoumaný materiál. Práce je spíše popisem dané doby a shrnutím myšlenek vybraných autorů/ek, kteří/ré se k danému tématu vyjadřovali/y. Autorka zamýšlela zkoumat ideál v porovnání s „realitou“, přičemž nedokáži určit, co autorka „realitou“ zamýšlí. V práci Gatialové totiž tuto „realitu“ vnímám spíše jako nutný kontext postavení ženy ve vytčené době, než výzkum toho, jak se ženy v každodenním životě s tímto ideálem vypořádávaly. „Nová žena“ je tedy pro mne osobně diskurzivním konstruktem.

Další prací, kterou je důležité zmínit je kniha Denisy Nečasové *Nový socialistický člověk: Československo 1948–1956* z roku 2018. Autorka se věnuje konceptu „nového člověka“ a vymezuje v daném časovém období tři jeho hlavní konkretizace – dělník, žena a Sovětský svaz. Nového socialistického člověka nelze jednoznačně definovat a autorka ho pojímá jako sociálně a kulturně konstruovanou diskurzivní figuru. Podle Nečasové je důležité podrobit zkoumání nejen tehdejší reálný systém, ale i působící vize a ideály. (Nečasová, 2018 : 11-24)

Pro tuto práci bylo inspirací právě využití kritické diskurzivní analýzy, o kterou se autorka ve svém výzkumu opírá spolu s genderovou analýzou. Její práce se primárně nevěnuje konceptu „nové ženy“ ani období první Československé republiky, autorka nicméně uvádí jako variantu nového socialistického člověka právě „novou ženu“, jejíž podoby se vyskytovaly zejména v materiálech určených ženám. Kniha krátce nastiňuje, že konstrukt „nové ženy“ existoval i před vytčeným časovým obdobím a zahrnoval mnohem širší rámec obrazů. Počátky „nové ženy“ vidí na konci 19. století, kdy se „nová žena“ stala odpovědí na vzrůstající sílu ženského hnutí. Nečasová dále poukazuje na to, že právě v meziválečném období, poznamenaném první světovou válkou, se objevovaly další podoby tohoto konstruktu, ovšem hlubší

zpracování tohoto tématu není předmětem publikace. (Nečasová, 2018 : 15 – 17, 127-132)

Je patrné, že koncept „nové ženy“, je celkově neprobádané téma a to nejen v éře první Československé republiky, ale i v období předcházejícím. Cílem této práce je alespoň částečně tuto mezeru zaplnit analýzou z doby meziválečné.

Nezbytná je kromě materiálu, který v této práci budu analyzovat i sekundární literatura, která mi pomůže zasadit téma do širšího kontextu. Nejprve zde představím literaturu věnující se přímo konceptu „nové ženy“, kterému se budu dále věnovat ve třetí kapitole. Daná sekundární literatura mapuje počátky debat o konceptu a zásadní poznatky, ke kterým zahraniční autoři/ky dochází.

Jedním ze stěžejních textů je kniha Sally Ledger z roku 1997 *The New Woman: Fiction and Feminism at the Fin de Siècle*. Tato kniha nastiňuje počátky debat o „nové ženě“ a ukazuje tak vznik konceptu. Autorka také „novou ženu“ spojuje se sociálními a kulturními hnutími doby na přelomu 19. a 20. století (imperialismem, socialismem, dekadencí, modernizací, lesbickou identitou). Další zásadní knihou je *The New Woman in Fiction and in Fact: Fin de siècle feminisms* editovaná Angelique Richardson a Chrisem Willisem z roku 2001. V knize je mnoha autory/kami ukázáno, jak rozporuplným se koncept „nové ženy“ jevil a je zde odhalováno, co se pod ním vše skrývalo a v mnohém se propojuje s první zmíněnou knihou. Kniha také nastiňuje, že „nová žena“ je reakcí na stále více zpochybňované podřadné politické a sociální postavení žen v 19. století.

K prozkoumání druhé generace „nové ženy“ následně využívám text *College women's involvement in dress and their relationship to images of themselves, including that of the “New Woman“ 1895-1920* od Mary Alice Casto z roku 2002 z USA. Autorka poukazuje na větší využívání jiného pojmu („the flapper“) v období 20. let 20. století. Využívám také výzkum *The Flapper and the Foggy: Representations of Gender and Age in the 1920s* od Laury Hirshbein z roku 2001. Autorka se zabývá porovnáváním starší a mladší generace žen a mužů a ukazuje, co se skrývalo pod pojmem „the flapper“. Dalším výzkumem, který přiblížím je *A New Woman or an Old-Fashioned Girl? The Portrayal of the Heroine in Popular Women's Novels of the Twenties* od Patricie Raub z roku 1994 z USA, kde autorka představuje, co se skrývalo pod pojmem „the flapper“ v amerických románech

psaných ženami. Dále využívám také text z roku 1955 June West, která ve svém výzkumu *The "New Woman"* zkoumající fikci, magazíny a poezii, předkládá kvality „nové ženy" ve 20. letech 20. století v USA. Posledním textem je *The New Woman: Changing Views of Women in the 1920's* od Estelle Freedman z roku 1974, který se zabývá historickými výzkumy o „nové ženě" zejména z USA.

Dále přestavím sekundární literaturu z českého a slovenského prostředí, kterou budu využívat v druhé kapitole zaměřené na vývoj právního a společenského postavení ženy. Vybraná literatura se bude dotýkat období první světové války a především éry první Československé republiky. Knihy, které zde představím, jsem vybrala na základě toho, zda mapují právní či společenské postavení žen v těchto zmíněných obdobích.

Pro přiblížení období první světové války a změn, které přinesla, využiji kapitolu *Mužnost na příděl: politika genderu* z knihy *Život na příděl: válečná každodennost a politiky dělnické třídy v českých zemích 1914-1918* Rudolfa Kučery z roku 2013. Dále pracuji s textem Olgy Stránské *Ženská otázka a válka* z roku 1914 publikovaném znovu v knize *O ženské práci: Dobové (sebe)reflexe a polemiky* od editorek Marie Bahenské, Libuše Heczkové a Dany Musilové z roku 2014. Dále využiji také kapitolu napsanou Gabrielou Dudekovou s názvem *Vplyv Veľkej vojny a rozpadu Habsburskej monarchie na právne a spoločenské postavenie žien* z knihy *1918: Model komplexního transformačního procesu?* od Lucie Kostrbové a Jany Malínské z roku 2010. Pracuji i s knihou, kterou editovala Gabriela Dudeková Kováčová z roku 2011 *Na ceste k modernej žene: kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*.

Další zásadní knihou pro představení právního a společenského postavení ženy za první Československé republiky je *Elusive Equility: Gender, Citizenship, and the Limits of Democracy in Czechoslovakia 1918–1950* Melissy Feinberg z roku 2006. Kniha se zaměřuje na specifické politické otázky zahrnující i občanské právo, manželské a rodinné právo a další témata, která se promítala a výrazně ovlivňovala životy žen v meziválečném období. Důležitou je i kniha *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století* z roku 2011 od Marie Bahenské, Dany Musilové a Libuše Heczkové, kterou využiji pro bližší přiblížení ženského hnutí v období první Československé republiky a vztahu T. G. Masaryka k ženskému hnutí.

Pracuji i s knihou Jany Burešové *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století* z roku 2001, která se zabývá společenským postavením žen a mapuje ženské hnutí v období první Československé republiky. Využiji také příspěvek Jany Burešové do knihy *1918: Model komplexního transformačního procesu?* od Lucie Kostrbové a Jany Malínské z roku 2010 pod názvem *Rozdílné pohledy na novou společenskou realitu po roce 1918 na příkladu katolických a pokrokově orientovaných ženských spolků*.

Pro zohlednění nezbytného kontextu budu také pracovat se sborníkem, který se následně stane i předmětem mé analýzy. Nachází se zde totiž důležité kapitoly zaměřující se na proměny sociálního a právního postavení ženy a specifické rozdíly mezi českým a slovenským územím od dobových autorů/ek. Jedná se o sborník Alžběty Göllnerové a Jarmily Zikmundové s názvem *Žena novej doby: kniha pre výchovu demokratickej ženy* vydaný v roce 1938 v Bratislavě. Z dobových příspěvků se pak k postavení ženy vyjadřuje i prezident Tomáš Garrigue Masaryk. Představím jeho názory na ženu z jeho přednášky z roku 1904 *Moderní názor na ženu* publikované znovu ve sborníku v roce 1930. Dále budu také pracovat s příspěvky různých dobových autorek z knihy *Ženy na stráž!: české feministické myšlení 19. a 20. století* editorek Marie Bahenské, Libuše Heczkové a Dany Musilové.

1.4 Metodologie výzkumu

V této části představím nejprve metodu, která mi v práci pomáhá dojít k zjištěním a odpovědím na stanovené otázky. Věnovat se budu autorům/kám, kteří/ré s touto metodou pracují, termínům, které jsou pro ni zásadní a technikám a nástrojům, které dále v práci používám. Zaměřím se také na další postup analýzy a výběr vzorku.

1.4.1 Diskurzivní analýza

V práci využívám kvalitativní metodu – diskurzivní analýzu (dále jen DA), pod kterou může být zahrnuto mnoho odlišných přístupů. DA je jak teorií, tak i metodou. Je reakcí na „obrat k diskurzu“, kdy se sociální a humanitní věda zaměřila místo na studium reality na způsoby, jimiž bývá utvářena v jazyce. (Zábrodská, 2009 : 67) Její záběr je poměrně široký, můžeme ji chápat jako studium významotvorných praktik a její zaměření se týká hlavně jazyka, který nevnímá jako jednoduše neutrální nástroj k předávání informací, ale jako médium, kterému by měla být věnována pozornost,

neboť pomocí něj jsou utvářeny a reprodukovány sociální významy a jsou formovány sociální identity. (Beneš, 2008 : 92-93, Tonkiss, 2004 : 246) Je tedy něčím, co je konstruováno a zároveň samo konstruující. DA se opírá o konstruktivistické paradigma, tudíž vnímá realitu jako sociálně konstruovanou. V textu tedy nevidí popis skutečnosti, ani nehledá „pravdivost" a „objektivitu". (Beneš, 2008 : 93; Guba, Lincoln, 1994 : 110-112) Nezajímá se tedy o to, zda zkoumaný materiál odpovídá mimo něj existující „realitě". Jak dále uvádí Beneš: *„Diskurzivní analýza zkoumá jakým způsobem lidé skrze text či soubor textů konstruují smysl a význam objektů a aktivit sociálního světa."* (Beneš, 2008 : 93)

Tento výzkum je postaven na specifickém směru DA, a to kritické diskurzivní analýze (dále jen KDA). Níže se na ní více zaměřím a také vysvětlím termíny, které jsou pro ní zásadní – diskurz, moc a ideologie.

1.4.2 Kritická diskurzivní analýza (KDA)

KDA má své kořeny ve funkcionální lingvistice a kritické teorii Frankfurtské školy. Každý z autorů/ek rozvíjí vlastní přístup k analýze, většina z nich však cílí na analýzu jazyka a na to, jak figuruje v sociálních procesech. Věnuje se spíše psaným a institucionálně zakotveným textům, např. vládním dokumentům, novinovým článkům či učebnicím než verbální interakci. Jak poukazuje Zábrodská, KDA znamená *„rozkrývání či dekonstrukci sociálních praktik"*, klade si za cíl zkoumat, jak se udržují nerovné mocenské vztahy mezi lidmi a přispívá i k řešení společenských problémů. (Zábrodská, 2009 : 69)

Nyní vysvětlím termíny, které jsou pro KDA zásadní. Termín **„diskurz"** se může často jevit jako nejednoznačný, neboť s ním operuje mnoho vědních oborů jako kritická teorie, lingvistika, sociologie, filozofie, sociální psychologie a bývá vykládán různě. Proto v rámci daného výzkumu je vždy důležité objasnit jeho pojetí. (Schneiderová, 2015 : 20; Mills, 1997 : 1) Zábrodská nahlíží na diskurz „*ve smyslu významové struktury, kdy pojem označuje odlišné způsoby zvýznamňování sociální reality. Diskurz je tu formou organizace vědění a praxe s jistými produktivními a ideologickými efekty."* (Zábrodská, 2009 : 81) Schneiderová upozorňuje na to, že je užitečné diskurz pojímat v původním foucaultovském pojetí. (Schneiderová, 2015 : 21) KDA je totiž výrazně ovlivněna myšlenkami francouzského filozofa Michela Foucaulta a vychází i z jeho porozumění diskurzu. (Tonkiss, 2004 : 247) Zábrodská

upozorňuje na široké rozpětí pojetí diskurzu u Foucaulta, které se pohybuje od diskurzu zahrnující všechny výroky a texty nesoucí významy přes diskurzy jako identifikovatelné skupiny tvrzení až k diskurzu jako regulovaným praktikám stojícím za určitými tvrzeními. Nejvíce relevantními jsou zde pak poslední dvě pojetí. (Zábrodská, 2009 : 81) Jeho přínos je nezpochybnitelný a mnoho autorů/ek staví na jeho základu.

Mezi nimi je i Norman Fairclough, který patří mezi zakladatele/ky KDA. (Schneiderová, 2015 : 28) Fairclough věnoval Foucaultovi celou jednu kapitolu ve své knize *Discourse and Social Change*, kde vyzdvihuje přínos Foucaulta pro sociální teorii diskurzu a vztahu diskurzu a moci, ale poznamenává, že Foucaultův přístup je více abstraktní, postrádá využití diskurzivní a lingvistické analýzy. Dále zdůrazňuje, že do KDA by měl být zahrnut Foucaultův teoretický náhled na diskurz a to konkrétně vnímání diskurzu jako aktivně konstituujícího či konstruujícího společnost v různých dimenzích. Diskurz konstituuje objekty znalostí, sociální subjekty a formy „já“, sociální vztahy a konceptuální rámce. Zahrnut by měl být i důraz na vzájemnou závislost diskurzivních praktik společnosti či institucí, texty vždy vychází či transformují jiné současné či historické texty (intertextualita) a každý typ diskurzivní praktiky vzniká z kombinací jiných a je definován jejich vztahem i vztahem k jiným typům diskurzivních praktik (interdiskurzivita). (Fairclough, 1992 : 37-40)

Diskurz je podle Faircloughа formou akce a formou reprezentace. Dále poukazuje na to, že diskurz je vytvářen sociálními strukturami a zároveň je i utváří. Diskurz ovlivňuje sociální struktury, jelikož konstruuje sociální identity a subjekty, sociální vztahy mezi lidmi, systémy znalostí a víry. Subjekt není ale u Faircloughа jednoduše pojímán jako produkt diskurzu, je mu připisována kreativní role. (Faiclough, 1992 : 62-65) Fairclough přistupuje k diskurzu trojdimenzionálně. A to jako k textu, diskurzivní praxi a socio-kulturní praxi. Předpokládá, že existuje významné spojení mezi prvky textu, způsoby, kterými je text dán dohromady a interpretován a povahou sociálních praktik. (Fairclough, 1995 : 97) Na vzájemném působení diskurzu a sociálních struktur staví i tato práce.

V KDA hraje zásadní roli kromě konceptu diskurzu i koncept **moci** a **hegemonie**. Jejich pojetí je inspirováno také Foucaultovými myšlenkami. Foucault nahlíží na moc ne jako dominanci určité skupiny nad jinou, ale jako zvratitelný poměr mezi

aktéry/kami, kteří/ré mají do jisté míry i svobodu a schopnost rezistence. Chápe jí jako síť vztahů, ve které osoby cirkulují. Příslušníci/ce minority podle něj mají za určitých okolností možnost mocenskou nerovnováhu změnit ve svůj prospěch. (Zábrodská, 2009 : 29) Fairclough však vidí ve Foucaultovu názoru na moc a rezistenci jisté nedostatky, a to takové, že rezistence je vyobrazena jako spadající pod moc a nevyjadřující skutečnou hrozbu např. v případě „obráceného diskurzu“ („reverse discourse“), který používá stejný slovník a kategorie jako „dominantní diskurz“ („dominant discourse“) a nevychází tak za parametry své diskurzní formace. Tento nedostatek vnímá jako následek nevyužití právě textu a textové analýzy a chybějící praxe.

Fairclough se zaměřuje na dva hlavní aspekty ve vztahu jazyka a moci a to na moc v diskurzu (aktéři/ky v rámci konkrétního diskurzivního typu, moc je pak odhalena v konkrétním textu) a moc za diskurzem (lidem skrytá hybná síla, která na úrovni pravidel diskurzu ovlivňuje diskurzy a v rámci nich i subjekty). Prostřednictvím moci diskurz může ovlivňovat obsah toho, co je řečeno či učiněno, vztahy i jiné subjekty, zvláště pak ty, které nemají k moci přístup. Tyto subjekty se pak snaží o změnu nejen v rámci diskurzu a dochází k sociálnímu boji. Moc diskurzu spočívá v tom, že se některé vědění považuje za „pravdivé“ a jiné alternativní vědění bývá zpochybňováno. Právě takové vštípení jedné pravdy bere jako mechanismus těch, kteří v rukou mají moc a snaží si ji udržet. (Fairclough,1989 : 43-76; Fairclough, 2003 : 124; Fairclough, 1992 : 58-60) Hegemonie je dominancí nad ekonomickou, politickou, kulturní a ideologickou doménou společnosti. Vnímá jí jako nestabilní ekvilibrium vystavěné na spojenectví a souhlasu podřízených skupin a tříd, jejichž nestabilita je neustálým předmětem bojů (Fairclough rozvíjí myšlenku sociálních bojů, kterou Foucault podle něj opomíjí). (Fairclough,1995 : 75-76; Fairclough, 1992 : 58-60)

S mocí pak souvisí i další důležitý termín a to **ideologie**. Fairclough se zabývá ideologickým efektem textů, tedy vštípením a udržováním či změnou ideologií. Ideologie vnímá jako reprezentace aspektů světa, které mohou přispívat k vystavění, udržování či změně sociálních vztahů moci, dominance a vykořisťování. Jde o konstrukce významů, které si kladou za cíl udržení vztahů moci tak, že se stanou naturalizovanými. Aby diskurz pracoval ideologicky a pomáhal udržovat nerovné mocenské vztahy, nesmí být takto rozeznán. Tento „kritický“ pohled na ideologii,

který jí vidí jako modalitu moci, je v rozporu s různými deskriptivními pohledy na ideologii, které ji vnímají jako pozici, přístup, víru a perspektivu sociálních skupin bez bližší reference ke vztahům moci a dominance mezi skupinami. Ideologické fungování textů dává do souvislosti s tím, co hovoří o hegemonii a univerzalizaci. Usilování o hegemonii je záležitostí usilování o univerzalizaci určitého významu pro dosažení a udržení dominance, a to je ideologická práce (např. když texty berou jako nezpochybnitelnou a nevyhnutelnou realitu fakt globální ekonomie, či předpoklad, že globalizace je ekonomický pokrok či globalizace je realita). Aby člověk mohl takovou ideologickou práci textů odhalit, musí jít za analýzu textu. (Fairclough, 2003 : 58-59; Fairclough, 1992 : 60, 86-87)

Nyní se zaměřím na to, jaké analytické postupy rozvíjí Norman Fairclough a další autorka věnující se KDA Fran Tonkiss, neboť jsou relevantní pro tento výzkum.

Z trojdimenzionálního pojetí diskurzu následně Fairclough odvíjí svůj analytický postup – deskripci, interpretaci a explanaci. (Fairclough, 1995 : 97) V části deskriptivní se Fairclough zaměřuje na formální stránku a zkoumá lingvistické prvky. Věnuje se slovní zásobě, gramatice a struktuře textu. Zajímají ho např. zkušenostní, relační a expresivní hodnoty slov, dále pak zkušenostní, relační a expresivní hodnoty gramatiky. (Fairclough, 1989: 162-168) U interpretace se Fairclough zabývá produkcí a interpretací samotného textu, tedy toho, co je prostřednictvím textů produkováno, následně pak distribucí i recepcí textu v rámci jednotlivých typů diskurzů. Zkoumá, o co v textu jde, o koho jde, vztahy mezi subjekty a roli jazyka. Odpověďmi na tyto otázky, pak odhalíme kontext textu (jaké interpretace aktéři/ky vztahují k situačnímu a intertextuálnímu kontextu), diskurzivní typ/y (k jakým diskurzivním typům text odkazuje), diferenci a změnu (zda se liší výše zmíněné oblasti u různých aktérů/ek a zda dochází ke změnám v průběhu interakce). (Fairclough, 141-162) Zde se hledá spojitost mezi jednotlivými texty, zaměřuje se na historicitu a vzájemnou podmíněnost a to, jak jsou diskurzy artikulovány dohromady. Zda se vytváří diskurzivní typ normativního charakteru či charakteru kreativního. (Vašát, 2008 : 108) V části explanační se Fairclough zaměřuje na diskurz jako součást sociálního procesu, jako sociální praktiku a ukazuje, jak je determinován sociálními strukturami a jaké reproduktivní efekty diskurzy mají na tyto struktury, zda je udržují či je mění. Diskurz je zde vnímán jako součást procesu sociálních bojů v rámci mocenských vztahů. Blíže se pak Fairclough zaměřuje na sociální determinanty (jaké mocenské

vztahy na situační, institucionální a sociální úrovni pomáhají tvarovat diskurz), ideologie, efekty (zda diskurz udržuje či přeměňuje mocenské vztahy). (Fairclough, 1989 : 163-166)

Fran Tonkiss vymezuje 3 hlavní fáze výzkumného procesu – výběr a přiblížení dat, třídění, kódování a analyzování dat a prezentování analýzy. (Tonkiss, 2004 : 246) V části výběru a přiblížení dat je pro Tonkiss zásadní stanovení výzkumného problému, pokud totiž nevíme, po čem pátráme, nebudeme vědět jakou otázku si položit. Dalším krokem je pak sběr dat a položení si plodných otázek. Důležité podle ní není šíře dat, ale data, která nám poskytnou náhled do problému. Hlavní je, zkoumání, jaké konkrétní postoje jsou utvářeny, reprodukovány a legitimizovány prostřednictvím jazyka. V části třídění a kódování se Tonkiss zabývá tím, že diskurzivní analýza má zpochybnit obecně známé znalosti a narušit předpoklady ohledně organizace sociální života a sociálních významů. Důležité je však její důraz na to, že diskurzivní analýza je fluidní interpretační proces. Vybírá pak užitečné techniky, které mohou pomoci při analyzování materiálu. Jde zejména o užití klíčových slov a témat, hledání variací v textu, čtení pro zdůraznění a detail a přítomnost neřečeného. (Tonkiss, 2004 : 251-258)

Tonkiss zmiňuje, že diskurzivní analýza se řídí daty, výzkumník/ce tak může izolovat určitá klíčová témata a užitečné techniky a nástroje, které mohou být adaptovány na různé výzkumné kontexty. (Tonkiss, 2004 : 250) I Schneiderová zdůrazňuje, že nelze analyzovat všechny vrstvy textu, vždy záleží na samotném textu a to, co se zde výzkumníkovi/ci zdá relevantní. Důležité je také poznamenat, že žádný postup vzhledem k textu, jeho kontextu a působícím sociálním podmínkám není zcela univerzální. (Schneiderová, 2015 : 76)

1.4.3 Postup analýzy

Jak je výše uvedeno, KDA je fluidním interpretačním procesem a tudíž neexistuje žádný univerzální postup, který bych využila. Některé z výše uvedených technik a nástrojů jsou ovšem užitečné i pro zkoumání konceptu „nové ženy“. Například využití klíčových slov a témat, hledání podobností, ale také růzností a objevování toho, co není řečeno.

Při své analýze postupuji induktivně, tudíž nechávám v prvé řadě za sebe mluvit vybrané texty, které mi ukáží, jaká témata a jaké kategorie jsou zde důležité a se kterými bych měla dále pracovat. Využívám techniku kódování, která je brána jako samozřejmá součást procesu kvalitativního výzkumu. Jak poznamenává Coffey a Attkinson, kódování výzkumníkovi/ci pomáhá objevovat hodnotná data a stanovit podmínky pro jejich interpretování a vyvozování závěrů. Kódování může probíhat označením úseků, vět např. klíčovými slovy. Dochází následně k dekontextualizaci (oddělení výtažků dat od jejich originálního kontextu s udržením svého významu) a rekontextualizaci dat (poskytnutí datům nového kontextu). Zdůrazňují také, že se má výzkumník/ce zaměřit nejen na pravidelnosti, ale i rozdílnosti, paradoxy a nesrovnalosti. (Coffey, Attkinson, 1996 : 26-51)

Následně se tak zaměřuji na další adjektiva využitá v daném diskurzu – „moderní“, „pokroková“, „civilizovaná“, „emancipovaná“, „uvědomělá“, která se vyskytovala významně ve spojení s „novou ženou“ a u kterých mě dále zajímá, jaký je mezi nimi vztah a jakých nabývala obsahů. Také se zaměřím na to, jaký je vztah „nové ženy“ a ženy doby minulé, kde ukáži, jak se autoři/ky vymezovali/y vůči přecházející době před první Československou republikou. Dále vymezuji obrazy „nové ženy“, které vystupují z vybraných materiálů. Jedná se o veřejně činnou ženu, manželku a matku, hospodyni a ženu vizuální.

V kapitolách zabývajících se obrazy „nové ženy“ se budu snažit ukázat, jakých obsahů obrazy nabývaly a jak se k nim autoři/ky staví z pozic, ze kterých působí. Také mne bude zajímat, jaká témata doboví/é autoři/ky spojovali/y s těmito obrazy a jaké volili/y prezentace tématu v závislosti na různém čtenářstvu. Následně budu věnovat pozornost také ideologicky zabarveným tvrzením, která se jevila jako zcela „přirozená“. Dále se také budu zajímat o to, čemu se v materiálech pozornost nevěnovala a co v diskurzu absentovalo.

Závěrem zdůrazňuji, že osoba výzkumnice není oddělena od dat, která analyzuje. Jak jsem výše nastínila, kritická diskurzivní analýza nehledá „objektivitu“ ani „pravdu“ a ani tento výzkum si takové cíle neklade.

1.4.4 Výběr vzorku

Cílem této práce je zkoumat koncept „nové ženy“ v období první Československé republiky, vyhledávala jsem proto materiál mezi lety 1918–1938, který se vztahuje k danému konceptu. Snažila jsem se, aby analýza reprezentovala různé politické proudy působící v dané době (např. národně-socialistický, komunistický, lidový, sociálně-demokratický, agrární). Hlavním kritériem, podle kterého jsem vybírala relevantní materiál, byla klíčová slova „nová žena“, „moderní žena“, „civilizovaná žena“, „emancipovaná“ žena, „pokroková žena a „uvědomělá žena“. Materiál zahrnuje různé typy textů, jak knihy, tak i kratší texty z dobového tisku.

První dvě knihy, které bezpochyby přímo hovoří k danému tématu, jsou kniha Olgy Stránské-Absolonové[1] *Za novou ženu* vydaná v roce 1920 v Praze a sborník sestavený Alžbětou Göllnerovou[2] a Jarmilou Zikmundovou *Žena novej doby* vydaný v roce 1938 v Bratislavě.

Pracuji dále s články z *Ženské Rady* vydávané *Ženskou národní radou* mezi lety 1925–1941. Dalším využitým tiskem je *Eva: časopis moderní ženy* vydávaný v letech 1928–1943. Dále *Nová žena: orgán Obrodného hnutí mladých žen čsl. YWCA* vydávaný v letech 1926–1934 a *Československá žena: list svazu katolických ženských spolků československých* vydávaná mezi lety 1924-1935. Analyzuji také články z *Ženského listu: týdeníku žen sociálně demokratických* vydávaného mezi lety 1918–1922, dále pak *Komunistky: ústředního listu československých komunistek*, která vycházela v letech 1922–1926 a *Rozsévačky* vydávané mezi lety 1926–1954. Také jsem procházela tisk *Hlas: list sexuální menšiny* vydávaný mezi lety 1932–1937 a *Nový hlas: list pro sexuální reformu* vydávaný mezi lety 1932–1934.

Jelikož pro vyhledávání materiálu využívám nejen adjektivum „nová“, ale i „civilizovaná“, „moderní“, „pokroková“, „emancipovaná“, „uvědomělá“ žena, další nezbytnou knihou je *Civilisovaná žena: jak se má kultivovaná žena oblékati* editovaná Janem Vaňkem a kolektivem a vydaná v Brně v roce 1929. Tato kniha je důležitá pro kapitolu Žena vizuální.

[1] Olga Stránská-Absolonová – česká novinářka, spisovatelka, politička působící v České straně pokrokové, založila spolek *Československá ochrana matek a dětí*, angažovala se také v *Ženské národní radě*

[2] PhDr. Alžběta Göllnerová – slovenská historička, překladatelka

Materiál pro svou analýzu beru také z edice textů *Křižovatky* editované Marií Jiráskovou, která je výborem z díla novinářky Mileny Jesenské.[3] Ta byla významnou osobností, která se vyjadřovala ve svých článcích k módě i „nové ženě“ v daném období.

Dále využívám také knihu *Femme fatale české avantgardy: Marie Majerová – česká komunistka ve víru feminismu* od Dany Nývltové vydanou v roce 2011. Z této knihy analyzuji zejména text Marie Majerové *Žena v proletářské kultuře*.[4] Další knihou, která přibližuje komunistické myšlenky je kniha Stanislava Kostky Neumanna *Dějiny ženy*.[5] Původně šlo o čtyři svazky, které autor publikoval v letech 1931–1932. V roce 1999 však nakladatelství Otakar II. v Praze vydalo zredigovanou podobu tohoto díla.

Veškeré zmíněné materiály pochází z archivů Národní knihovny České republiky a Oddělení časopisů Knihovny Národního muzea. Některé výše uvedené knihy pak z Knihovny Gender Studies.

[3] Milena Jesenská – česká spisovatelka, novinářka a překladatelka

[4] Marie Majerová – česká novinářka, překladatelka, členka Komunistické strany Československa

[5] Stanislav Kostka Neumann – český novinář, básník, spoluzakladatel Komunistické strany Československa, autor zabývající se genderovými vztahy

2 Vývoj právního a sociálního postavení ženy

V této kapitole představím, jak se vyvíjelo právní a sociální postavení ženy od první světové války a po celou dobu trvání první Československé republiky. Nejprve se zaměřím na změny, které přinesla první světová válka a které výrazně ovlivnily postavení žen ve společnosti. Následně se budu věnovat první Československé republice a její ústavně deklarované rovnosti mezi muži a ženami. Jak ukazuji, tato rovnost byla často v rozporu s jinými zákony a ženy musely bojovat nejen proti nim, ale hlavně proti zakořeněným stereotypům a zvykům, které stále ovládaly společnost. Představuji zde také myšlenky prezidenta republiky T. G. Masaryka, který byl zastáncem ženského hnutí, podporoval rovnoprávnost žen s muži ve společnosti a také to, aby byly ženy aktivní ve veřejné sféře. Jeho názory inspirovaly mnohé osobnosti této doby, mezi kterými byly i liberálně orientované ženy. Dále se také zaměřím na ženské hnutí v období nově vzniklé republiky a náhled specifických směrů ženského hnutí na postavení žen ve společnosti. Nakonec se věnuji rozdílům v právním postavení žen na českém a slovenském území.

Jak uvádí Dudeková a Lengyelová, právo je odrazem odlišných představ o ženě a muži a jejich poslání ve společnosti, kdy jsou tyto představy povyšovány na všeobecně platnou normu. Ukazuje se, jak právo nejen konstituovalo, ale také konzervovalo již překonané názory ve vyvíjející se společnosti. Společenské postavení žen určovala především kultura a jedním z jejich determinantů byly právní poměry. Podmínky způsobilosti k právním úkonům pak byly svázány s určitými aspekty např. pohlavím. Ženy byly brány jako podřadné, což mezi muži a ženami vytvořilo nepřeklenutelnou propast. Co se týče postavení žen, hrálo velkou roli hlavně rodinné právo, a to konkrétně míra samostatnosti žen, vlastnictví majetku a nakládání s ním, pravomoc nad dětmi – to vše bylo úzce provázáno se sférou veřejnou. Na rodinu bývá často odkazováno jako na základ státu, stává se tak předmětem intervencí státu a odrazem jeho ideologie. (Dudeková, Lengyelová, 2011 : 293-294)

2.1 První světová válka a její dopad na postavení žen

Jak uvádí Olga Stránská: *„otázkou, která válce ustoupila, ale která válkou nabývá jiné tvářnosti, většího významu a bude hodně změněna, je otázka ženská.“* (Stránská, 1914/2014 : 160) Žena a její práce se stávala velmi potřebnou v období

války. Muži bojovali a ženy přebíraly jejich práci, navíc musely zastat i práci jako matky a hospodyně. Dokonce se objevily i úkoly nové jako péče o raněné a ochrana před epidemiemi. Na jedné straně ženy práci získávaly, na druhé podle autorky kvůli válce také ztrácely, neboť živnosti byly uzavřeny, továrny omezily výrobu zboží a tudíž i počet zaměstnaných. Mnohé ženy byly také nuceny kvůli finanční situaci propouštět své služebné. Chudé ženy pak mohly kvůli špatným podmínkám podlehnout i prostituci. Tato problematika podle Stránské vyplývala z doby předválečné, kdy panoval názor, že žena je na světě pro muže, což mělo za následek vychovávání žen, jejichž jediným cílem bylo naplnit své sexuální ženství. Tyto ženy byly ovšem následně muži zesměšňovány a bylo jimi pohrdáno. Naději viděla Stránská v tom, že by po válce mohla být ženská práce vyhledávaná a že by ženy získávaly „mužská“ zaměstnání. (Stránská, 1914/2014 : 160-161)

Válkou se ženám podle Kučery otevírala nová pole veřejného působení, která byla legitimizována tradiční ženskou úlohou žen jako matek a hospodyň. Díky kampaním pořádaným měšťanskými vrstvami se zejména dělnické ženy, na které kampaně cílily, mohly veřejně vyjadřovat k účelnému využívání dostupných potravinových zdrojů a poskytovaly tak svému okolí cenné rady. Ženy se tak stávaly aktérkami postavenými na roveň mužům a dokonce je i převyšovaly. Ženy operovaly na rozdíl od mužů poznatky nejnovější vědy a měly je uplatňovat ve svých rodinách. Domácnost vnímaná jako soukromá sféra se stávala bodem veřejného zájmu a péče. Podle autora docházelo jak k narušování tradičního mužského postavení jako pána domu uvnitř domácnosti, tak i jeho veřejné autority. Jak poukazuje Kučera, genderové vztahy prošly mezi lety 1914–1918 nejrychlejšími a nejhlubšími proměnami, které měly za následek destrukci androcentrického charakteru dělnictva. (Kučera, 2013 : 96-100)

Jak dále uvádí Kučera, ženy nastupovaly za války jako dělnice do průmyslu a to se odrazilo i v zákoně. Například v dělnickém sociálním zabezpečení měly muži lepší postavení než ženy – v zákoně č. 33 z roku 1888 týkající se povinného nemocenského pojištění se podpora v případě úrazu či nemoci vypočítávala odlišně pro muže a ženy. Jelikož ženy byly brány jako produkující menší množství energie než muži, dostávaly o 30-50 procent méně než muži. Roku 1917 bylo toto rozdělení vyplácení pojištění změněno novelou zákona, která zavedla jedenáct příjmových tříd, z kterých pak bylo odvozováno denní finanční plnění. Kategorie pohlaví byla

vypuštěna a v tomto roce tak žena dostávala stejné či dokonce vyšší dávky než muž. (Kučera, 2013 : 111-113) Důležité je ale upozornit na to, že válečné období neznamenalo velký přelom v masové zaměstnanosti žen, ta byla v placených zaměstnáních vysoká již před válkou (40 procent na území Čech, Moravy, Slezska a 18 procent na území Slovenska). (Dudeková, 2011 : 111) Další změnou bylo i zavedení pracovního oděvu pro ženy podobného tomu u mužů v rámci zachování bezpečnosti. Ženy v kalhotách s krátkými či zakrytými vlasy, které v důsledku podvýživy ztrácely reproduktivní schopnost, zpochybňovaly zavedený genderový řád. (Kučera, 2013 : 111-116)

Rakousko-Uhersko v čele s císařem Františkem Josefem I. obrazně představovalo podle Kučery rodinu s pečujícím autoritativním otcem v čele. Ve veřejné sféře působili hlavně muži, kteří měli v rukou moc i respekt. To se ovšem začalo měnit v roce 1914, kdy byly k řízení tramvají či na místa průvodčích povolávány ženy. Jak poukazuje Kučera, ženy získávaly k těmto pozicím i vnější symbolické znaky autority. Narůstal počet žen v uniformách či jednotném kalhotovém oděvu, který nosily jako kočí městských drožek. Ženy dále působily i jako soudní zapisovatelky či obecní a státní úřednice a dokonce se začaly objevovat i v císařské a královské armádě, což znamenalo konec symbolického ovládnutí veřejného prostoru muži. Jak uvádí Kučera: *„Těsné pouto mezi symboly veřejného pořádku a moci na jedné straně a mužským pohlavím na straně druhé bylo naprosto zničeno.“* (Kučera, 2013 : 107-111)

Zároveň Kučera ale upozorňuje na to, že ženy sice začaly působit více ve veřejné sféře, ale byly stále odkazovány do domácí sféry a zdůrazňovala se jejich pozice matek a hospodyň a jako „slabšího pohlaví“, které potřebuje bezpečí a ochranu. Stále převládaly stereotypy o ženách jako bytostech citových v opozici k mužské racionalitě, což je na dlouhou dobu vyřazovalo i z dělnického kolektivu. (Kučera, 2013 : 111-119)

Dudeková poukazuje na to, že první světová válka znamenala převrat, co se týče nárůstu zaměstnanosti žen v „mužských“ povoláních. Jako klíčové považuje však prosazení nových názorů ohledně žen a jejich poslání ve společnosti, což mělo za následek narušení stereotypů, které ženu vnímaly jako vhodnou jen pro život v rodině. Pracovní nasazení a projevy loajality vůči válečnému režimu se promítaly

do oficiálního diskurzu postavení ženy ve válce i po válce. Volební právo bylo ženám slibováno jako odměna za jejich oběti během války. Reformy vzdělávání a rozhodovací pravomoc žen v rodině pak měla vliv na reálné sociální postavení žen během války. Slovenská politika účast žen v politickém rozhodování na rozdíl od Čech ovšem nepřipouštěla a ženy se nemohly účastnit vzniku zásadních dokumentů u zrodu Československé republiky. (Dudeková, 2010 : 173-174)

2.2 První Československá republika

První světová válka způsobila řadu sociálních změn a urychlila trendy vývoje společnosti. Byla podle Dudekové symbolem jak konce, tak i začátku. Konec se týkal Habsburské monarchie a jejího „starého pořádku“, postaveného na stavovských strukturách a dominanci. První Československá republika vznikla z národního osvobozovacího zápasu Čechů a Slováků a byla postavena na demokracii a rovnosti. Nově vzniklé státy dávaly najevo svůj odstup a zavržení všeho „starého“ a „zpátečnického“ a vyzdvihovaly vše „nové“. Docházelo k výměně elit a nastolování nových právních a ekonomických poměrů. Jak poukazuje Dudeková, Československá republika vytvářela mnohem lepší podmínky pro emancipaci žen, než éra Rakouska-Uherska. (Dudeková, 2010 : 169-170)

Jak uvádí Melissa Feinberg, mnoho českých mužů a žen věřilo, že demokracie a rovnost žen jsou neoddělitelně spojeny. A jako výsledek takové víry se zaručovalo volební právo pro ženy a nový přístup ke vzdělání a zaměstnání se vznikem první Československé republiky. Dudeková zmiňuje, že do parlamentu první Československé republiky byly jmenované české političky, ovšem ženy ze Slovenska nikoli. Panovaly výhrady vůči jejich politické vyspělosti, která byla ale záležitostí i mužů, kteří předtím neměli možnost získat potřebné zkušenosti v podmínkách nového státu. Politička Františka Plamínková upozorňovala na marginální pozici žen v parlamentě a byla proti vytěsňování žen do méně významných rezortů. Ohledně volebního práva Dudeková dodává, že na území Čech mělo velký vliv zvolení Boženy Vikové-Kunětické za poslankyni do Sněmu království českého v roce 1912 a stalo se to symbolem úspěchu jak českého národního hnutí, tak i emancipace českých žen. Na Slovensku byla ale situace odlišná a vznik nové republiky byl vnímán slovenským ženským hnutím jako národní osvobození, ke kterému bylo jako bonus přidáno i právo žen. (Dudeková, 2010 : 171-175)

Důvody, proč bylo v této době málo žen v politice, Dudeková spatřuje ve způsobu výběrů kandidátů/ek politických stan a systému vnitrostranické disciplíny, dále v stereotypech ohledně poslání žen jako matek, které jim vymezovaly působnost zvláště v oblasti vzdělávání, sociální péče. Zdůrazňována bývá obecně politická nezkušenost žen a jejich konzervativnost. Ovšem procentuální zastoupení žen bylo v porovnání s jinými státy té doby příznivé (3-4 procent). Z oblasti Slovenska podíl žen a jejich působení v parlamentě bylo mizivé. Pozitivním bodem zůstává to, že se političkám podařilo prosazovat v diskuzích problémy, které byly do té doby tabuizované např. otázka interrupcí, nemanželských dětí a prostituce. (Dudeková, 2010 : 176-177; Dudeková, 2011 : 111)

Burešová uvádí, že díky všeobecnému volebnímu právu získaly ženy také jiné postavení v očích mužů, kteří měli tradičně dominantní pozice v politických stranách. Nyní se hlasy žen stávaly významnými pro dosažení cílů jednotlivých politických stran. (Burešová, 2001 : 41) Dudeková pak poukazuje na to, že výrazem akceptování žen politickými stranami byla jejich agitace směřující na voličky. Agitační kampaně mířící na voličky vyvíjely všechny politické směry jak konzervativní, tak levicové. Apelovaly na ženy, aby se aktivně zajímaly o veřejné dění a rozvíjely své politické povědomí. (Dudeková, 2010 :178)

Pod pojmem „rovnost žen“ se však skrývala komplexnost ženské otázky. České feministky si pod tímto pojmem představovaly to, že všichni občané/občanky si budou rovni/y a budou mít stejná práva bez ohledu na pohlaví. Ovšem práva, která ženy nabyly krátce po roce 1918, nebyla dostatečná. V československém právu (zejména rodinném) bylo podle Feinberg mnoho příkladů, kdy k nastolované rovnosti nedocházelo. (Feinberg, 2006 : 3) Na tyto případy, které byly v rozporu s deklarovanou rovností mezi ženami a muži se podívám v následujících podkapitolách věnovaným paragrafu 106, občanskému zákoníku a paragrafu 144 o kriminalizaci interrupcí. Nejprve se ale zaměřím na názory prvního prezidenta Československé republiky Tomáše Garrigue Masaryka a na ženské hnutí v období nově vzniklé republiky a zformování *Ženské národní rady*.

2.2.1 Tomáš Garrigue Masaryk a jeho názory na ženu

Masarykovy myšlenky o demokracii měly zásadní vliv na české politické myšlení. Nikdy nezformuloval přesnou definici „demokracie“, její mnohovýznamovost tak

umožňovala používat termín mnoha politickými uskupeními pro různé účely, což z Masaryka učinilo nejvíce zmiňovaného českého myslitele po roce 1918. Demokracie však podle Feinber pro něj nebyla jen politickým systémem založeným na svobodných volbách a všeobecném volebním právu. Představovala společnost založenou na respektu k lidem a zavazovala se zachovávat jejich práva a svobody jako jedinců. Před tím než začal Masaryk přemýšlet a psát o politických aspektech demokracie, podporoval demokratizaci společnosti založenou na rovnosti, což mělo nahradit vztah poddaný – pán charakteristický pro monarchii. (Feinberg, 2006 : 15)

Masaryk byl velkým podporovatelem rovnosti žen a ženského hnutí. Se svou ženou Charlotte Garrigue čítával Johna Stuarta Milla, což se pravděpodobně odrazilo na jeho názorech ohledně vztahu mezi muži a ženami. Masaryk odmítal, že by ženy byly přirozeně podřadné mužům: *„nevidím žádné superiority mužů nad ženami, ani rozumové, ani mravní a ani fyzické…“* (Masaryk, 1930 : 17) Dále také zmiňoval, že *„nerovnost mezi mužem a ženou není přirozená, není od přírody, ale vyvinula se historicky…“* (Masaryk, 1904/1930 : 8) Ženy podle něj potřebovaly více než jen volební právo, potřebovaly být samostatné s rovným přístupem ke vzdělání a na pracovní trh. Často vyjadřoval svůj názor ohledně toho, že ženy mají právo pracovat mimo domov a vyvracel argumenty, že ženy nejsou fyzicky či duševně uzpůsobeny k zaměstnání. (Feinberg, 2006 : 17)

Ačkoli byl radikální, co se týče rovnosti žen, nebyl radikální v oblasti sexu a zastával sexuální morálku jak pro muže, tak i pro ženu. Byl silným zastáncem monogamního manželství. Manželství pro něj nebylo místem dominance a podrobení, ale spíše demokratického ideálu rovnosti a respektu mezi manželi. Nezpochybňoval však myšlenku, že domácí práce jsou prací žen, chtěl, aby společnost rozeznávala, že taková práce je těžká a hodna úcty. Nemyslel si však, že žena by měla být jen „domácím otrokem“. Pobízel ženy, aby se aktivně účastnily veřejného dění, stejně tak jako muži. (Feinberg, 2006 : 17-20)

Feministické myšlení v Československé republice a jeho další vývoj formovala právě osoba T. G. Masaryka, který byl zastáncem ženských práv již v době předválečné. Jak zdůrazňují Bahenská, Heczková a Musilová, když se stal prezidentem, měl větší vliv zejména na liberálně orientované ženy a členky *Ženské národní rady „až nekriticky přejímaly jím vytyčené koleje řešení tzv. ženské otázky, a vzdávaly se tak*

možnosti formulovat koncept reflektující dynamický vývoj české společnosti a ženské emancipace během první světové války.“ (Bahenská, Heczková, Musilová, 2011 : 214) To bylo podle Bahenské, Heczkové a Musilové ale neudržitelným stavem, neboť změny, které začala první světová válka, vyžadovaly formulaci nových návrhů řešení jak starších problémů (nerovnost muže a ženy v manželství, rodičovství, nerovné pozice žen na pracovním trhu, trestnost interrupcí), tak i těch novějších (sladění práce s rodinným životem žen, dvojí zatížení žen, sociální důsledky rozvodů, potřeba modernizace domácnosti) spojených s postavením žen ve společnosti. Jak dále autorky udávají, v důsledku toho se pak množily útoky na ženské hnutí.

2.2.2 Ženské hnutí

Jak uvádí Burešová, doba první Československé republiky se vyznačovala jistými střety názorů mezi katolickými a pokrokovými ženskými spolky souvisejícími s životním stylem, filozofií i politickými názory představitelek těchto proudů. Stále převládaly tradičními náhledy na to, jaké má být postavení mužů a žen ve společnosti. Zároveň se ovšem posilovaly snahy liberálních, pokrokových spolků, které byly činné již od druhé poloviny 19. století a ve kterých můžeme spatřovat počátky snah o zrovnoprávnění mužů a žen ve společnosti. (Burešová, 2010 : 193-194)

Jak dále uvádí Burešová, pokrokové ženské spolky po utlumení své činnosti za právní světové války, začaly po vzniku první Československé republiky obnovovat svou činnost. Z počátku se ženy z liberálních a pokrokových spolků domnívaly, že již nebude jejich činnosti zapotřebí, neboť rovnoprávnost mužů a žen byla nově zakotvena v ústavě a jejich úsilí o větší zapojení žen do veřejného a politického života nic nebrání. Brzy ovšem podle Burešové pochopily, že uvedení rovnoprávnosti do praxe není tak jednoduché a tak začaly obnovovat svou činnost. Jejich cílem bylo právě uvedení ústavy do každodenního života. Hlavním znakem pokrokových spolků bylo, že byly nepolitické – organizačně nebyly spojeny s žádnou z politických stran. Individuálně však ženy mohly být členkami politických stran (nejčastěji šlo o národně socialistickou stranu, národně demokratickou stranu, agrární stranu, stranu sociálně demokratickou). (Burešová, 2001 : 41; 2010 : 194-196)

Jak uvádí Burešová, představitelky pokrokového ženského hnutí se rozhodly, že k naplnění cíle uvedení ústavy do praxe bude nejlepší vytvořit organizaci, která by

sdružovala všechny liberální ženské spolky. V období první Československé republiky se tak zastřešujícím sdružením spolků liberálního směru stala *Ženská národní rada* (dále jen *ŽNR*) a to v roce 1923 s hlavním sídlem v Praze a pobočkou v Brně. Fungovala až do roku 1942, kdy byla rozpuštěna, ovšem aktivní a samostatnou činnost skončila již v roce 1940. Předsedkyní *ŽNR* se stala senátorka Františka Ferdinanda Plamínková. Od roku 1925 vycházel i tisk s názvem *Ženská rada*. (Burešová, 2010 : 194-196; 2001 : 41-42)

ŽNR a její členky se zaměřovaly ve své práci na sběr materiálu o životě žen v Československé republice i v zahraničí, budovaly knihovnu ženského hnutí, spolupracovaly s institucemi i jedinci, kteří/ré mohli/y mít vliv na poměry žen jako zákonodárné sbory, veřejní i soukromí zaměstnavatelé/ky, odborové zaměstnanecké organizace, dále měly za úkol osvětovou práci mezi ženami ohledně jejich práv a povinností. *ŽNR* byla také informačním střediskem pro veřejné orgány a pro žurnalistickou práci ohledně ženského hnutí. (Burešová, 2001 : 66-67) Jak zmiňuje Feinberg, *ŽNR* se stala i hlasem československých žen na mezinárodním poli prostřednictvím členství v řadě mezinárodních feministických organizací zahrnující *Mezinárodní ženskou radu* a *Mezinárodní alianci pro volební právo žen a rovná občanská práva*. (Feinberg, 2006 : 53)

Burešová dále udává, že *ŽNR* se zabývala společenskými podmínkami žen pro mateřství a péči o děti, snažila se také spolupodílet na přípravě nových zákonů či jejich úprav. Členky se tak zapojovaly do diskuzí ohledně občanského zákoníku, usilovaly také o zlepšení mravní úrovně obyvatelstva ve městě, bojovaly proti prostituci a bránily právo ženy na práci a její spravedlivé ohodnocení. V období hospodářské krize obhajovaly ženy, na které se vztahovala úsporná opatření. (Burešová, 2001 : 67-73) Dudeková dodává, že aktivity Františky Plamínkové a jejích spolupracovnic v ŽNR jsou dokladem jejich profesionalizace a politické vyspělosti, také zkvalitnění agitačních metod, organizační i politické práce ve prospěch emancipace žen v praxi. (Dudeková, 2010 : 176)

Od samého vzniku *ŽNR* deklarovala jako svůj cíl dosažení kooperace mezi všemi československými ženami bez ohledu na národnost, vyznání a politickou příslušnost. Ačkoli začlenila největší slovenskou feministickou síť *Živena* a německé a židovské skupiny, organizace byla podle Feinberg spíše orientovaná na území Čech. Ženy,

které dominovaly na hlavních postech v *ŽNR* byly české národnosti a hovořily o „československých“ ženách jako by všechny sdílely stejné národní a kulturní dědictví, vymazávaly tak ženy, které se identifikovaly jako Němky, Slovenky apod. Trvaly také na používání „československého“ jazyka na schůzích a v korespondenci, což odhánělo německy se identifikující skupiny žen. Ženy působící v *ŽNR* byly zejména vzdělané ženy střední třídy. (Feinberg, 2006 : 52-54)

ŽNR byla antiklerikální a jen zřídka kdy spolupracovala s katolickými skupinami žen. V období první Československé republiky můžeme vidět střety mezi názory pokrokových ženských organizací a katolického ženského hnutí, které podle Burešové stále uchovávalo konzervativní náhled na postavení ženy ve společnosti. (Burešová, 2010 : 199) Směr konzervativní byl úzce propojen s katolickou církví a po vzniku demokratické republiky byl zastoupen Československou stranou lidovou, pod kterou spadal také Svaz katolických žen a dívek jako zájmová organizace žen. Ženské katolické spolky byly mohutné a měly nejvíce členek ve srovnání s jinými ženskými organizacemi. Jak uvádí Burešová, v období první republiky se jejich úkolem stalo vystupovat proti rozluce manželství, proti občanskému manželství, proti úpadku morálky a proti rozšiřujícímu se odklonu od křesťanství. K tomu využívaly zejména tisk, jako např. *Československá žena* či *Moravská žena*. Tento konzervativní proud však zastával tradiční životní styl a náhled na rodinu, kde rolí ženy bylo především mateřství, starost o rodinu a domácnost. Po vzniku republiky se vyrovnával se skutečností, že ženy získaly politická práva. Toho se však podle Burešové následně Československá strana lidová rozhodla využít a získat tak ženy pro svou agendu. Katolické ženy podporovaly zejména snahy svých mužů ve veřejné sféře a politice, neměly samy větší ambice zapojovat se aktivně do politiky. Právě aktivní účast žen v politice byla jedna z věcí, kterou katolické ženské hnutí kritizovalo u liberálně orientovaných žen. (Burešová, 2010 : 194-200; 2001 : 47)

Liberálně orientované ženy se také distancovaly od komunistických žen. Komunistky se neúčastnily práce v těchto pokrokových spolcích. Bahenská, Hezcková a Musilová uvádí, že v roce 1919 došlo ke konfliktu uvnitř sociálnědemokratických stran, který vyvrcholil v roce 1921 ustavením Komunistické strany Československa. Komunistky také dávaly důraz na organizování žen, ovšem jejich cílem byl boj proletariátu, který měl následně převzít moc ve státě. Program komunistek byl stejný jako program mužů komunistů, s jistými specifiky co se týče postavení ženy v rodině, v zaměstnání

a ve státě. Ovšem boj proletariátu záhy nabral na důležitosti a zastínil tak specifické požadavky žen. Autorky však uvádějí, že se občas vyskytovala jistá nadstranická spolupráce mezi ženskými spolky i členkami různých politických stran pokud šlo o projednávání zásadních záležitostí ovlivňující postavení žen ve společnosti jako např. revize občanského zákoníku. (Bahenská, Heczková, Musilová, 2011 : 205-212)

2.2.3 Právní postavení ženy v první Československé republice

Nyní se již zaměřím na jednotlivé zákony, které ovlivňovaly postavení žen v Československé republice a debaty, které je provázely. Nakonec se budu věnovat také rozdílům v právním postavení žen na českém a slovenském území. Na konkrétních případech ukáži, jak se pokrokovost spojená s myšlenkou rovnosti žen s muži střetávala s tradičními názory a stereotypy ohledně žen a jejich údělu, které byly hluboce zakořeněné ve společnosti a v mysli lidí.

2.2.3.1 Paragraf 106: Výsady pohlaví, rodu a povolání se neuznávají

Ústava z roku 1920 dala Československé republice progresivní pravidla pro budoucí zákony a jedním z nejzásadnějších bodů byl paragraf 106, který udával to, že výsady pohlaví, rodu a povolání se neuznávají. Jak uvádí Feinberg, samotný paragraf 106 však vzbudil vášnivé a rozporuplné debaty ohledně pohlaví. Někteří poslanci chtěli zachovat privilegia pro muže a například Josef Dolanský za Československou stranu lidovou argumentoval: *„nemůžeme najednou odstraniti výsady pohlaví. To by bylo proti přírodě.“* Národní demokrat František Weyr uvedl: *„nechtěl bych, aby paragraf 106 měnil zákon občanský, kde má muž ustanovena jistá privilegia“* … *„nedovedu si manželství představiti, kdyby již zákon v něm uzákoňoval anarchii, která ve skutečnosti v něm často existuje. Kde je společenství dvou lidí, musí někdo z nich rozhodovati.“* (Broklová, 1992 : 49-50; Feinberg, 2006 : 36-37) Jiní naopak rovnost pohlaví kodifikovanou ústavou podporovali, jako například sociální demokrat Alfréd Meissner či národní socialista Theodor Bartošek. Ženy nakonec podle Feinberg získaly právní základnu, ze které mohly zpochybňovat vládou podporované formy genderové diskriminace a prostředek jak přinutit stát aktivně vytvářet genderovou rovnost ve svých zákonech a institucích. (Feinberg, 2006 : 37-39)

Ovšem paragraf narušovaly jiné sekce ústavy, ve kterých byla prezentována odlišná a genderovaná koncepce práv. Článek 126 například udával, že manželství,

mateřství a rodina jsou pod ochranou práva. Rodina však byla vnímána jako genderovaná struktura, ve které byl manžel živitelem rodiny, a ženino místo bylo v domácnosti, o kterou se měla starat a vychovávat děti. Ochrana této instituce znamenalo obhajování tradičních genderových rolí a práv jednotlivých členů rodiny. Rozdíl mezi těmito články záležel podle Feinberg však na tom, jak je „rodina" definována. Převládal však tradiční genderovaný model rodinných vztahů a kombinace těchto dvou článků vytvářela právní napětí kolem toho, jak budou ženy začleněny do státu. Na jedné straně totiž byly ženy brány jako rovné občanky jak politicky, sociálně, tak i kulturně a na straně druhé však jako poddané svých manželů a otců. (Feinberg, 2006 : 35-36) Jak dodává Dudeková, ačkoli byla ústavně deklarovaná rovnost mezi muži a ženami, československý právní řád poskytoval řadu ustanovení, kde se právní postavení mužů a žen upravovala odlišně a podobných ustanovení po roce 1920 jen přibývalo. (Dudeková, 2010 : 170)

2.2.3.2 Občanský zákoník

Pro české feministky bylo podle Feinberg obtížnější prosazovat to, aby zákon bral ženy jako lidi, spíše než jako ženy. A ještě více kontroverzním bylo, když požadovaly, aby měla žena stejná práva uvnitř rodiny. Pro mnoho lidí byla idea politické rovnosti ohrožující a představovala hrozbu zejména pro rodinu. (Feinberg, 2006 : 42) V době, kdy byla založena Československá republika, stále platil občanský zákoník z roku 1811. Jeho zákony zahrnující manželství a rodinu byly podobné jako v dalších evropských občanských zákonících (např. v Napoleonově). Tento rakouský občanský zákoník byl založen na světě rozděleném do genderovaných domén, kde manžel veřejně reprezentoval rodinu a byl jejím živitelem, zatímco žena zůstávala doma a starala se o domácnost a o děti. Muži pak měli moc právně zastupovat své manželky a děti, nakládat s majetkem a rozhodovat o jejich budoucnosti. Žena tak byla na stejné úrovni jako její děti a jako matka neměla žádná práva. (Feinberg, 2006 : 41-43)

Po vzniku republiky se ovšem začalo debatovat o revizi starých rakousko-uherských zákonů. Nejdříve se projednávala církevní moc nad sňatky, kdy občané/ky byli/y po narození registrováni/y a bez ohledu na úroveň jejich oddání náboženství v pozdějším životě, se museli/y řídit pravidly víry, což znamenalo, že museli/y být církevně oddáni/ny a nebyl jim umožněn rozvod. V novém a moderním státě to bylo

však vnímáno jako neakceptovatelné a zpátečnické a bylo navrhováno zavést civilní sňatek a umožnit rozvod. Proti takovým návrhům se postavila katolická církev se svými politickými spojenci, Českou stranou lidovou a Slovenskou lidovou stranou, které se zejména na venkově snažily ovlivnit lidi od podpory civilního sňatku. Katolický tisk pak mířil na ženy s tím, že rozvod umožní mužům, aby opouštěli své tvrdě pracující, oddané a stárnoucí manželky ve prospěch mladých, krásnějších žen. Katolické ženy zejména z agrární strany se však postavily ve prospěch rozvodů, které pro ně byly sociální nezbytností. Nakonec byl civilní sňatek legalizován, ale nebyl povinný. Náboženské ceremonie byly stále legální a platné, ovšem rozvod se stal legálním pro všechny páry, které se na něm dohodly. (Feinberg, 2006 : 43-49)

Pozornost se po manželství a rozvodu přesunula k rodině. Ohledně té se vyjádřila v poslanecké sněmovně česká národní socialistka (později komunistka) a feministická aktivistka Luisa Landová-Štychová. Prosazovala sexuální vzdělávání, vymanění žen a dětí z kontroly manžela a otce. To zahrnovalo rovný plat za stejnou práci, což by umožnilo ženám být finančně nezávislé na manželovi. Také ženy povzbuzovala, aby rozvíjely své schopnosti mimo domov. Její názory se však podle Feinberg nesešly s všeobecnou podporou. (Feinberg, 2006 : 49-50)

Jak uvádí Feinberg, revizi občanského zákoníku dostala na starost speciální komise ustavená v roce 1920 Ministerstvem spravedlnosti a unifikace. Ta měla zajistit překlad původního občanského zákoníku do českého a slovenského jazyka, začlenit rozvodovou legislativu do rodinného práva a sjednotit rozdílnosti mezi českým a slovenským územím, které vycházely z jiného právního systému. Radikální revize se však neplánovala. Ozývaly se různé skupiny se svými názory ohledně revize např. *ŽNR*, konzervativní skupiny. Debaty a vyjednávání trvaly velmi dlouho. V roce 1926 byla ustavena super-revizní komise, která vyslechla všechny hlasy, které se zapojily do první fáze revize zákoníků, a na konci roku 1931 publikovala své výsledky. Šest let práce ovšem neukázalo žádné významné změny. Došlo sice k modernizaci a zjednodušení jazyka, většina starého práva ovšem přetrvávala pod nově zvolenými slovy. Muž stále disponoval právní autoritou nad manželkou, dětmi a rodinným majetkem. Jak poukazovala Louisa Landová-Štychová *„v novém znění, stejně jako ve starém se prostě předpokládá, že muž je vždycky svědomitým a řádným otcem a manželem, schopným za všech okolností, aby v domácnosti rozhodoval, kdežto o ženě se předpokládá, že* není vždy hodna a schopna*, toho, aby manžela*

zastupovala. Proto také není ženě přiznáno právo, aby podobně jako muž mohla chránit výsledky své práce pro rodinu i sebe před manželem nedbalým, hýřlivým a vůbec neschopným.“ (Landová-Štychová, 1925 : 9; vyznačeno v originálu) Na námitky *ŽNR*, která požadovala, aby manžel a manželka měli v rodině stejnou pozici, povinnosti i stejná práva, komise reagovala s tím, že by vznikl chaos. Občanský sňatek byl ovšem zapsán do občanského zákoníku. *ŽNR* byla nepříjemně překvapena tím, že komise podporuje zákony, které jsou očividně v rozporu s ústavně deklarovanou rovností mezi muži a ženami a ideály demokracie. Přišla s vlastními návrhy, které chtěla přednést ministerstvu a vyjednávat o nich. *ŽNR* měla zajisté vliv a dokázala si zajistit přednesení svých vlastních návrhů ohledně občanského zákoníku, nicméně neměla podle Feinberg moc reálně něco změnit, neboť na vysokých postech neměly ženy žádného zastoupení a politika byla stále v rukou mužů. (Feinberg, 2006 : 50-66)

Nový občanský zákoník představoval historický okamžik, neboť měl sjednotit české a slovenské území pod jedním právním systémem. Návrh byl přednesen v roce 1937, ovšem nebyl kompletní a rodinné právo bylo zcela vynecháno. Další debaty byly však přerušeny vypuknutím druhé světové války a československá vláda se k úkolu vrátila až v roce 1945. Jak uvádí Feinberg, tyto debaty ohledně občanského zákoníku ovšem ukazují, že lidé měli ohledně rovnosti ambivalentní názory, než by kdy připustili a rovná práva žen uvnitř rodiny pro ně byla více ohrožující než to, že ženy mají volební právo. (Feinberg, 2006 : 66-70)

2.2.3.3 Paragraf 144

V Československé republice vycházely zákony regulující interrupce z ustanovení z dob monarchie, konkrétně z roku 1852 a tvořily paragraf 144–148 rakouského trestního zákoníku. Podle těchto paragrafů byla interrupce těžkým zločinem, který se trestal až pěti lety nucených prací. To se vztahovalo i na ty, kteří/ré ženě v interrupci pomáhali/y, ať šlo o doktora, přítelkyni, porodní asistentku apod. Tyto paragrafy souhrnně označené jako paragraf 144 se podle Feinberg staly předmětem diskuzí nedlouho po vzniku Československé republiky. (Feinberg, 2006 : 131) Feinberg dále uvádí, že debata nad interrupcemi ukazuje, jak se kolektivní zájmy rodiny a státu či národa stavěly nad zájmy jednotlivců. (Feinberg, 2006 : 158)

Louisa Landová-Štychová, která zastupovala českou národní socialistickou stranu volala po zrušení tohoto paragrafu: *„musí být zrušen §144 tr. z., jímž ženě upřeno právo disponovati svým vlastním tělem. Tento nemožný barbarský paragraf je přímo nebezpečným generaci národa, neboť zapovídá ženě zameziti z vlastní vůle i z vážných důvodů mateřství.“* (Landová-Štychová, 1919/2010 : 230) Nechtěla, aby chudé ženy podstupovaly nebezpečné interrupce od pochybných lidí, kteří je mohli ohrozit na zdraví i životě. Zdůrazňovala, že ženy interrupce podstupují kvůli poválečné inflaci, nezaměstnanosti a bytové nouzi. Její názory se však nesetkaly s přílišnou pozitivní odezvou, a to ani v ženském tisku, kromě Betty Karpíškové za sociální demokratickou stranu, která poukazovala na to, že *„štěstí matky a její právo na radostné vyžití a svobodné mateřství je tu rozhodujícím. Pak budeme teprve moci mluvit o plném a hodnotném rozvití ženy jako člověka a občana.“* (Karpíšková, asi 1927/2010 : 265) Karpíšková podle Feinberg nahlížela na interrupci jako na univerzální problém svobody jedince a jako součást třídního boje proti kapitalistickým privilegiím. K lékařsky provedené interrupci podle ní měly mít přístup všechny ženy, nejen ty bohaté. Ovšem politicky aktivní ženy z jiného než socialistického směru zpravidla nesouhlasily (zvláště ženy katolické). Louisa Landová-Štychová nakonec revidovala v roce 1926 svůj návrh, ve kterém požadovala, aby ženy mohly podstoupit interrupci ze zdravotních, eugenických, sociálních důvodů, či byla umožněna ženám, které si prošly znásilněním. Ovšem pokusy o poskytnutí alespoň limitované legalizace potratu se nesešly s úspěchem. (Feinberg, 2006 : 131-138)

Jak uvádí Feinberg, nakonec se do celé záležitosti ohledně potratů vložil ministr spravedlnosti Alfréd Meissner a v roce 1932 měl hotový návrh na revizi tohoto paragrafu. Návrh nadále zakazoval interrupce, ale vytvořil nové výjimky, jako např. pokud by byl život matky v nebezpečí, těhotenství bylo výsledkem znásilnění, těhotná žena byla mladší 16 let, plod by byl mentálně či fyzicky handicapovaný či by matka nemohla podporovat sebe a své dítě. Návrh se setkal s pozitivními reakcemi, proti byly ale křesťansky orientované skupiny, které se vymezovaly jak proti socialismu, tak proti interrupcím. Největší diskuzi vyvolal katolický filozof Emanuel Rádl, který napsal řadu pamfletů a článků ohledně Meissnerova návrhu. Ženy podle něj měly sociální povinnost rodit děti a muži měli stejné právo nad plodem, který ženy nosí. Nejvíce ho zneklidňovala myšlenka, že práva žen nad jejich těly by byla více

nedotknutelná než práva plodu na přežití. Nenarozený plod považoval za žijící bytost od momentu jeho početí a interrupci tak viděl jako vraždu. (Feinberg, 2006 : 146-154)

Interrupce byla mezi křesťansky orientovanými skupinami vyobrazena jako ohrožující společnost tím, že odvádí ženy od jejich přirozených povinností jako matek a manželek. Nešlo tak výhradně o hrozbu plodu, ale mateřství samotnému. Interrupce tak představovaly útok na celou genderovanou strukturu společnosti. Lidová strana, která byla součástí vlády v roce 1932 se postarala o to, aby návrh nebyl schválen, pro ostatní strany (sociálně demokratickou, německou sociálně demokratickou, agrární) neměl návrh zásadní důležitost a tak paragraf zůstal v platnosti po celou dobu trvání první Československé republiky. (Feinberg, 2006 : 153-154)

Feinberg dále udává, že *ŽNR* zůstala ohledně debaty nad interrupcemi překvapivě tichá a ani v jejím tisku *Ženská rada* se Meissnerův návrh neobjevoval. *ŽNR* zahrnovala řadu organizací, které se ohledně názoru na interrupce neshodovaly. Právní výbor *ŽNR* ale zaslal vyjádření ohledně Meissnerova návrhu na Ministerstvo spravedlnosti s tím, že požaduje kompletní legalizaci interrupcí a věří, že jen svobodné mateřství může snížit řadu dětí, které trpí chudobou či nedostatkem lásky. Ovšem toto vyjádření nebylo názorem celé *ŽNR*. (Feinberg, 2006 : 154-157)

2.2.3.4 Hospodářská krize a postavení žen

Jak uvádí Feinberg, rok 1930 byl bodem zvratu ohledně boje žen za dosažení rovnosti v zaměstnání, konkrétně v oblasti státní správy. Důsledkem hospodářské krize vzrostla nezaměstnanost a zvýšil se všeobecně pocit znepokojení a nejistoty. Objevovaly se veřejné útoky na zaměstnané ženy, zejména ty vdané a pracující ve státní správě. Důvodem bylo, že ekonomická krize zasáhla inteligenci a vznikaly masy nezaměstnaných lidí s tituly, které vyvolávaly strach, neboť dříve vzdělání zajišťovalo celoživotní zaměstnání právě často ve státní správě. A těm, kteří byli ve státní správě zaměstnaní, byly snižovány platy. Neúspěšní uchazeči o zaměstnání opovrhovali ženami, které ve státní správě pracovaly a vnímali je jako vetřelce. Útoky na ženy měly v roce 1930 vliv i na oficiální politiku, kdy byl předložen návrh zákona, který si kladl za cíl snížit výdaje státu snížením vánočního příspěvku státním zaměstnancům/kyním (tzv. 13. služného) na 70 procent měsíčního platu a celá jedna kategorie zaměstnanců/kyň na něj neměla právo (sezdaní, jejichž partner/ka

pracoval/a také ve státní správě). To ovšem vyvolalo velké protesty a návrh se musel přepracovat. (Feinberg, 2006 : 109-110)

Nový návrh se však otevřeně stavěl proti ženám, kdy o příspěvek měly přijít pouze ženy. *ŽNR* a Františka Plamínková následně vyjednávala o tomto kroku, který viděla jako jasnou diskriminaci. Následně bylo v roce 1930 rozhodnuto, že příspěvek bude pobírat ten z manželů, který má vyšší plat. Ženy nebyly výslovně jmenovány, ovšem bylo všeobecně známo, že pobírají nižší platy než muži. Následně se ve společnosti začal umocňovat názor, že řešením hospodářské krize a zvláště nezaměstnanosti je propouštění vdaných žen z veřejné správy. Tento názor stále nabýval na síle, jak v tisku, tak i mezi politiky. *ŽNR* se snažila upozornit na diskriminaci žen i sezdaných párů, ovšem zpravidla neúspěšně. (Feinberg, 2006 : 110-123)

Přijetí a vítězství takové politiky uvnitř demokratického systému podle Feinberg ukazuje, jak byly tradiční genderové role zakořeněné ve společnosti navzdory faktu, že ženy dosáhly formální politické rovnosti. *ŽNR* tato opatření proti jedincům, kteří měli v demokratickém státě právo na rovné zacházení, viděla jako nebezpečí, které Československou republiku více přibližovalo autoritářským sousedům, kteří zbavovali jednotlivých svobod své občany/ky. Feinberg poukazuje na to, že opatření proti vdaným ženám a jejich opětovné zatlačení do rodiny se uskutečňovalo v zemích s militaristickou ideologií, které očekávaly, že ženy budou rodit děti pro budoucí války. (Feinberg, 2006 : 118-128)

2.2.3.5 Rozdíly v právním postavení českých a slovenských žen

Mikulová v *Žene novej doby* uvádí, že země, které se staly součástí Československé republiky, byly po staletí přičleněny k Rakousku-Uhersku a v Čechách, na Moravě a Slezsku byly v platnosti jiné zákony než v oblasti Slovenska a Podkarpatska. Platné právní předpisy se však po založení první Československé republiky převzaly jako základ právního pořádku a tak na těchto územích vznikaly jisté rozdíly. Dvojitost práva měla pak za následek to, že právní postavení žen se v těchto oblastech lišilo. (Mikulová, 1938 : 116) Jak poukazuje Telecká, slovenské ženy měly o mnoho demokratičtější, modernější a více zabezpečující postavení, než tomu bylo v oblasti Čech, Moravy a Slezska (jde zejména o právo rodinné a dědické). (Telecká, 1938 : 122) Nyní se zaměřím na konkrétní rozdíly mezi těmito oblastmi.

Právo manželské mělo jistá ustanovení, která upravovala právní postavení mužů a žen rozdílně a v závislosti na jejich fyziologických rozdílech. Zákon například stanovoval, že uzavřít manželství směli na území Čech, Moravy a Slezska lidé alespoň ve věku 14 let, na Slovensku musela mít žena 16 let a muž 18 let. U nezletilých osob musel platnost sňatku potvrdit otec, ovšem na území Česka, Moravy a Slezska se svolení matky nevyžadovalo, zatímco na Slovensku ano, pokud šlo o dítě nemanželské a u manželského jen tehdy, pokud byl otec zbaven své moci či zemřel. Pokud jde o práva a povinnosti manželů, pak měli manželé povinnost nerozlučitelného svazku, vzájemné pomoci a slušného zacházení. Provinění, která mohly vést k rozvodu, zahrnovala opuštění manžela, snahu o poškození manželova zdraví či dokonce o jeho zabití. V Čechách, na Moravě, Slezsku byl též důvod k rozvodu špatné zacházení, ubližování, urážky na cti. V oblasti Slovenska náleželo soudci, aby věc posoudil. (Mikulová, 1938 : 116-117)

Ustanovení, která platila jen pro ženy, se podle Mikulové týkala např. toho, že sňatkem přijímala žena jméno manželovo, na Slovensku žena přijímala dokonce i křestní jméno manžela, ale od roku 1925 to již neplatilo a manželka přijímala jen příjmení, zůstávalo jí však i po konci manželství. Na Slovensku byla taková výjimka, že žena, která zavinila rozpad manželství, si jméno manžela po rozluce nechávat nesměla. Sňatkem také žena získávala manželovu státní příslušnost. Pokud manžel zemřel, zůstávala jí jeho státní příslušnost. Při rozvodu či rozluce jí zůstávala manželova státní příslušnost jen v oblasti Čech, Moravy a Slezska, v oblasti Slovenska se jí vracela její původní státní příslušnost. Cizinka, která se vdala do Československa, zůstávala i po konci manželství příslušnicí Československa, ovšem žena z Československa vdaná za cizince zůstávala cizinkou. Na Slovensku měla ale právo žádat, aby byla opět přijata jako československá příslušnice. (Mikulová, 1938 : 117)

Žena dále musela následovat manžela do jeho bydliště. Jak uvádí Telecká, na Slovensku však měl manžel naslouchat radám své ženy a pokud došlo k zneužití tohoto práva, žena ho nemusela následovat. Mohla mít námitky, že nové bydliště je hospodářsky či mravně nevyhovující. Také manžela nemusela následovat, pokud se muž rozhodl bez vážného důvodu přestěhovat na druhý konec světa. V Čechách, na Moravě a Slovensku byla povinnost následovat manžela přísnější, co se týče

příslušnosti soudní, která se řídila podle bydliště manžela, ale na Slovensku toto neexistovalo. (Telecká, 1938 : 122)

Vdaná žena mela podle Telecké povinnost přispívat svojí prací v domácnosti a poslouchat pokynů manžela, pokud se týkaly domácnosti a jejích potřeb. V Česku, na Moravě a Slezsku byl manžel zákonným zástupcem manželky, na Slovensku jím nebyl a k jejímu zastupování od ní potřeboval plnou moc, dokonce v některých případech i notářskou listinu. Sňatkem docházelo k nabytí společného jmění manželů. V Čechách, na Moravě a Slezsku však platilo, že jmění nabyté během manželství bylo jen mužovo a žena by musela dokazovat, že to tak není. Manžel byl i správcem jejího jmění, pokud proti tomu manželka nic nenamítala. Na Slovensku toto neplatilo a muž spravoval jmění své ženy jen s jejím souhlasem a žena to mohla kdykoli změnit. Telecká upozorňuje, že pokud došlo ke sporu mezi manželi, musel manžel dokazovat, že dostal od ženy povolení majetek spravovat. Manžel byl správcem jen svého majetku a majetku nabytého během manželství, ovšem po rozpadu manželství měla žena právo na vydání poloviny z toho, co manželovi přibylo na majetku během manželství, pokud existovali zákonní potomci. (Telecká, 1938 : 122-123)

Mikulová uvádí, že v právu rodinném jsou pak pro ženy nejdůležitější předpisy, které upravují poměr k dětem. Rodiče měli povinnost jejich výživy a péče a měli rodičovskou moc nad dětmi v mezích zákona. Otec měl povinnost dítě živit či platit na jeho výživu, měl ale rozhodující slovo (moc otcovskou), určoval jeho výchovu, spravoval jeho jmění a byl jeho zákonným zástupcem. Pokud manželské dítě nemělo otce či byl zbaven svéprávnosti, zastal jeho místo poručník a nikoli matka. Na Slovensku však matce připadla otcovská práva a povinnosti po smrti otce dětí, či pokud byl zbaven svéprávnosti, stala se také správkyní majetku dítěte a dokonce měla slovo, pokud šlo o sňatek nezletilého dítěte. To bylo platné, pokud sdíleli společnou domácnost, pokud nebylo manželství rozvedené či rozloučené (pak rozhoduje soud). Matka nemanželského dítěte k němu měla mnohem větší práva než matka, jejíž dítě se narodilo v manželství. Pokud ho mohla vychovávat, tak jí soud dítě odebrat nemohl a to ani nemanželským otcem, který měl povinnost přispívat na výživu dítěte. Dědické nároky byly stanovené podobně jak u mužů, tak i u žen, jen v případě dědické posloupnosti u rolnických statků měli přednost v dědickém nároku

muži. Vdova měla pak doživotní právo používat pozůstalost manžela, pokud nebyla uznána jako nehodná. (Mikulová, 1938 : 118-120)

Právo obchodní podle Mikulové určovalo, že vdaná žena mohla být obchodnicí za stejných podmínek jako muž, ale v oblasti Čech, Moravy, Slezska k tomu musela mít svolení manžela či rozhodnutí soudu. U živností se pak nedělaly rozdíly mezi muži a ženami, pouze tesařské, kamenické, práce s olovem, studnařské a podzemní práce byly ženám zakázány. (Mikulová, 1938 : 120)

Jak dále Mikulová uvádí, co se týče trestního práva, homosexualita se trestala v Čechách, na Moravě a Slovensku jako zločin, na Slovensku jako přečin, homosexualita mezi ženami se však nestíhala. Dále únos v Čechách, na Moravě a Slezsku byl spojen s ochranou práv ženatého muže nad manželkou, na Slovensku byl stíhán jako přečin. (Mikulová, 1938 : 120-121)

2.3 Shrnutí

Jak ukazuji v této kapitole, první světová válka nastolovala změny, které výrazně ovlivnily zavedený genderový řád. Ženy svou prací i v „mužských“ zaměstnáních bořily představy, že jsou jejich místa jen v domácnosti, přesto však stále zůstaly primárně vnímány jako matky a manželky, neboť tyto stereotypní představy byly hluboce zakořeněny ve společnosti. To se ukazuje jako problém i v nově vzniklé první Československé republice, která sice zajišťovala ústavně rovnost mezi muži a ženami, ovšem v jiných zákonech se k ní nepřihlíželo. Ženám se dařilo nastolovat témata, která byla do té doby přehlížena a tabuizována, ovšem politika byla stále v rukou mužů a prosadit reálné změny v zákonech, které nebraly muže a ženy stejně, bylo pro ženy působící v politice velmi složité. V nastolených debatách, kterým jsem se věnovala v této kapitole, můžeme vnímat protichůdné postoje tradice a pokroku.

3 Koncept „nové ženy“ v zahraniční literatuře

Tuto kapitolu zařazuji do své práce, neboť se domnívám, že je důležité zasadit i samotný koncept „nové ženy“ do širšího kontextu. Zabývám se zde zahraničím (zejména Velkou Británií), kde se výzkumníci/ce věnovali/y konceptu „nové ženy“ v největší míře. Ukáži, jaké otázky si pokládali/y, co se vše s konceptem pojilo a jakých obsahů nabýval právě na tomto území. Budu se věnovat nejprve počátkům konceptu v debatách konce 19. století (označovaného za dobu fin de siècle), které tento koncept nastínily a z nichž vyvstal jako něco významného a to právě v oblasti Velké Británie. Autoři/ky nejvíce zvýznamňovali/y právě tyto počátky konceptu a věnovali/y se především první generaci „nové ženy“. Následně se zaměřím také na druhou generaci „nové ženy“ a autorky, které se jí věnovaly v USA. Zde se zaměřím na to, jakou změnou podle vybraných autorek prošla a čím se vyznačovala.

„Novou ženu“ autoři/ky pojímají jako diskurzivní konstrukt a figuru s velmi rozporuplnými významy. Pykett v předmluvě ke knize *The New Woman in Fiction and in Fact: Fin-de-Siècle Feminisms* od editorů Angelique Richardson a Chrise Willise výstižně naznačuje, že se tyto rozdílné významy pohybovaly *„od ‚mužné‘ Amazonky k velmi ‚ženské‘ ženě, od přeerotizované k sexuálně chladné ženě, od ženy bez mateřských instinktů k uchovávatelce rasy, od ženy nenávidící muže až ke spasitelce zaostalých mužů, ženy nepracující v domácnosti k té, která vyvyšuje její přednosti, ženy radikální, socialistce či revolucionářce k ženě konzervativní, od agentky sociální a/či rasové regenerace k symptomu úpadku doby“*. (Pykett, 2007 : xi-xii; vlastní překlad)

3.1 Počátky debat o „nové ženě“

Jak poukazuje Richardson a Willis, „nová žena“ se neobjevila zčistajasna. V průběhu 19. století ženy ve Velké Británii postupně a stále více zpochybňovaly své podřadné sociální a politické postavení. A právě v této době se rozvířily debaty ohledně „nové ženy“. Tusan uvádí, že v roce 1893 se v tisku *The Woman's Herald* objevila žena jako nová bytost, která chtěla sdílet s muži nejen boje a povinnosti, ale i pocty světa, v němž byla zatím jen pouhou cifrou. Tato žena byla označena tímto feministickým tiskem jako „Nová“ (The „New Woman“). Jednalo se o fiktivní ikonu reprezentující političku nadcházejícího století. Autorka konstatuje, že tato feministická vize „nové

ženy“ nebyla maskulinní ani přehnaně sexualizovaná jako v popularizovaných románech a mainstreamových periodikách 90. let 19. století, ale symbolem nové politické identity, která slibovala vylepšení a reformování britské společnosti. Tusan uvádí, že pokus vytvořit respektovaný obraz političky prostřednictvím identity „nové ženy“ se v tisku pro ženy objevoval od roku 1893 do roku 1897. (Tusan, 1998 : 169)

Richardson a Willis dále mapují počátky debat o „nové ženě“ a vychází z článku z roku 1894 publikovaném v tisku *Humanitarian* od autorky M. Eastwood s názvem *The New Woman in Fiction and in Fact*. Autorka rozlišovala mezi „novou ženou“ ve fikci, kterou vnímala jako politováníhodnou bytost omezenou jen na imaginární oblast a „novou ženou“, která byla pozitivním a hmatatelným faktem. „Nová žena“ ve fikci byla podle Eastwood bytostí emancipované barvité představivosti žen. Tuto ženu viděla jako sexuálně vyzývavou, intelektuální, nespokojenou hrdinku, která nemá co dočinění s průměrnou ženou. Ujišťovala však, že nejde o nic zlého, protože fikce není realita. Reálná „nová žena“ se adaptuje na měnící se svět, nenarušuje tedy sociální svět, je spíše pro sociální (i sexuální) reformy. Pozoruhodné je podle Richardson a Willise, že autorka využívá binární logiku a jasně rozlišuje „správnou“ a „špatnou“ „novou ženu“. (Richardson, Willis, 2007 : 10-11)

Richardson a Willis jako zásadní považují otázku nikoli, kdo byla „nová žena“, ale kdo byly „nové ženy“. Tato otázka nebyla v době fin de siècle vyjasněna. Pro antifeministické autorky/ry byla podle Richardson a Willise totiž někým, kdo ohrožoval národ, pro feministické autorky/ry byla naopak modelem občanských ctností a zachránkyní Británie před morální a biologickou degenerací. Rozporné obrazy „nové ženy“ sice přenesly kampaň za práva žen do veřejné debaty, ovšem často jí poškozovaly, neboť „nová žena“ byla v tisku často parodována. (Richardson, Willis, 2007 : 12-13)

Jak je patrné „nová žena“ byla ve svém počátku feministickým tiskem vyobrazena jako politička, následně byl koncept převzat mainstreamovým tiskem a začalo se debatovat ohledně toho, co „nová žena“ představuje či by měla představovat, přičemž autoři/ky, kteří/ré se neztotožňovali/y s feministickými myšlenkami či se vůči nim vymezovali/y a vnímali/y „novou ženu“ v podobě političky jako ohrožující tradiční představu o ženách, začali/y rozvíjet své představy o „nové ženě“ přelomu století.

Jak dále uvádí Richardson a Willis, novináři/ky a karikaturisté/ky hráli/y zásadní roli ve vzniku kulturního statusu „nové ženy“. Kouření, kalhotový šat a jízda na kole poskytovala karikaturistům/kám, satirikům/čkám snadný cíl (obr. 1-12). Karikatury „nové ženy“ jasně ztělesňovaly strach ohledně měnícího se statusu žen a také ztělesňovaly naději a obavu ohledně rasového vývoje („nová žena“ byla viděna buď jako obrýlená, fyzicky degenerovaná či jako urostlá Amazonka, která mohla přemoci každého muže). Často byla vyobrazena jako otrokyně módy, kalhotový šat byl považován za vizuální emblém sociálního, sexuálního a politického znepokojení způsobeného požadavkem žen na rovnoprávnost. Jak Richardson a Willis udávají, „nová žena“ byla spojována se střední třídou, ovšem některé z jejích sociálních a politických cílů se překrývaly s politickým aktivismem dělnických žen ve fin de siècle. Dělnice protestovaly proti špatným podmínkám a malým platům v továrnách a médii bývaly zobrazovány jako agresivnější než ženy ze střední třídy (viz obr. 10). (Richardson, Willis, 2007 : 13-32)

Podle Talie Schaffer teprve jedna z dobových autorek Quida (autorka románů, vlastním jménem Maria Louise Ramé) přenesla „novou ženu“ z žitého světa ženských zkušeností více do literární oblasti. „Novou ženu“ tak bylo možno najít na každé stránce literatury, nikoli v životě – stala se specifických fiktivním artefaktem. Jak uvádí Schaffer, Quida z „nové ženy“ vytvořila literární produkt, aby jí rozšířila záběr. První popis „nové ženy“ z pera Quidy v tisku neodkazoval k reálné osobě, ale ke karikatuře publikované v *Punch*. Karikatura zobrazovala ženu v dolní sněmovně v kalhotovém oděvu s brýlemi a za ní se objevoval „mužský“ klobouk, pletací sada. Celá karikatura vytvářela dojem nejasnosti genderu. Quida však přepracovala tuto karikaturu a žena získala více moderní oděv, klobouk i pletení zmizelo a žena se neobjevovala v dolní sněmovně, ale v ženském klubu, čímž sice odepřela ženě potenciál ovlivnit reformu volebního práva, ale zvýšila její postavení na vůdkyni žen místo komické figury, která vzbuzovala znechucení mezi jejími posluchači. Quida podle Schaffer zkonstruovala „novou ženu“ jako ženu střední třídy, energickou účastnici v komunitě stejně smýšlejících žen. (Schaffer, 2007 : 41-44)

Schaffer uvádí, že čím více Quida vyobrazovala „novou ženu“ jako mocnou, významnou figuru, tím byla ona sama vůči ní vnímána jako usedlejší, klidná a vlídná žena. Quida také „novou ženu“ obviňovala z ničení životů geniů, z krádeže jejich práce a možností. Vyčítala „nové ženě“ z vyšší třídy její minimální aktivismus co se

týče dělnické třídy a krutosti na zvířatech. Schaffer vyvozuje, že fiktivnost „nové ženy“ umožnila, aby byla definována jakýmkoli způsobem, který autor/ka potřebovala. Quida totiž byla svobodnou ženou ve středních letech, která nosila podle společenských měřítek nevhodné oblečení. Tím, že Quida vyobrazila „novou ženu“ jako extrémní, vytvořila podle Schaffer volné pole pro formulování svých vlastních myšlenek bez toho, aby byla nazírána jako radikální. Jak Schaffer poukazuje konzervatismus Quidy byl formulován skrze radikální rétoriku, ale zároveň i její radikální volání po akci bylo vyjádřeno skrze konzervativní jazyk. Jako mytická ikona „nová žena“ vyvolávala různorodé emocionální asociace, různé pocity, které mohly mocně podpořit jakýkoli cíl, který autor/ka sledoval/a. Quida vytvořením a útokem na „novou ženu“ konstruovala sebe jako její opak. (Schaffer, 2007 : 39-45)

Ačkoli byl podle Schaffer článek Quidy označen za misogynní, její život ale následoval vzoru „nové ženy“ – neprovdaná žena, která si vydělávala psaním, vyhledávala vztahy s muži mimo manželství a řídila se svými vlastními pravidly, pokud jde o módu a etiketu navzdor sociálním normám. Schaffer poukazuje, že pojmenováním „nové ženy“ se inicioval nový diskurz, neboť dřívější autoři/ky využívaly spíše konkrétních příběhů žen k doporučování či upozorňování na reformu postavení žen v britské společnosti. Články Grand a Quidy našly ohlasy v dalších periodikách a u mnoha dalších novinářů/ek. Schaffer zdůrazňuje, že rozruch kolem „nové ženy“ pomohl nesčetným uskupením doby fin de siècle zakotvit ve feministických či antifeministických táborech, které dominovaly ve 20. století. (Schaffer, 2007 : 45- 50)

Schaffer dále uvádí báseň, která se o „nové ženě“ objevila v *Punch* v roce 1894:

There is a New Woman, and what do you think?	*Tu je ta Nová žena,*
She lives upon nothing	*co myslíte si o ní?*
but Foolscap and Ink!	*Žije jen z papíru a inkoustu.*
But, though Foolscap and Ink form the whole of her diet,	*Toť celá její strava.*
This nagging New Woman can never be quit!	*I přesto však tato otravná Nová žena nedokáže nikdy držet hubu*!
	(Schaffer, 2007 : 50; vlastní překlad)

Výše uvedený úryvek z *Punch* má podle Schaffer pravdu v tom, že „nová žena“ je živa jen z papíru a inkoustu, neboť existovala jen v psaném slovu (slovo „foolscap“ pak neznamená jen papír, ale také „fool's cap“ jako šaškovskou čepici, což má odkazovat na karikatury v *Punch*). Jak Schaffer dále uvádí, má též pravdu, že nedokázala být zticha, byla jí totiž od doby jejího vzniku přičtena řada názorů, postojů, vyznání než by jakákoli reálná žena mohla absorbovat za celý svůj život. „Nová žena“ se tak podle ní stala nápomocným instrumentem, který autory/ky na přelomu století buď dokázal v různých tématech dané doby spojit či naopak rozdělit. (Schaffer, 2007 : 49-52)

V této kapitole jsem představila počátky debat o „nové ženě“. Ta měla nejprve podle feministického tisku představovat političku. Následně se debata rozšířila do mainstreamového tisku, který se vůči této představě začal vymezovat a v satirickém tisku byla dokonce „nová ženě“ zesměšňována. Autorka románů Quida ukotvila „novou ženu“ jako literární konstrukt. Jak dále ukazuji „novou ženu“ autoři/ky využívali/y k vymezení se vůči určitým tématům či odklonění pozornosti od sebe samých k „nové ženě“ jako radikální figuře, čímž jejich vlastní názory a životní styly nebyly pod takovým drobnohledem společnosti a posuzovány jako extrém.

3.1.1 Sociální a kulturní hnutí spojovaná s „novou ženou“

Nyní se podívám, na sociální a kulturní hnutí, která autoři/ky představují jako zásadní a spojují se s „novou ženou“ doby fin de siècle v oblasti Velké Británie. Konkrétně se jedná o imperialismus, socialismus, dekadenci, lesbickou identitu a modernizaci.

3.1.1.1 „Nová žena“ a imperialismus

Sally Ledger uvádí, že ženy hrály aktivní roli v politice britské říše, jak ukazují feministické a postkoloniální výzkumy. Viktoriánský feminismus má své kořeny v abolicionistické kampani proti-otrockého hnutí raného 19. století. Ženy legitimizovaly své zapojení do abolicionismu v kontextu vykonávání jejich morální a náboženské povinnosti. Všechny ženy zapojené do abolicionismu nebyly podle Ledger feministky. Viktoriánská kultura byla prostoupena silným smyslem národní a rasové nadřazenosti, což bylo založeno na britském imperiálním statusu. Viktoriánské feministky často souzněly s britskou imperiální misí a role žen jako

vychovatelek, uchovávatelek čistoty byly užívány jako součást širšího imperiálního projektu. (Ledger, 1997 : 62-64)

Přesto byla „nová žena“ podle Stott často konstruována v diskurzu jako špatná matka a jako vychovatelka degenerativní rasy. V 90. letech 19. století se jak ženská otázka, tak i africká otázka objevovaly v britském tisku. Témata byla zprostředkována skrze diskurzy o evolučním vývoji („civilizovaní“ vs. „barbaři“). Rebecca Stott zkoumá spojení mezi mýtem o Africe jako monstrózní ženě a mýtem a strachem z „nové ženy“. Africká krajina byla v koloniálním diskurzu produkovaném na konci 19. století značně femininizována. Stott poukazuje na to, že v imperialistické literatuře, zejména dobrodružných příbězích, byla osoba průzkumníka dána do takové souvislosti jako by s danou krajinou měl sexuální vztah, dobýval a pronikal nebezpečnou, neznámou oblastí. Krajina tak hrála roli ženy –panny, která čeká, až si ji muž vezme. Afrika tak byla podle Stott konstruována jako panenské území (pasivní, nedotčené, plodné), jako femme fatale (nebezpečná, svůdná, nepředvídatelná) či jako monstrózní matka (sexuálně zkušená, zlovolná, kanibalistická). Jak Stott dále poukazuje, jedním z hlavních dopadů pak bylo, že v západním myšlení došlo k zpochybnění tradičních konceptů přírody jako dobrotivé matky. Koncept monstrózní přírody pak měl podle Stott za následek vznik nových koncepcí ohledně toho, co je součástí „přirozené“ femininity a povahy mateřství vůbec. Stott konstatuje, že mnoho reprezentací monstrózní a nedbalé matky můžeme najít v útocích právě na „novou ženu“. Feministická pozice ohledně role žen jako matek byla však více komplexní, než vyobrazení senzacechtivého tisku. (Stott, 2007 :150-158)

3.1.1.2 „Nová žena“ a socialismus

„Nová žena“ byla podle Ledger v periodikách opakovaně spojována také se socialismem a dělnictvem. Uvádí, že feminismus poloviny 19. století byl silně ovlivněn liberalismem. Feminismus i liberalismus se vyvinuly v opozici k tradiční společnosti a právě vzestup liberální politiky povzbudil formování ženského hnutí ve Velké Británii v 50. letech 19. století. Na přelomu století ovšem docházelo podle autorky ke změně směrem k socialismu a jedním z faktorů bylo zapojování čím dál většího počtu dělnic do kampaně sufražetek v roce 1897 ve Velké Británii. Socialisté/ky hleděli/y do budoucnosti a jejich názorem bylo, že útlak žen skončí se zrušením soukromého vlastnictví. Budoucnost si tedy představovali/y jako výrazně

utopistickou a dobu fin de siècle brali/y jako přelom do doby nové. (Ledger, 1997 : 35-62)

Utopistická forma dle Beaumonta poskytovala pro autory/ky píšící romány o „nové ženě“ prostředek pro uchopení nástrojů k označení světa, který je považoval za „ty druhé“, což se ukázalo jako užitečný nástroj v boji o vytvoření opačné kontinuity mezi emancipovanou budoucností a poddanstvím, které zažívaly v přítomnosti. Narativ románů byl dlouhodobě dominován ženami a potenciální publikum bylo mnohem větší než u politických prohlášení. (Beaumont, 2007 : 212-216)

Jak uvádí Hall, autorky píšící o „nové ženě“, byly především aktivistky otevřeně zpochybňující většinu zavedených konvencí v britské společnosti. Socialistická aktivistka Dora Marsden v roce 1911 založila deník s názvem *The Freewoman* později *The New Freewoman*, který se snažil rozebírat i jiná témata než široce diskutované volební právo např. téma antikoncepce, reformy rozvodového práva, prostituce, pohlavních chorob, homosexuality apod. Přispěvatelky jako např. Stella Brown se zaobíraly tématy sexuální svobody pro ženy a reproduktivními právy žen. Další generace britských žen 20. let 20. století je pak viděna jako radikálnější ohledně názorů na sexuální touhu žen a v jejich obhajobě ohledně práv žen na sexuální experimentování. (Hall, 2007 : 224-236)

3.1.1.3 „Nová žena“ a dekadence

Ledger uvádí, že „nová žena“ byla širokou britskou veřejností vnímána jako přímá hrozba klasické viktoriánské definici femininity. Ačkoli měla ideologicky málo společného s dekadencí, byla s ní spojována v britských periodikách 90. let 19. století. Byla dokonce dávána do souvislosti s případem Oscara Wilda, který za svou homosexualitu tehdy definovanou jako „akty neslušnosti“ dostal v roce 1895 dva roky těžkých prací. Podle deníku *Speaker* byl Wilde vůdcem „nové školy“ a nová kritika, nová poezie i dokonce „nová žena“ byly výtvory jeho fantazie. Toto uchopení „nového“ bylo konzervativními autory/kami té doby vnímáno jako hrozba dominantní morální, socio-pohlavní i estetické normě. Jak Wilde, tak i „nová žena“ tehdy zpochybňovali/y zavedené viktoriánské sexuální normy. Ledger tak poukazuje na to, že ačkoli je viktoriánská doba tradičně charakterizovaná sexuální represí, ve skutečnosti nikdy předtím sexuální téma nevstoupilo do diskurzu s takovou vehemencí. (Ledger, 1997 : 94-95)

„Nová žena“ vzbuzovala podle Ledger obavu tím, že společníkem „zženštilého“ muže se stávala „neženská“ žena. V periodikách byla „nová žena“ autory/kami konstruována jako „mužná“, převzdělaná, bezhumorná, nevhodně oblečená, kouřící, také jako ta, která diskutuje o knihách, zatímco muž jde raději za služebnými pro trochu čaje a klepů – „nová žena“ jako produkt střední a vyšší třídy – (obr. 11). Muži pak byli naopak zobrazováni v „ženském“ oblečení (obr. 12). Homofobní a misogynní diskurzy nebyly záležitostí jen deníku *Punch*, ale i různá satirická periodika útočila na umělce/kyně, kteří/ré byli/y vnímáni/y jako překračující předepsané viktoriánské genderové normy. (Ledger, 1997 : 96-98)

Ledger uvádí, že mainstreamové feministické hnutí se distancovalo od Wilda a jeho následovníků/ic. Spojení s Oscarem Wildem, který byl veřejně prohlášen za sexuálního devianta, by totiž mohlo poškodit feministické cíle, zejména požadavek na ústavní a občanská práva. Ledger poukazuje na to, že feministické kampaně proti zákonům o nakažlivých nemocech (the Contagious Diseases Acts) a zastánci/kyně hnutí sociální čistoty byli/y odpovědní/é za novelu trestního zákona (The Criminal Law Amendment Act) z roku 1885, díky které byl Wilde odsouzen. Kampaně proti zákonům o nakažlivých nemocech vedené Josephine Butler začaly jako feministické akce – hlavní bylo bránit integritu těl žen a bojovat proti viktoriánskému dvojímu standardu sexuální morálky, která legitimizovala mužskou sexualitu, ovšem trestala tu ženskou. A právě podle hnutí za sociální čistotu potřebovala kontrolu mužská sexualita a mužské tělo bylo považováno za zodpovědné za sociální degeneraci. Pohlavní styk se měl odehrávat jen uvnitř monogamního manželství a jen pro prokreativní účely. (Ledger, 1997 : 111)

Gagnier dodává, že hnutí za sociální čistotu nedalo ženám hlas na vyjádření jejich vlastní sexuality. Udává také, že vznikl rozpor mezi názory zejména zastánců/kyň socialistických myšlenek, že člověk má být tvůrce a být neustále produkující a reprodukující a názorem na člověka jako bytost ovlivněnou touhou a užívající si radostí života. Některé autorky jako Olive Schreiner tak nahlížely na homosexuály jako na zkažené osoby a produkty zahálčivých žen, které nepracovaly. (Gagnier, 2007 : 239-248)

3.1.1.4 „Nová žena“ a lesbická identita

Sexuální volnost žen podle Ledger nefigurovala ve feministické agendě 19. století. Hlavním cílem feministické agendy byla spíše občanská a ústavní práva, než kontroverzní témata ohledně genderu a sexuality, která by mohla zhatit tyto cíle. „Nová žena“ byla od počátku vnímaná a vyobrazovaná jako „mužatka“, která byla v mainstreamovém tisku zesměšňována. Mnoho románů o „nové ženě“ té doby ovšem neslo prvek stejnopohlavních vztahů mezi ženami. Zajímavé na tom podle Ledger je, že byly tyto romány psány muži. V dílech psaných ženami většinou figurovala romantická přátelství. Usuzuje tak, že muži se cítili více ohroženi lesbickými vztahy, a proto měli potřebu je označovat ve svých pracích jako „nepřirozené“. Stejnopohlavní vztahy mezi ženami nebyly označovány jako „lesbické“ až do pozdního 19. století. Do 90. let 19. století byla láska mezi ženami označena jako neškodná a dokonce zdravá příprava na heterosexuální manželství. (Ledger, 1997 : 122-125)

V 18. století bylo podle Ledger dominantním pohledem to, že žena je sexuálně nečinná, což přetrvávalo většinu 19. století. Pohlavní styk za účelem prokreace byl jediný druh sexuální aktivity představitelný u žen v 19. století a sexuální vztah mezi ženami byl zcela nepředstavitelný. V 80. letech 19. století se rozšířila povědomost o lesbách a dokonce se staly známými dopisy žen, které psaly viktoriánskému sexuologovi, aby diskutovaly svou sexuální identitu. Sexuální aktivity mezi ženami nemohly být ani patologizovány a kriminalizovány neboť neexistovaly v zákoně ani lékařských knihách. V porovnání s homosexualitou mezi muži zůstala lesbická sexualita neviditelná a v lékařském či právním diskurzu se objevovala až v 90. letech 19. století. (Ledger, 1997 : 125-133)

Ledger uvádí, že feministky byly často členkami hnutí za sociální čistotu, nebyly však schopny hájit se proti obviněním ohledně sexuální deviace. Nedisponovaly vhodným jazykem a slovníkem k pospání erotických vztahů mezi ženami a patologický model jim tak byl vnucen. Podle Ledger feministické mlčení ohledně ženské sexuality v době fin de siècle mělo škodlivý efekt na druhou generaci autorek „nové ženy“ ve 20. a 30. letech 20. století, neboť byly limitovány ve svých vyjádřeních ohledně lesbické lásky a vztahů. (Ledger, 1997 : 142-145)

3.1.1.5 „Nová žena“ jako moderní městská žena

Podle Ledger je obtížné určit počáteční bod „modernity“. Proces modernizace zahrnoval vědecké a technologické inovace, industrializaci, urbanizaci, rozvoj národního státu a rozšiřující se kapitalistický trh. Autorka tedy považuje „moderní dobu“ za 2. polovinu 19. století a specifičtěji právě dobu fin de siècle. Zároveň termín „moderní“ spojuje s městem. Právě ve městě byla nejvíce viditelná separace práce a domova, což bylo produktem industriálního kapitalismu a ženy byly odkazovány do sféry soukromé, do domova. Jak ale autorka uvádí, rozdělení sfér nebylo fixní a bylo podkopáno hnutím dělnických žen a expanzí konzumerismu, kdy se ve městě rozvíjely nové kavárny, čajovny a nákupní centra. (Ledger. 1997 : 150-155)

Ženy, které se svobodně pohybovaly v moderní metropoli, byly většinou prostitutky. Jak uvádí Ledger, ty však nebyly dobovými autory/kami považovány za „nové ženy“. Ženy střední třídy, které se na konci 19. století začaly stále více pohybovat po městě, se o ně musely dělit s prostitutkami. Některé z žen vyšších tříd se následně snažily prostitutky z některých částí města vyloučit kvůli tomu, že byly často obtěžovány muži v domnění, že jsou prostitutky. Feministické kampaně tak cílily na transformaci ulic metropole do míst, kde se mohou ženy volně pohybovat beze strachu z napadení. „Nová žena“ (snažící se o mobilitu a sebejistotu ve veřejném prostoru dominovaném muži) jako nestabilní kategorie tak bývala často zaměňována za prostitutku. (Ledger, 1997 : 153-156)

Ledger také uvádí, že ženy začaly být více spojovány s masovou kulturou. Vše, co bylo masově produkované za účelem masové spotřeby, bylo nahlíženo jako předvídatelné a jako femininní a fikce začala být spojována více se ženami. Oproti tomu dílo „jedinečné“ bylo nahlíženo jako dílo mužů. Dochází k pokusům o re-maskulinizaci britské fikce a maskulinní romány získávaly formu dobrodružného příběhu, kde vítězila akce. Modernismus je podle ní reakční formací proti feminizované masové kultuře. (Ledger, 1997 : 177-181)

3.1.2 Shrnutí

Jak ukazuji, autoři/ky zabývající se konceptem „nové ženy“ v době fin de siècle spojovali/y „novou ženu“ se sociálními a kulturními hnutími – imperialismem, socialismem, dekadencí, lesbickou identitou a modernizací. „Nová žena“ byla

v dobovém diskurzu viděna jako uchovávatelka rasy či jako špatná matka, která je počátkem degenerace rasy. Byla také spojována s dělnictvem a socialismem a utopickou představou „nové ženy“, která je oproti přítomnosti emancipovaná a svobodná. Byla též zobrazována jako moderní a městská žena, která se toužila pohybovat svobodně a bezpečně po moderní metropoli. Byla vnímána také jako hrozba tradičnímu pojetí femininity a jako žena spíše maskulinní, nevhodně oblečená a kouřící, oproti „zženštilému“ muži zajímajícímu se o klepy či svůj vzhled. „Nová žena“ byla také dávána do souvislosti dobovými autory/kami s lesbickou identitou. Jak je patrné, „nová žena“ nabývala v dobovém diskurzu různorodých významů.

3.2 Druhá generace „nové ženy“

V této části se podívám na druhou generaci „nové ženy“, která se objevovala ve 20. letech. 20. století. Výše uvedení autoři/ky se soustřeďují jen na dobu fin de siècle a druhou generací „nové ženy“ se více nezaobírají. „Nová žena“ 20. let je ve velké míře rozbírána autorkami v USA. Představím zde tedy jejich náhledy na „novou ženu“ této doby a s čím byla spojována.

Casto ve svém výzkumu z oblasti Ameriky uvádí, že termín „nová žena“ se ve 20. letech 20. století přestal využívat v takové míře. Podle ní byl veřejností považován za zastaralý a více se začal používat termín the „flapper“ („ptáče“), pro ještě „novější“ a odvážnější ženu právě 20. let 20. století (obr. 13). (Casto, 2002 : 84-86)

Ve 20. letech 20. století v USA se podle Hirshbein pozornost veřejnosti soustředila na novou, rebelující mladou generaci. Tisk se zaobíral tím, zda mladá generace vede společnost směrem k pokroku či destrukci. Populární reprezentace mládí v krizi se opírala o opakující se porovnávání mezi mladou generací a tou předcházející. Konflikt mezi generacemi je často podle Hirshbein užíván napříč stoletími, ačkoli nabývá různé důležitosti v každé době a místě. Ve 20. letech 20. století byl často užíván generační konflikt k prozkoumání důsledků „nového“ a „starého“ v americké společnosti a k organizování rapidně se měnícího sociálního, kulturního, politického a ekonomického světa. Autoři/ky 20. let 20. století podle Hirshbein využívali/y obrazy vztahů mezi generacemi, aby pochopili/y vztah národa k jeho minulosti a současnosti. Problém mezi mladou generací 20. let a starší generací byl často vyobrazen jako konflikt mezi konzervativním pohledem minulé generace a více liberálními názory moderní doby. Jak uvádí Hirshbein, starší generace tak byla

představena jako skupina rodičů a prarodičů, kteří se narodili v 19. století a zůstali věrni viktoriánské morálce, zatímco mladá generace byla ukázána skrze reprezentativní figury střední třídy, které se narodily ve 20. století, účastnily se evropské války a používaly nejnovější technologii. Moderní žena 20. let („flapper“ – „ptáče“) disponovala politickými svobodami a svobodou ve vzdělání a její chování bylo často stavěno do kontrastu k restrikcím, které zažívaly starší generace. Mladé ženy byly podle Hirshbein vyobrazeny jako svobodné, energické, požadovaly ovšem větší sociální a politické zapojení. Na druhou stranu postrádaly morální autoritu, kterou disponovala starší generace. „Nová žena“ 20. let tak představovala výzvu tradičním pohledům na femininitu. (Hirshbein, 2001 : 112-125)

Raub ve svém výzkumu z oblasti Ameriky zabývajícím se americkými romány psanými ženami z 20. let odhaluje, co se skrývalo pod pojmem the „flapper“. Jak uvádí, žena 20. let měla větší osobní svobodu a tato doba byla podle historiků/ček nahlížena jako „revoluce v morálce“. Žena odhodila staré konvence, ostříhala si vlasy, zkrátila sukni a tancovala Charleston (obr. 14). The „flapper“ se stala podle Raub symbolem hedonismu, hrozby tradičním normám a neomezené sexuality. Jak dále uvádí, ženy ze střední třídy začaly nejvíce redefinovat pohled na svou sexualitu a vnímat se jako sexuální bytosti se sexuální touhou stejně tak vlastní jako u mužů. Ženy také hledaly spíše partnera, který by s nimi zacházel rovně, nikoli jako s někým, kdo je mu podřadný. Ovšem jak autorka konstatuje, sexuálně osvobozená hrdinka, byla spíše výjimkou než pravidlem ve fikci i ve filmu 20. let. Dále vyvozuje, že hrdinky této doby jsou sice nespoutané a mají krátké vlasy i sukně, ovšem v srdci zůstávají „staromódními“ (chtějí se dobře vdát, mít rodinu a děti). Jejich „nespoutané“ chování je tak dle Raub jen „fází“, kdy rebelují proti tradičním hodnotám, které ovšem nikdy neopustily. (Raub, 1994 : 109-130)

West ve svém výzkumu fikce, magazínů, poezie a her zkoumá kvality „nové ženy“ ve 20. letech v Americe. Jak uvádí, „nová žena“ byla nezávislá ekonomicky a uvědomovala si, že se může seberealizovat v nějaké činnosti ve veřejné sféře. Podle autorky se ve 20. století kladl důraz na ženu jako člověka. Stále se však objevovala rezistence ze strany mužů vůči ekonomické nezávislosti žen. Dále uvádí, že sexuální nezávislost žen byla provázána s tou ekonomickou. S rostoucí ekonomickou nezávislostí se totiž snižovala jejich touha po provdání se a větší svoboda vedla k většímu sexuálnímu experimentování. Autorka dále poukazuje na to, že the

„flapper“ byla často autory/kami vyobrazena jako holdující alkoholu a cigaretám ve velké míře. (West, 1955 : 55-68)

Freedman se ve svém článku věnuje „nové ženě“ 20. let 20. století a tomu, že si historikové/čky nekladou nové otázky ohledně žen této doby. Běžně se podle ní opakují stejné výzkumy bez modifikací a důležité otázky, jako např. to, kdo byla „nová žena“ a jak se její osud pojí s ženským hnutím, zůstávají nezodpovězeny. Autorka hodnotí americké výzkumy týkající se konceptu „nové ženy“ 20. let a poukazuje na to, že ženy byly prezentovány zejména jako nekonvenční mladé ženy, více se zabývající oblékáním a sexem než politikou. Poukazuje na to, že historici/čky bádáním o životech žen v této době mohou napravit minulé chyby, což je důležité nejen pro historickou přesnost, ale také jako kompenzace za to, co způsobilo jejich psaní. Portrét 20. let jako doby plné rovnosti není přesný, neboť ve skutečnosti to byla doba, kdy stále působila diskriminace ve vzdělání, práci, platech, pracovním povýšení a rodinných povinnostech. Výzkumy historiků/ček tak udržovaly mýtus rovnosti, což napomohlo podkopání skupinového povědomí žen. Stejně tak jednoduché pojímání žen jen jako politicky apatických, ale sexuálně aktivních a zabývající se pouze oblékáním („the flapper“– „ptáče“) vytváří sexuálně stereotypizované historické role pro ženy. Užití „sexuální revoluce“ jako vysvětlení historie žen 20. let naznačuje neschopnost přemýšlet o ženách jinak než v rámci jejich sexuální role. Problémem je také nadměrná generalizace, kdy výzkumy mluví o „americké ženě“, ovšem ženy byly v USA značně rozděleny rasou, třídou, regionem, etnicitou. (Freedman, 1974: 372-393)

Jak vyplývá z výše uvedených výzkumů z amerického prostředí termín „nová žena“ je často v dobovém diskurzu nahrazován pojmem „the flapper“ („ptáče“). Ovšem nelze jednoznačně říci, co se pod tímto pojmem nacházelo. Výše zmíněné autorky tuto ženu 20. let vyobrazují jako odvážnější než její předchůdkyni, ženu disponující větší politickou svobodou i svobodou ve vzdělání a zejména v sexuální oblasti.

3.3 Shrnutí

V této kapitole jsem představila koncept „nové ženy“ tak, jak byl rozebírán západními zahraničními autory/kami. Zaměřila jsem se na jeho počátky a jeho největší rozkvět v době fin de siècle. Autoři/ky pojímají „novou ženu“ jako diskurzivní konstrukt, který nabýval rozporuplných významů. Představuji zde také sociální a kulturní hnutí dané

doby, která autoři/ky dávají do souvislosti s „novou ženou“ jako např. imperialismus, socialismus, modernizaci, dekadenci a lesbickou identitu. Autoři/ky vnímají „novou ženu“ jako hrozbu tradičním normám. Zabývala jsem se zde také druhou generací „nové ženy“, u které podle amerických autorek dochází k přechodu z termínu „nová žena“ na termín „the flapper“ („ptáče“). Tato žena byla pak vnímána jako žena s více možnostmi v oblasti veřejného života, vzdělání i sexuální oblasti. Je však naznačeno, že ve výzkumech o „nové ženě“ bývá sexuální oblast až příliš vyvyšována, což omezuje možnost přemýšlet o ženách jinak, než v rámci jejich sexuální role. Je zde také rozebíráno vymezování se „nové ženy“ 20. let vůči předchozí době a starší generaci.

Představené zahraniční výzkumy dobře ukazují jakou šíři rozporuplných významů koncept „nové ženy“ nabýval již na přelomu 19. a 20. století, což zajisté platí i pro „novou ženu“ první Československé republiky. To ukáži v následující kapitole. Když odhlédnu od zahraničních autorů/ek, které téma hojně rozebírají k výzkumům na našem území ohledně konceptu „nové ženy“, musím konstatovat, že není probádané. Dva hlavní výzkumy, které jsem představila v úvodu diplomové práce, jistě otevírají toto téma. Chybí však výrazné zmapování počátků tohoto konceptu, neboť se objevoval nejen v 80. a 90. letech v zahraničí, ale byl tématem i na území Rakouska-Uherska. Díky těmto výše představeným výzkumům se domnívám, že téma konceptu „nové ženy“ se jistě nabízí pro další hlubší výzkumy.

4 „Nová žena“ první Československé republiky

V kapitole zabývající se „novou ženou“ první Československé republiky se již zaměřím na svůj vlastní výzkum, který jsem prováděla prostřednictvím kritické diskurzivní analýzy. Jak jsem uvedla v části věnující se této metodě, neexistuje univerzální šablona, kterou bych pro tento výzkum využila. Inspirovala jsem se proto autory/kami, kteří/ré tuto metodu rozvinuli/y a využívají jí např. Norman Fairclough a Fran Tonkiss. Právě Tonkiss zmiňuje, že jde o fluidní interpretační proces a jak Fairclough, tak Tonkiss využívají nástroje a techniky, které mi byly nápomocny i při mém výzkumu např. užití klíčových slov a témat, zkoumání textu a jazyka, interpretace textu, či odhalování ideologicky zabarvených tvrzení, která se jeví jako „přirozená“ a „daná“.

Z dobového materiálu, který se snaží pokrýt různorodé politické spektrum doby, jsem vymezila dva aspekty diskurzu, které je důležité zohlednit. Nejprve se zaměřuji na adjektiva, která autoři/ky dané doby užívají v souvislosti s „novou ženou“. „Nová žena“ nebyla totiž označována pouze jako „nová“. V textech se vyskytují i další adjektiva, která se k ní vztahují a podle kterých jsem vyhledávala texty z dobových periodik – „moderní“, „pokroková“, „emancipovaná“, „uvědomělá“, „civilizovaná“. Dalším aspektem diskurzu, který zde rozebírám, je porovnávání „nové ženy“ s ženou doby minulé a vymezování se vůči době před první Československou republikou.

Následně vymezuji pět obrazů „nové ženy“, kde jako „obrazy“ pojímám součásti, či slupky „nové ženy“, které vyvstaly z textů jako zásadní a které dohromady poskytnou ucelenější představu o tom, jakých obsahů nabýval koncept „nové ženy“ za první Československé republiky. Těmito obrazy jsou – osobnost, veřejně činná žena, manželka a matka, hospodyně a žena vizuální. V uvedených částech prozkoumám, co si pod každým obrazem doboví/é autoři/ky představovali/y, na jaká témata se zaměřovali/y či naopak nikoli a zda využívali/y tvrzení, která se jevila jako „daná“ a „neměnná“.

4.1 „Nová žena“ – „moderní“, „uvědomělá“, „pokroková“, „emancipovaná“, „civilizovaná“

„Nová žena“ první Československé republiky je v mnoha textech spojována s dalšími adjektivy – „moderní“, „pokroková“, „emancipovaná“, „uvědomělá“ a „civilizovaná“. Doboví/é autoři/ky se nad nimi hlouběji zamýšlejí, proto zde představím, co si pod využívanými adjektivy představují a jak se pojí s „novou ženou“. Také více přiblížím, co „nová žena“ pro autory/ky znamená.

„Nová žena“ byla označována také jako „žena moderní“. To bylo často dáno do souvislosti s novou dobou a s rovnoprávností mezi muži a ženami. „Nová žena“ se měla podle některých dobových autorů/ek aktivně zapojovat do veřejné sféry a pracovat v politice. Jako „moderní“ označuje například Masaryk v *Ženské radě* snahu posílit i povznést člověka a jeho energii a osobní odpovědnost, každého jedince postavit ve společnosti na roveň. Jak dále udává, moderní je také snaha zrušit výsady určitých tříd a *„silnější má pomáhat slabšímu, toť přikázání nejlepších a nepokrokovějších duchů nové doby.“* (Masaryk, 1904/1934 : 39) „Moderní žena“ pak má podle něj spolu s mužem pracovat proti pověrám, které je negativně ovlivňují, a tato jejich „moderní snaha“ je pokračováním národní práce obrodní. (Masaryk, 1904/1934 : 39) Holá inspirovaná myšlenkami Masaryka (stejně jako mnoho dalších autorů/ek, zejména liberálních, pokrokových) dále v *Ženské radě* označuje práci a činnost jako znaky moderního člověka, které mu dávají možnost prožít život v dobré práci na kolektivním blahu. Jak udává: *„Je přirozeno, že tato nová žena odpovídá pojmu moderního člověka vůbec. Moderní doba, rušná, až překvapující svým prudkým spádem životním, žádá od člověka určité vlastnosti. Moderní člověk na četné podněty vnějšího světa reaguje zvýšenou činností: a tak jedním ze znaků pojmu moderního člověka je činorodost, nutnost pracovati a projevovati se do vnějšího světa promítanými skutky.“* (Holá, 1933 : 55) Jak dále uvádí, práce tvoří podstatnou složku života „moderní ženy“. (Holá, 1933 : 55) Na ženu a práci se více zaměřím v kapitole Veřejně činná žena.

Termín „moderní žena“ často doboví/é autoři/ky užívají také ve spojení s ženami nyní aktivními na poli dříve pro ženy nemyslitelném, ve sportu či jako řidiček vozů. V článku *Ženské rady* se jako „moderní podnikavé ženy“ odkazuje k řidičkám, které se vydaly do Afriky propagovat Československou republiku. Jedná se o první

automobilovou výpravu žen do této oblasti. Je o nich psáno jako o obratných, duchapřítomných či zkušených automobilistkách, mezi kterými jsou i závodnice, a je upozorňováno, že právě na tomto poli obchodního sportovně-turistického podniku se mohou ženy dobře uplatnit. (Dr. M. B., 1934 : 54) V *Evě: časopisu moderní ženy* je psáno o golfu, který hraje důležitou roli v překonávání předsudků vůči ženám. Je totiž pro ženy bránou k dalším sportům a „moderní žena“ 20. století je sportovním typem ženy. Dále v článku se uvádí, že při golfu musí být vše harmonické a sladěné a že si člověk má povšimnout toho, jak ženám sluší pullovery, jumpry a u toho pochopí, že *„golf jest sportem moderní ženy“*. (St. J., 1929 : 5; Cht., 1929 : 5) To je jistě zajímavé i z třídního hlediska, neboť golf je nákladný sport a tak je tu pod „moderní ženou“ myšlena žena z vyšších vrstev společnosti, která si může dovolit nutné vybavení i oblečení.

Na stránkách katolických periodik, jako je *Československá žena* a *Nová žena*, byl však termín vnímán rozporuplně. Podle článku v *Československé ženě* byla „moderní žena“ (či dokonce „hypermoderní“) spojena s „pomužšťováním“ ženy. Takové ženy podle článku spojují emancipaci s cigaretou, moderními tanci, volnou láskou a sportem. (Eva, 1927 : 57) Další článek z *Československé ženy* uvádí, že žena by měla být veselá a humorná a vyvolávat úsměv na chmurné tváři svého muže. Splnit tato očekávání dokáže jen katolická žena, naopak „moderní žena“ v tom selhává, protože nedokáže být „veselou těšitelkou“. (Beran, 1931 : 21) V *Nové ženě* je dále vykreslen rozdíl mezi termínem „nová“ a „moderní“ a pod termínem „nová žena“ je myšlena „lepší žena“ ve smyslu biblickém, žena, která dává důraz na to, co má uvnitř, než na svůj vzhled. Jak autor uvádí, úkolem nové ženy je zušlechťovat své okolí, dávat důraz na mravní zákon člověka, tím žena dosáhne úcty každého a i rovnocennosti s muži. „Moderní žena“ je naopak v článku spojena s extrémními feministickými snahami, které mají za cíl *„napodobení mužů ve všem a všude“*. (Fb., 1927 : 9)

Ovšem následující článek v *Československé ženě* upozorňuje na to, že katolickým ženám bývá vyčítáno, že jsou „nemoderní“, což se děje za účelem odvrácení žen od náboženství. Autor se tedy táže, co je to „moderní“ a dochází k tomu, že nikdo netuší, co přesně se pod tímto termínem skrývá a každý si ho vykládá různě. Jeho osobní náhled je, že to, co je pravdivé, je i moderní a nejvyšší je pravda Boží. Pravda je vždy „moderní“, nepodléhá módě, a i když je po ní často pliváno, jednou zvítězí.

(K. H., 1932 : 40-41) Je zde tedy patrné, že i v rámci jednoho směru, zde katolického, je termín pojímán různě a záleží na autorovi/ce, jak si ho vyloží a co pod ním vidí. Ovšem jak z článků vyplývá, „nová žena“ měla být podle katolických autorů/ek spíše ženou víry, katolicky zaměřenou ženou uchovávající tradiční náhled na postavení žen a mužů ve společností. To je vnímáno jako pozitivní. Naopak negativně jsou vnímány feministické snahy, které ženu „pomužšťují“ a dělají z ní ženu „moderní“ v negativním slova smyslu.

„Moderní žena“ je také název výstavy konané od 3. srpna do 15. září 1929 v Brně. Většina periodik na tuto výstavu upozorňuje. Jak je uvedeno v *Československé ženě* předsednictvo výstavy rozumí „moderní ženě“ jako té, která *„není hluchá k duševním proudům doby stejně jako k jejím všem technickým i jiným vymoženostem, jichž hledí použít všude tam, kam ji život postavil, ať je to v rodině, domácnosti, zemědělství, obchodu, živnosti či jiném povolání. Všímá si moderních proudů duševní i tělesné výchovy dětí stejně jako nejnovějších snah sociálních i zdravotních. V rodině, domácnosti, hospodářství i obchodu snaží se zužitkovati technické vymoženosti doby, aby zhospodárnila život členů domácnosti i sobě a uvolnila se tak případně i pro jinou práci.“* (Moderní žena, 1929 : 47) Jak se uvádí v *Evě: časopisu moderní ženy*, výstava má zobrazovat tehdejší ženu, jak žije, jak se projevuje, jak pracuje doma i ve veřejném životě. Výstava je rozdělena do pěti sekcí a týká se výchovy, ženy v povolání a ve veřejném životě, ženy a péči o dítě, domácnosti a módy. Ženské spolky se podle článku spojily a snažily se vytvořit zajímavou podívanou věnovanou ženské práci v různých sekcích. (Výstava moderní ženy v Brně, 1929 : 24) V *Rozsévačce* se však objevuje kritika této výstavy, která naznačuje, že komunistické ženy se na této výstavě nepodílely: *„Z programu této výstavy vysvítá nejlépe racionalizace v domácím hospodářství, která má ještě více zpohodlniti život lenošících buržoazních paniček. Nám pracujícím ženám, není známo, co si pořadatelstvo představuje pod pojmem sociální a zdravotní péče o ženu a dítě, ale jedno je jisté, že na této výstavě nebude zachycena působnost ženy-dělnice, pracující v průmyslu, na stavbách, v zemědělství.“* (Jur., 1929 : 2) Dále článek uvádí, že zde jistě nebude ani ukázáno, v jakých „brlozích“ často taková žena žije i s dětmi, a nebude jí ani dána rada, jak má vyžít z malého platu či jaký je její osud v době nezaměstnanosti. Jak dále článek zdůrazňuje, podle „měšťáckých paniček“ také nemůže být dělnice ani považována za „moderní ženu“. (Jur., 1929 : 2)

Komunističtí/ké autoři/ky termínu „moderní“ moc nevyužívají a tehdejší ženu nazývají kromě „nové“ spíše „uvědomělou“. Konkrétně pak v souvislosti s „třídním uvědoměním“, což je patrné z vyjádření Prokopové v *Komunistce*: *„mravní síla, třídní uvědomění musí býti hluboké u komunistek, neboť budou zápasiti s nepochopením svého okolí a třeba i s nedosti prohloubenými povahami členů své organisace. Dějiny se otáčejí kolem Osudu k etapě dělnického mezinárodního poslání. V lůně národů rodí se revoluce. Ženy musí býti hybnou silou, ale musí se také připraviti, aby byly stavitelkami na ohromné přestavbě společenských řádů.“* (Prokopová, 1922 : 2) „Nová uvědomělá žena“ tak podle komunistických autorů/ek byla dělnicí, která usilovně pracovala pro revoluci. Termín „uvědomělá žena“ můžeme samozřejmě nalézt i v textech nekomunistických, ovšem právě v těch komunistických je nejvíce zastoupen již zmíněným důrazem na „třídní uvědomělost“.

„Uvědomělá nová žena“ se ale vyskytuje i v *Žene novej doby*, kdy v úvodním slovu Göllnerová uvádí, že *„je mravnou povinnosťou každej uvedomelej československej ženy demokraciu nielen hájiť, ale ju ďalej budovať a zabezpečiť jej budúcnosť“*. (Göllnerová, 1938 : 9) Jak je patrné „uvědomělá žena“ je „třídně uvědomělá“ komunistka, která pracuje pro revoluci, ale také demokraticky smýšlející žena, která se snaží zabezpečovat budoucnost demokracie a její svobody. V každém případě „nová žena“ disponuje vědomím, které využívá v rámci toho politického směru, ve kterém působí, a pro jeho vývoj a cíle.

Dalším termínem, který se využívá ve spojitosti s „novou ženou“ v nové době, je „žena emancipovaná“. Tento termín využívá např. Anna Mrskošová za agrární stranu, která píše o emancipovaných zemědělských ženách. Ve svém textu v *Ženské radě* uvádí, že emancipované studované ženy začaly z měst pronikat i na venkov, kde se staly „průkopnicemi nového myšlení“. Na venkovské ženy silně zapůsobila jejich individualita, ovšem byly často s posměchem nazývány „sufražetkami“. Tyto „emancipované nové ženy“ daly pak podle Mrskošové vznik „nové moderní ženě“ venkova, která svůj úkol vykonávala již s jinými pocity než dříve a bez *„tupého podrobení se vševládné a všemocné vůli mužově“*. (Mrskošová, 1933 : 24-25) Jak dále udává Mrskošová, „nová moderní žena“ z venkova se pak více vzdělávala a přenesla to i do své zemědělské práce. Ovšem větší pokrok je na venkově ztížen jak působením konzervatismu, tak i roztroušením jednotlivých žen, které se nesnadno organizují. (Mrskošová, 1933 : 25-26) Jak vyplývá z výše uvedeného textu

Mrskošové, pro zemědělské ženy z venkova je „novou ženou“ ta, která je feministkou, je vzdělaná a nazírá na svou práci již jinak než její předchůdkyně. Ovšem ještě není tak rozšířeným typem ženy, neboť tomu brání jak konzervatismus, tak vzdálenost mezi jednotlivými ženami.

Dále se s „novou ženou“ pojí adjektivum „pokroková“. Stránská-Absolonová ve své knize *Za novou ženu* tyto termíny rozebírá a rozlišuje ženu „moderní“ a ženu „pokrokovou“, která je podle ní zároveň „nová“. Emancipační úsilí a ženské hnutí vnímá jako „moderní“ snahy, které vytváří „moderní ženu“. Ta jde podle ní proti muži, na kterém si musí vydobýt porozumění. Jejím ideálem je dosáhnout rovnoprávnosti, aby se mohla dále vyvíjet a uplatnit své schopnosti a měla vliv na spolurozhodování ohledně poměrů ve státě, které ovlivňují životy žen. Dále uvádí: *„Abychom vystihli pojem ženy, její snahy, její cíle, musíme si vždy uvědomit vztahy ženy k dnešním poměrům, otázkám, ideím, a jen v tom uvědomování poznáme ženu pokrokovou. Ba, ona má i své stanovisko ke své vlastní otázce a ví, že dnešek je něco, co musí být překonáno.“* (Stránská-Absolonová, 1909/1920 : 13) Právě v tom, že se „pokroková žena“ obrací do budoucnosti, se podle autorky liší od ženy „moderní“. Feminismus se stává pokrokovým hnutím až poznáním, že nepřítelem žen není muž, ale zpátečnictví a veškeré řády a zvyky, které jí brání v jejím postupu. „Pokroková žena“ podle ní postupuje vpřed s mužem po svém boku a oba budují lepší svět pro oba. (Stránská-Absolonová, 1909/1920 : 14-34) Stránská Absolonová poznamenává, že *„[ž]ena se uvolňuje i od feminismu, překonává dnešek a jde dále – volná … Avšak i feminismu, i hospodářského, právního a duševního uvolnění ženy je třeba, aby žena mohla být pokrokovou, volnou a řešit svou otázku od kořene. To vše jsou prostředky k tomuto cíli. Pak můžeme směle říci s Masarykem, že není ženské otázky, je jen otázka lidská.“* (Stránská-Absolonová, 1909/1920 : 34) Žena „pokroková“ a „nová“ je tak vyšším stupněm ženy „moderní“, pracuje na svém duševním životě a jde spolu s mužem vstříc lepší budoucnosti. „Nová žena“ tak podle Stránské-Absolonové není feministkou, ale ženou, která feminismus již nepotřebuje.

Termín „pokroková žena“ je pak nejvíce využit kromě Stránské-Absolonové i v *Ženské radě*, kde jsou čtenářky takto nazývány a je to spojeno s jejich zapojením do voleb či osvětové sociální a kulturně a politicky uvědomovací činnosti, což je viditelné např. z vyjádření: *„Naše čtenářky, jako pokrokové ženy sledovaly zajisté se zájmem celý volební zápas tak, že jsou značně orientovány.“* (Po volbách, 1925 : 1) Dále se

v článku uvádí, že pokrokové strany musí více podpořit ženy v jejich politické činnosti a neodhánět je, ani je nezesměšňovat. Jinak to totiž dopadá tak, že se ženy spíše přiklánějí ke straně lidové, která jen zneužívá víry lidí. (Po volbách, 1925 : 2) Autorky píšící do *Ženské rady* takto apelovaly na své čtenářky, aby byly aktivně veřejně činné a zajímaly se o dění ve společnosti. Jsou zde také patrné antiklerikální názory autorek *Ženské rady*.

Jak vyplývá z článků v *Ženské radě*, „nová žena" měla být pro autorky liberálního směru feministkou, veřejně činnou ženou, aktivně prosazující rovnoprávnost mezi muži a ženami. To dále potvrzuje článek z *Ženské rady*, kde Šedivá-Theurerová píše o francouzsky psaném časopisu *Slovanská žena* (*La Femme Slave*), který má reprezentovat v zahraničí slovanské ženy. Autorka v článku zdůrazňuje, že Františka Plamínková je podle časopisu „zosobněním ideálu" „moderní ženy". Je zde dáván důraz na její aktivitu ve veřejné sféře, na politickou činnost a činnost v *Ženské národní radě*. Podle článku se svou aktivní prací pro stát a pro rovnoprávnost žen s muži Plamínková *„stala vzorem nové ženy"*. (Šedivá-Theurerová, 1933 : 189-190)

„Nová žena" je také podle některých dobových autorů/ek ženou „civilizovanou". Tento termín je využit nejvíce s tématem ženy a módy. Jak uvádí Jesenská, nová doba přinesla též pracující, samostatnou a myslící ženu, kterou pojmenovává jako „civilizovanou" a „moderní" a tuto ženu můžeme identifikovat na základě jejího oděvu. Všechny změny, kterými žena prošla, se podle autorky odrazily i v jejím vzhledu a oděvu. Jak udává: *„Její šaty přestaly být volavkou, staly se oděvem."* (Jesenská, 1929/2016 : 488) O „civilizované ženě" byla také na přelomu let 1929-30 vydána kniha a konala se výstava s názvem *Civilisovaná žena: Jak se má kultivovaná žena oblékati*. V knize Vaněk udává, že je *„protestem proti znehodnocování žen módou."* (Vaněk, Rossman, Horkneková a kol., 1929-30 : 8) Více se ženě a módě v této době budu věnovat v kapitole Žena vizuální.

V této části jsem představila další adjektiva, která se pojí s „novou ženou" – „moderní", „uvědomělá", „emancipovaná", „pokroková" a „civilizovaná". Uvedla jsem, co si pod nimi doboví/é autoři/ky představovali/y a s jakými tématy je spojovali/y. Také jsem více přiblížila, jak si doboví/é autoři/ky různého politického spektra představovali/y „novou ženu".

4.2 „Nová žena“ – Žena doby minulé

Dalším navazujícím aspektem dobového diskurzu je porovnávání „nové ženy“ a ženy doby minulé. To často v textech nabírá podoby vymezení se vůči době před první Československou republikou. Zaměřím se zde tedy na to, jak bývá zobrazována žena doby minulé a „nová žena“ a jak se autoři/ky vymezují vůči době minulé.

Součková-Matuchová v knize *Žena novej doby* uvádí, že „nová žena“ nebyla popřením ženy předešlé, ale „vyrůstala z ní“ a udržovala tak souvislost s předchozí generací žen. Zároveň uvádí, že „nová žena“ má možnost mít širší zájmy, být vzdělanější a má také větší možnost se uplatnit ve spolcích, v odborech i v politické sféře než měla žena doby minulé. (Součková-Matuchová, 1938 : 93-96) Stejně tak Holá v *Ženské radě* uvádí, že utvářející se „nová žena“ je odlišná od ženy doby předešlé, ale přesto z ní vyrůstá. Žena doby minulé byla podle ní v poddanství hmotném, hospodářském i mravním, zatímco „nová žena“ má možnost stát se svobodným člověkem v plně rozvinutém smyslu. (Holá, 1933 : 55) Autorky liberálního směru zohledňují odlišné společenské a právní postavení, které měla žena doby předešlé, a naznačují, že „nová žena“ první Československé republiky žije již v době, kde má možnost lepšího života než žena doby předešlé.

Zlesáková v *Ženské radě* uvádí, že „nová žena“ je stále *„ženou druhé jakosti“* oproti ženě, která se dobře provdá a podle autorky je i žena doby nové utlačována a to veřejným míněním. Možnosti a svobody, které nyní má jsou „jen na papíře“. Proto by se měla snažit podle autorky o změnu veřejného mínění. (Zlesáková, 1930 : 167) Další článek z *Ženské rady* uvádí, že „nová generace“ žen si neuvědomuje, že úspěch starší generace žen je *„nutným podkladem jejich vlastního vítězství“*. (Sol., 1931 : 1) „Nová žena“ je v článku nahlížena jako vyrůstající z předešlé generace a disponující lepšími možnostmi, jak se uplatnit i mimo domov. Ovšem často přehlíží boj, který vedly její matky a babičky o život, který ona má nyní možnost vést. (Sol., 1931 : 1) Daný článek naznačuje, že „nová žena“ nejeví již takový zájem o další emancipační snahy. Je zde patrný apel na to, že nesmí ustrnout a musí pokračovat v práci první generace „nové ženy“, neboť emancipační snahy nejsou zdaleka u konce. Jak jsem již uvedla v předchozí kapitole, podle autorek *Ženské rady* byla „novou ženou“ feministicky orientovaná žena, která prosazuje rovnoprávnost mezi muži a ženami.

Komunističtí autoři/ky se obraceli/y ve svých textech mnohem dále do minulosti, než jen do doby před první Československou republiku a k první generaci „nové ženy“. Například Marie Majerová se ve svém textu vrací do pradávných dob, kdy se lidé ještě živili lovem a sběrem plodů. Autorka uvádí, že tím, jak žena zůstávala na jednom místě a starala se o své děti, byla tou, která vynalezla zemědělství. Další důležité objevy jako tkaní, pletení a hrnčířství jsou právě objevem ženy. Žena a muž spolupracovali a žili pospolitě. Autorka toto období nazývá prvním komunismem. Jak dále uvádí, *„nikdy v dějinách celého lidstva neměla žena od těch dob lepšího postavení a uvidíme, že zase nebude lepšího postavení míti, leda v novém, moderním, marxistickém komunismu, který jí dá po tisíciletích ponížení, zanedbávání a utlačování opět stejná práva hospodářská a stejně lidské postavení jako muži.“* (Majerová, nedat. /2011 : 237)

Jak dále udává, obchod následně vytvořil peníze, které stvořily soukromé vlastnictví. V důsledku toho pak byly ženy uvrženy do podřadného postavení a učinilo se z nich pouhé zboží. Muž zavedl právo otcovské a jedinou náplní života ženy se stalo manželství postavené na hospodářský základ. S průmyslovou revolucí došlo k rozdělení žen podle třídy. Ženy pracující v továrnách se stávaly nezávislými na svých mužích oproti ženám z vyšších tříd, které pracovat nemusely a byly finančně zajištěné a tak závislé na svých mužích. Dělnice podle Majerové klesaly pod tíhou vší práce, která na ně byla uvalena. (Majerová, nedat. /2011 : 238-244) Pracovaly až čtrnáct hodin v továrně a trávily *„svůj život u šicího stroje, u mechanických stavů, v oblacích zhoubných plynů rozmanitých výrob chemických, v žáru výhní, v horké vodě, při střelné bavlně, v prachu tabákovém, v jedu barev a běloby olověné“*. (Majerová, nedat. /2011 : 245) Po návratu domů pracovaly ještě zde. Bez technických vymožeností to byla práce zdlouhavá a velmi namáhavá. Navíc dělnice často bydlely v nedostačujícím příbytku, který byl malý, bez čerstvého vzduchu a nehygienický. Přesto právě tyto dělnice beze jména měly vliv na pokrok lidstva, neboť stvořily „novou ženu“.(Majerová, nedat. /2011 : 245-246)

Podobné názory je pak možné nalézt i v knize S. K. Neumanna *Dějiny ženy*, který se věnuje podrobněji těmto výše uvedeným počátkům lidského společenství až do doby 20. let. 20. století. (Neumann, 1931-31/1999 : 8-1033) Jak je patrné z komunistických textů, obratem do dávné minulosti autoři/ky zdůrazňují, jaký neblahý vliv má soukromé vlastnictví na postavení ženy a jak je důležité, aby dělnická žena pracovala

po boku dělnických mužů pro budoucí komunistickou společnost, kde již nebude žádného vykořisťování a poddanství. „Nová žena“ je podle komunistických autorů/ek dělnicí, která své síly napřahuje do práce revoluční.

Z kruhů vyšší společnosti ovšem zazívá, že vše, co žena vykonala, dělala pro to, aby upoutala muže a nijak při tom ani nepřispěla k rozvoji civilizace, což uvádí v *Evě: časopisu moderní ženy* Comtesse de Noailles. Ta se domnívá, že všechny objevy jsou dílem mužovým a historie nám názorně ukazuje, že žena nevykonala nic velkolepého a nepřispěla k rozvoji civilizace. Uvádí, že vše, co žena intelektuálně stvořila, bylo vždy za účelem upoutání muže. Podle autorky se ženy nijak významně nezměnily a jediné čím byly ovlivněny, byly okolní podmínky a nová práva, které dostaly a které ovšem mohly využívat již dříve. (de Noailles, 1933 : 26) Další článek od lady Allan Horne z *Evy: časopisu moderní ženy* se zaměřuje na to, kam se poděla „dáma“ a autorka nostalgicky vzpomíná na staré časy. Ženu doby předválečné označuje za „dámu“, která šířila *„kolem sebe jakési ovzduší důstojnosti, které jako by ji povznášelo nad všechny ostatní, takže každý se vedle ní zdál člověkem druhého řádu.“* (Horne, 1929 : 12) Autorka uvádí, že dáma je ztělesněním klidu, pohodlí, bezpečnosti a zahálčivosti. Podle moderních názorů je však tato žena nahlížena jako staromódní a podivínská. Doba nová však vyžaduje zcela jiný typ ženy. Ta je praktičtější, samostatnější a přizpůsobivější, ovšem ztratila na svém půvabu, což je pro autorku podstatné. (Horne, 1929 : 12)

Právě výrazu „dáma“ využívá také Milena Jesenská, která v roce 1920 psala o „dámě“ jako nejvyšším titulu, který může žena ve svém životě získat. Značí ženu, která je vysoce duševně, duchovně i tělesně rozvinutá, má elegantní, decentní a nevtíravé chování a oblečení. Ovšem tento typ ženy podle ní začíná nahrazovat nový typ ženy – polointelektuální, dále ženy vychované skautstvím a *„slečinky s krátkými sukněmi, s napálenými vlásky a pudrovanými tvářemi“*. (Jesenská, 1920/2016 : 57) Ženy polointelektuální podle ní ztrácí svůj přirozený půvab, chodí jako muž, kouří jako muž, nosí krátce střižené vlasy a mají „volné názory“. Takové ženy vychází z gymnázií a lyceí a podobné vychovává také skautství, neboť tyto ženy jsou „hřmotnější“ než muži. (Jesenská, 1920/2016 : 57)

Termín „dáma“ a „nová žena“ se ale u autorky očividně dále vyvíjí, neboť o pár let později v roce 1926 již uvádí, že má „dáma“ spíše staré solidní vyznění. Podle ní je

tato žena moudrá, vyrovnaná, ovšem mimo dnešní svět. Přirovnává ji ke staré váze z porcelánu, která stojí na komodě a je tak trochu zbytečná. Tento „dobrý typ ženy“ ale podle autorky vymírá, neboť se nezrodila doba, která by jí zaměstnala. Jak dále autorka konstatuje, „nová žena“ je naopak soběstačná, pracovitá, pevná, statečná a je pro muže kamarádkou a pomocnicí, přesto zůstává ženou citovou a nepozbývá své „ženskosti“. Takovou ženu podle Jesenské nikdo nenazývá dámou, neboť je to pro ní příliš „titěrné“ slovo. (Jesenská, 1926/2016 : 335-336) V roce 1932 již uvádí, že „nová žena“ je revoluční a je svobodná a upozorňuje na to, že vzdělání žen je stále zanedbáváno. Žena doby předešlé byla podle Jesenské neuvědomělá, po staletí jen „tažným zvířetem“, byla vykořisťovaná a potlačovaná. Byla ženou nemyslící, která se pohybovala jen v kuchyni. Ženy v sobě mají zničit „službu mužovu“ a probudit v sobě člověka. (Jesenská, 1932/2016 : 497-499) Je patrné, že během let se náhled Jesenské na „novou ženu“ i na ženu doby předešlé měnil a vyvíjel – od „dámy“ jako nejvyššího titulu ženy až k ženě „nové“, vzdělané a pracující. Přesto však je patrné, že feministicky orientované ženy pracující v ženském hnutí neměla příliš v lásce a byly pro ní extrémem. Označovala je za „modropunčochářky“ a jako „emancipační šílence“. (Jesenská, 1930/2016 : 493) V pozdějších letech tedy nezapadají do jejího pojetí „nové ženy“.

Jak jsem v této kapitole ukázala, v dobovém diskurzu se vyskytuje jisté porovnání „nové ženy“ a ženy doby minulé. Často se také autoři/ky vymezují vůči době před první Československou republikou. Je zdůrazňováno, že „nová žena“ má v novém demokratickém zřízení možnost stát se lepším a vyvinutějším člověkem. Liberální autorky také apelují na to, aby „nová žena“ navázala na snahy předchozí generace žen a byla stále aktivní feministicky orientovanou ženou a prosazovala rovnost mezi muži a ženami. Komunističtí/cké autoři/ky se vracejí mnohem dále do minulosti, kde ukazují, že za podřadným postavením žen stojí vznik soukromého vlastnictví a „novou ženu“ vidí jako dělnici, která pracuje pro revoluci a nastolení komunistické společnosti, kde již nebude dělnická třída vykořisťována.

4.3 Obrazy „nové ženy“

V této části vymezím pět obrazů „nové ženy“, které vzešly z analýzy historických materiálů a které dle mého názoru více odhalují, jaký byl ideál ženy v první Československé republice. Těmito obrazy jsou osobnost, veřejně činná žena,

manželka a matka, hospodyně a žena vizuální. Spojením těchto obrazů se naskytne ucelenější představa toho, co se vše pod „novou ženou“ skrývalo. V každé části se podívám na to, jak si tuto ženu doboví/é autoři/ky představovali/y.

4.3.1 Osobnost

U „nové ženy“ první Československé republiky je dobovými autory/kami kladen velký důraz na duševno a je velmi podrobně rozebírána osobnost ženy a vlastnosti, kterými disponuje či má disponovat. U mnohých autorů/ek zejména liberálního směru je viditelný jistý obrat od vnějších podmínek k vnitřním a žena je nabádána, aby se více zaměřovala na svůj vnitřní svět. Žena, která se zajímá o svůj vnitřní život, o svůj neustálý rozvoj a sebevzdělání je pro mnoho dobových autorů/ek ideálem. Nejen, že tak pozvedne sebe na vyšší úroveň, ale pomůže povznést i muže a celou společnost. Objevuje se však kritika od komunistických autorek, že na takové „zušlechťování“ své osobnosti má čas pouze žena z vyšších tříd, zatímco dělnice má plné ruce práce, neboť má zaměstnání a ještě se pak stará o domácnost a děti.

Stránská-Absolonová se ve své knize *Za novou ženu* výrazně věnuje právě této do nitra obrácené „nové ženě“. Již v předmluvě uvádí, že: *„moje nová žena není ani tolik novou, jako je ženou zušlechtěnou, produševnělou poznáním svého úkolu, jejž chce plnit uvědoměle a plně … “* (Stránská-Absolonová, 1918/1920 : 5) „Nová žena“ má podle ní o sobě přemýšlet, má sama sebe poznávat. Autorka uznává, že žena potřebuje být hospodářsky samostatná a uvolněná, ovšem člověk podle ní nežije jen hospodářsky, ale hlavně duševně. V muži pak podle ní nikdy nebyl tolik ubíjen vnitřní život a nemá překážky na cestě k rozvinutí svých schopností. Žena musí v nové době nalézt sebe, aby poznala, co znamená v životě. Tím, že žena pozná sama sebe a stane se „zušlechtěnou“, „povznese“ nejen sebe, ale také muže, který není tak vyspělý jako ona. (Stránská-Absolonová 1909/1920 : 13-38) Dále má žena také „povznést“ i veřejnou sféru. To můžeme nalézt např. v textu Tumlířové, která uvádí, že demokracie ženě zajišťuje možnost vstupu do politiky a celkově do veřejné sféry. Po ženě ovšem vyžaduje „produchovnění“ politiky. (Tumlířová, 1938 : 158)

Autorky liberální působící v *ŽNR* se velmi zajímaly o vnitřní život ženy a její vnitřní uvolnění a dokonce založily odbor Vnitřní svoboda ženina. Zlesáková uvádí, že je třeba změnit veřejné mínění o ženě, neboť právě mezi lidmi jsou zakořeněné tradice a zvyky, které ženu omezovaly a odsuzovaly. Člověk je totiž nejvíce omezován svým

okolím, ovšem žena vždy byla ovlivňována názory veřejnosti mnohem více než muž. Jak autorka upozorňuje, *„byla by se mnohem dříve vypořádala citově i mravně, byla by se, řekněme, emancipovala daleko snadněji, kdyby bývala vnitřně svobodna.“* (Zlesáková, 1930 : 167) Proto v *ŽNR* vznikl odbor Vnitřní svoboda ženina, který si kladl za cíl vytvořit nové veřejné mínění o ženách. (Zlesáková, 1930 : 167-168) V dalším článku Nosilová-Zlesáková udává, že se žena vždy rozdávala pro jiné, až ztratila svou duši, nemohla být sama sebou. Proto nyní v nové době je třeba její vnitřní osvobození a doufá, že příští generace se té prvorepublikové bude ptát: *„Jakým kovem jsi vyplatila svobodu své duše a jakou zbraní ji uhájila na věky?“* (Nosilová-Zlesáková, 1931 : 70)

Rozebírání vnitřního života ženy souviselo také se zaměřením se na ideální vlastnosti „nové ženy“, které má pěstovat či rozvíjet, aby se z ní stala plně rozvinutá osobnost. A těchto vlastností a schopností, které byly „nové ženě“ přisuzovány dobovými autory/kami, bylo opravdu nepřeberné množství např. Holá a Nosilová zdůrazňují, že má být aktivní, vzdělaná, pracující, nezávislá, samostatná, tvořivá, odvážná, čestná, zodpovědná, všestranná. (Holá, 1933 : 55-56; Nosilová, 1934 : 28) Někteří/ré autorky/ři však často odkazují k „ženským vlastnostem“, které jsou ženě vrozené a které má spíše rozvíjet. Žena jako kategorie je v této době většinou vnímána esencialisticky a je zobrazována jako biologicky odlišná od muže s jinými životními úlohami a posláním. Má být sice aktivní a ekonomicky nezávislá, je ale stále vnímána zejména jako matka a pečující osoba s jistými vrozenými vlastnostmi, které má mít každá žena. To je např. viditelné z vyjádření Huškové-Flajšhansové v *Žene novej doby*, kde uvádí, že „nová slovenská žena“ je obdařena vlastnostmi jako přirozená ušlechtilost, dobrota ducha, citlivá vnímavost a má je zdokonalovat a kultivovat. (Hušková-Flajšhansová, 1938 : 274-277) Podobně na specificky „ženské“ vlastnosti poukazuje i Malínská, která uvádí, že žena disponuje jakousi „psychologickou snadností“ jak poznávat lidi, což je pro ni výhodné ve veřejné sféře. (Malínská, 1938 :150)

Neustálé debaty nad osobností „nové ženy“ a jejím vnitřním duševním životem, vyvolalo jistou kritiku, která zaznívala z komunistických pozic. Polemiku s liberálními autorkami rozvíjí Anna Malá a Anna Křenová, které uvádějí, že: *„měšťanská ženská literatura volá po nové ženě, představuje si ji jako bytost zušlechtěnou, produševnělou: schopnou vésti muže do výšin, volá po ženě – člověku. Typ*

románových dívek, u nichž nakonec vše končí šťastnou svatbou, se již přežil, ale měšťácká literatura jej předvádí dále." (Malá, Křenová, 1921/2010 : 238) Dále zmiňují, že „nová žena" již existuje, ale „měšťácký" svět ji nevidí, protože nemá jimi předepsané vlastnosti. Autorky této „nové ženě" připisují spíše vlastnosti jako ekonomicky aktivní, osvobozená od domácích prací a bojující za revoluční myšlenky. Podle nich je tato žena dělnicí, pracující často za hrozných podmínek a za menší plat než pobírají muži, a která se musí ještě starat o děti a o domácnost. Nemá tak čas na nějaké „zušlechťování". (Malá, Křenová, 1921/2010 : 238) V textu Alexandry Kollontaj v *Ženském listu*, který přeložila Anna Malá je dáván důraz na hrdost a vnitřní sílu, s kterou kráčí nelehkým životem prací umořená „nová žena" jako dělnice. Tato žena je podle Kollontaj nezdolná a *„nese v duši svůj hluboko ukrytý pozemský sen, který jí ukazuje bez hoře – jasný, klidný letí den – budoucnost"*. (Kollontaj, 1921 : 1)

Jak jsem ukázala v této kapitole, „nová žena" první Československé republiky byla liberálními autorkami podrobně psychologicky rozebírána. Autorky psaly úvahy jaká má tato žena být, jaké má mít vlastnosti a schopnosti, kterých bylo velké množství. „Nová žena" měla podle nich být zušlechtěná, měla se starat o svůj vnitřní svět a „povznášet" muže i celou veřejnou sféru. S liberálními autorkami následně polemizovaly komunistické autorky, které uváděly, že dělnická žena nemá na „zušlechťování" své osobnosti čas, neboť je zatížena prací jak v zaměstnání, tak i v domácnosti. Dávaly spíše důraz na vnitřní sílu, s jakou žena dál postupuje životem vstříc lepší budoucnosti – té v komunismu.

4.3.2 Veřejně činná žena

Ženy v první Československé republice pronikaly do mnoha zaměstnání a také do politiky. Stránská-Absolonová uvádí: *„Život spěje k demokratisaci všech řádů a postupně vede všechny vrstvy národa k spoluúčasti. Není proto možno zabránit účasti žen na politickém životě uvnitř národa, protože ji nelze vyloučit z života národa. Zdravě a plně žije národ jen tehdy, žijí-li zdravě a plně všechny jeho složky."* (Stránská-Absolonová, 1908-14/1920 : 123) Žena byla viděna jako součást národa, státu a jako taková se měla účastnit veřejné práce pro kolektivní blaho.

Telecká v *Žene novej doby* poukazuje na to, že občané/ky mají svá práva a povinnosti vůči společnosti, ve které žijí. Jak udává, občanka má však jako žena ještě navíc morální povinnosti. Práce, kterou si zvolí ať v úřadu či v domácnosti, má

vykonávat svědomitě. Stejně tak má být svědomitá při volbách a volit politické strany uvědoměle a nenechat se přemluvit přáním jiné osoby. Musí volit na základě svých přání, ale nesmí opomenout také zájmy státu, a jak jí zvolená politická strana bude pracovat pro stát. Nejlépe se má stát aktivní v nějaké politické straně. Ženy by se měly podle Telecké podporovat a pracovat na rovnoprávnosti svého postavení a zastoupení v politických stranách. (Telecká, 1938 : 129-132) Jak je patrné, žena jako občanka má navíc i jisté morální povinnosti vůči státu, má být „uvědomělá" ve své volbě politické strany, u které si má vždy pečlivě nastudovat její program a má vždy jednat nejen ve svém zájmu, ale hlavně v zájmu kolektivu.

Právě práce pro kolektiv, je dobovými autory/kami zmiňována ve velké míře. Žena nemá pracovat jen pro sebe, to je často označované jako sobecké, „nová žena" v této době má svou prací přispívat k rozvoji státu. Je to patrné například z textu Holé v *Ženské radě*. Autorka udává, že práce dává ženě možnost prožít život nikoli sobeckým a požitkářským způsobem, ale dává jí význam kolektivní. Žena chce být aktivní a uplatnit své vzdělání a *„[p]osiluje ji vědomí, že je článkem, třeba sebemenším, ve velkém stroji moderního života, že práce její je určena pro větší celek společnosti, tedy hodnoty trvalé."* (Holá, 1933 : 56) Gjorgjevic-Chlapcová v *Ženské radě* poukazuje na to, že žena jako člověk má poslání vést lidstvo výše, k pokroku a na vyšší stupeň kulturní. Má tedy mít možnost stejně tak jako muž pracovat na duchovním a duševním zdokonalování nejen sebe, ale i celého lidstva, jehož je součástí. (Gjorgjevic-Chlapcová, 1934 : 47)

Tumlířová dále uvádí, že vstup žen do politiky provázely nejen těžkosti a překážky a hlavně odpor ze strany veřejnosti, ale také naděje, že díky povaze žen bude politická práce rázem vylepšena a napravena. Ženy však potřebovaly získávat zkušenosti a jejich odpůrci je rychle soudili, aby potvrdili jejich neschopnost na tomto poli. Ženám má záležet na politice a mají se zajímat o to, aby zajišťovala jejich rodinám a dětem bezpečí a mír. Jak autorka upozorňuje, žena přináší do politické činnosti některé své pozitivní „ženské" vlastnosti jako harmonizační schopnost, trpělivost, vytrvalost, mateřskou péči a povzbuzení. (Tumlířová, 1938 : 155-158)

Podle výše uvedených liberálních autorek, jsou ženy aktivní ve veřejné sféře pod drobnohledem a jejich kroky jsou mnohem více sledovány a souzeny. Jak je patrné, „nová žena" je nahlížena jako aktivní, schopná a má se zajímat o veřejný život i

politiku. Je také autorkami brána jako odlišná od muže svou „přirozeností“ a svými „ženskými vlastnostmi“, které má vnést do veřejného života, čímž ho má také vylepšit a „povznést“.

„Nová žena“ je liberálními autory/kami vyobrazována jako spolupracovnice muže nikoli jako jeho konkurentka. Například Solnařová v *Ženské radě* vyvrací tvrzení, že jsou ženy zodpovědné za nezaměstnanost mužů za hospodářské krize, protože svým vstupem do zaměstnání zlevnily práci. Autorka uvádí, že „moderní žena“ má na práci právo a nezaměstnanost ji zasahuje stejně tak jako muže. Následně pokládá otázku, zda když se propustí ženy ve velkém, nebude to sociální problémem. V této době totiž nikdo ženu živit již nebude. A vdané ženy tvoří jen malé procento těch zaměstnaných, tudíž jejich místa by muže zajisté nezachránila. (Solnařová, 1931 : 22) Další článek v ženské radě apeluje na politické strany, aby ženy braly jako *„druhy v práci a utrpení“* a neodháněly je od aktivní účasti v politice. (Po volbách, 1925 : 2) Zajímavý náhled na práci na venkově a ve městě pak udává Anna Mrskošová za agrární stranu. Poukazuje na rozdíl mezi bojem městských žen za právo na práci, která je pokračováním jejich vzdělání a nutnou pro jejich další existenci a bojem venkovských žen za pravý opak. Venkovské ženy nejsou podle Mrskošové obviňované, že jsou konkurencí mužů a berou mužům jejich zaměstnání, naopak se s nimi počítá až přespříliš. Ženy z venkova proto podle autorky žádají po umenšení a usnadnění či úplného odstranění jejich práce. (Mrskošová, 1933 : 26) Jak je patrné, liberální autorky se často vymezovaly proti tomu, že by byly ženy konkurencí mužů ve veřejné sféře a vyobrazovaly je jako jejich spolupracovnice. Je však naznačen rozdíl mezi snahami žen z měst a z venkova. Venkovské ženy podle Mrskošové spíše volají po umenšení jejich práce a jsou nahlíženy jako spolupracovnice mužů v přehnané míře.

Velmi rozšířeným typem veřejně činné „nové ženy“ byla v období první Československé republiky dělnice. Anna Malá v *Ženském listu* přeložila článek o „nové ženě“ – dělnici od Alexandry Kollontaj, která ukazuje, jaká tato žena je. Popisuje jí jako ženu hrdě kráčející těžkým životem, nezdolnou a prodírající se trním: *„trny žití trhají ji ruce a nohy do krvava, rozdírají jí hruď. Není však záchvěvu v tomto obličeji, hořem a žalem zkamenělém a zoceleném.“* (Kollontaj, 1921 : 1) Továrnu Kollontaj vidí jako „kamennou obludu“, která polyká své oběti, ovšem dělnice je nebojácná. Je to podle ní žena hledící do budoucnosti, která jde po nové cestě

životem a za ní jí následují „nové ženy všech sociálních vrstev“. Apeluje, že ženy nemají hledět zpět do minulosti na *„šedý zámek svého bývalého otroctví“*, ale jít vpřed vstříc jasnému novému životu s heslem *„já jsem já – a čím jsem, jsem z vlastní síly“*. (Kollontaj, 1921 : 2)

Článek v *Komunistce* uvádí, že právě dělnice jsou v období zvýšené nezaměstnanosti první, které jsou vyhozeny z práce. Dále poznamenává, že *„otázku nezaměstnanosti nelze v rámci kapitalistického řádu vůbec kladně pro proletariát vyřešiti, neboť jediným účelným prostředkem k trvalému potření nezaměstnanosti jest – sociální revoluce a nastolení diktatury proletariátu.“* (Žena v hospodářském životě a v odborech, 1922 : 4) Podle článku je nutné zapojení dělnic do odborového hnutí, což je pevněji připoutá k bojujícím dělníkům. Odborové organizace podle článku nejsou určeny jen ke sdružování dělnictva za účelem zachování či zvyšování mezd, ale k organizování dělníků a dělnic za účelem přeměny politického a hospodářského systému. (Žena v hospodářském životě a v odborech, 1922 : 4) Apel na zapojování dělnic do odborů je i v dalším článku v *Rozsévačce.* Zde Čižimská zdůrazňuje, že *„všechny uvědomělé ženy, které pracují v závodech i mimo, musí se státi učitelkami druhých, méně uvědomělých, a musí vynaložit své úsilí na to, aby dělnice, pracující jak v závodech, tak i v zemědělství, byly získány do organisace Mezinárodního všeodborového svazu.“* (Čižimská, 1926 : 1) Také Anna Malá zdůrazňuje, že má žena obětavě pracovat pro revoluci. Jedině revolucí bude žena osvobozena a stane se tou „pravou novou ženou“. (Malá, 1921/2010 : 242) Jak je patrné z výše uvedených článků, dělnice se mají zapojovat do odborů a spolupracovat s muži na práci pro revoluci, která jediná je má osvobodit od dalšího vykořisťování.

Jak jsem zde přiblížila „nová žena“ byla v období první Československé republiky vyobrazována jako žena, která nepracuje jen pro sebe, ale zejména pro kolektiv. Žena je dobovými autory/kami v textech vnímána jako spolupracovnice muže a nikoli jeho konkurentka. Venkovskými ženami je pak naznačen rozdíl mezi jejich snahami a snahami městských žen. Ženy z venkova se totiž snaží o umenšení jejich práce, zatímco městské ženy bojují za to, aby mohly pracovat. Dělnice je pak komunistickými autory/kami vyobrazena jako žena silná, která se nedá zlomit těžkou prací. Je zdůrazňováno, že se má zapojovat do odborů a po boku mužů obětavě pracovat pro revoluci, díky které se stane svobodnou.

4.3.3 Manželka a matka

Osobnost a veřejně činná žena nebyly jedinými obrazy „nové ženy“ první Československé republiky, v mnohém se propojovaly s obrazem manželky a matky. Ukáži zde, jaká měla být „nová žena“ v soukromé sféře.

Stránská-Absolonová udává, že veřejný život a práce vychází z rodiny, veřejná a soukromá sféra jsou navzájem propojeny. Pokud podle ní touží žena získat rovnocenné postavení ve veřejné sféře, musí začít s prací v samém jádru rodiny, musí se všeho účastnit a do všeho zasahovat. Dokud nebude zlepšen poměr mezi muži a ženami a vylepšen názor na ženu, do té doby nebude ani vyřešená otázka žen. Podle autorky se musí očistit právě vztah muže a ženy a musí být upraven tak, aby mezi nimi byla vážnost a úcta. Jak apeluje Stránská-Absolonová, vztah muže a ženy musí být vztahem dvou rovnocenných partnerů. Ovšem muž podle ní ustrnul v tradičním nazírání na ženu. Úkolem ženy je pak ho „povznést“, aby se i z něj stal „nový muž“. Jak autorka udává: *„jako chceme novou ženu, tak chceme i nového muže, vyšší kulturní úroveň, duševní, mravní, muže, který by nám pomohl stoupat a nesnižoval nás a nestrhoval.“* (Stránská-Absolonová, 1908-14/1920 : 137) Podobnou myšlenku vyjadřuje i autorka katolického směru Goldmannová v *Nové ženě.* Podle ní se žena vyvíjí a chce své síly napnout k vybudování „nového“ budoucího člověka, ovšem k tomu je třeba, aby muž věřil v „novou ženu“, zatím nemají muži pochopení ani zájem pro spolupráci mužů a žen. Autorka text zakončuje otázkou: *„Dokud muži myšlenky nepochopí, stává se zrození nového člověka fata morganou. Někdo však začíti musí. Tentokráte jsme to my a čekáme nyní na vás, muži! Nuže, dočkáme se? Zrodil se již nový muž?“* (Goldmannová, 1927 : 16)

Je patrné, že „nová žena“ je vyobrazována jako rozvinutější, než muž a má ho duchovně „povznášet“ a teprve až muž změní svůj názor na ženu a zbaví se toho, v čem byl vychován, stane se také „novým mužem“. Zatím je autorkami upozorňováno, že „nový muž“ je spíše otázkou budoucnosti.

Poměr muže a ženy je dobovými autory/kami vyobrazen jako vztah rovnocenných partnerů, často je zdůrazňován také jejich „kamarádský poměr“. Například Matúšková v *Žene novej doby* poukazuje na to, že dnešní muž hledá družku pro život, se kterou si bude rozumět a budovat harmonické manželství. (Matúšková, 1938 : 219-224) Wollmannová-Fajnorová uvádí, že žena klade větší nároky na muže,

ovšem ti by si měli uvědomit, že získávají kamarádku a spolubojovnici, která jim rozumí a chápe je, namísto žen minulých, která se přetvařovala či je nenáviděla. (Wollmannová-Fajnorová, 1938 : 233-240) V *Komunistce* je také poukazováno na to, že žena je pro muže družkou, se kterou si mohou pohovořit i o politice, což je výhodou oproti ženám, které se věnují jen svému zevnějšku. (Osaměli, 1925 : 5) Texty autorů naznačují, že vztah mezi muži a ženami nabývá jistých přátelských charakteristik. Objevuje se však i názor, že tím mezi partnery bude chybět větší cit, který lidstvo vždy inspiroval k velkým věcem, což uvádí André Maurois v *Evě: časopisu moderní ženy*. Autor se domnívá, že když se z ženy stane kamarádka a družka, ubude na intenzitě citu a vztahy budou spíše nabývat podoby „smyslných přátelství", které již nebudou mít takovou váhu jako dříve. Vyjadřuje znepokojení, že zatím není žádné jiné náhrady za romantickou lásku, která by inspirovala lidstvo k velkým činům i uměleckým dílům. Nakonec uvádí, že *„úpadek romantické lásky jde u mnohých mladých lidí ruku v ruce s hlubokým smutkem a hnusem ze života"* a je záležitostí budoucnosti, aby vytvořila milostná přátelství, která zároveň budou hodna i romantické lásky. (Maurois, 1931 : 28)

To, co mnohé autory/ky očividně znepokojuje, jsou právě tato „smyslná přátelství", která vidí jako jisté uvolnění mravů. Svobodu v lásce hlásají především komunističtí/ké autoři/ky, kteří/é kritizují manželství uzavíraná za účelem ekonomickým, rodinu vnímají jako „přežitek" a budoucnost vidí v uvolněném poměru mezi muži a ženami. Například Pospíšilová v *Rozsévačce* uvádí, že až komunistický řád zavede svobodu lásky, vztah mezi mužem a ženou bude zbaven lží a přetvářky. Nebude již existovat ani honba za věnem. Láska nemá omezovat osobní svobody a nemá být břemenem. Jak podotýká: *„Zmizí klam a přetvářka, krásný, volný život se rozvíjí."* (Pospíšilová, 1927 : 4) Majerová ve svém textu *Žena v proletářské kultuře* poukazuje na to, že rodina se rozkládá a je v této době již přežitkem starých dob: *„Zkrátka stará forma rodinného života spěje k zániku, aniž se o to ženské hnutí přičinilo, základem naprostého hospodářského osvobození ženina bude nová forma mezi mužem, ženou a dítětem a tato nová forma dá ženě nové štěstí i možnost skutečné, hluboké, živelné a podstatné účasti na proletářské kultuře."* (Majerová, nedat. /2011 : 248) Dále Nedvěd v *Komunistce* podotýká, že sňatkem se žena stává předmětem muže *„skoro jako jeho dýmka, peněženka nebo papuče."* (Nedvěd, 1923

: 2) Tím autor reaguje zejména na rodinné právo, ve kterém žena nemá stejné postavení jako muž. (Nedvěd, 1923 : 2)

Na rodinné právo reaguje také Wollmannová-Fajnorová v knize *Žena novej doby*, kde upozorňuje, že muž se nechce vzdát své nadřazenosti, protože mu z toho plynou jistá privilegia a i dnes má muž z hlediska rodinného práva moc učinit rozhodnutí proti vůli žen. Ovšem oproti komunistickým autorům/kám udává, že si stát musí uvědomit, že rodina se ničím nahradit nedá a musí posílit postavení žen v rodině. Kritizuje naopak komunistické snahy a charakterizuje je jako „rozbíjení manželství" a hlásání pohlavní volnosti, interrupcí apod. (Wollmanová-Fajnorová, 1938 : 233-240) Svobodu lásky kritizuje také Stránská-Absolonová, která uvádí, že hnutí za volnost je extrémem, kdy ženy chtějí dělat to, co muži. Žena nemůže být jako muž a má vztah řešit buď manželstvím či abstinencí. Vztah muže a ženy, který je tedy pro autorku jediný myslitelný, je vztah monogamní. (Stránská-Absolonová, 1912/1920 : 225-230) Žena má také podle ní úkol vést uvědoměle muže od jeho výchovy k polygamii k monogamii, namísto jeho strhování do pohlavního života, má působit na jeho mravní povznesení. (Stránská-Absolonová, 1910/1920 : 239-240)

V katolickém tisku *Československá žena* uvádí Vrátný, že mravní mají být jak muži, tak i ženy. Ovšem u žen se jejich „nemravné" a uvolněné chování posuzuje přísněji, protože to jde proti jejich „přirozenosti". Autor uvádí, že každý člověk bez náboženství „páchne" a taková žena postrádající náboženství „páchne" nejvíce. Dále poukazuje, že *„[m]uži bez náboženství zůstává obyčejně přece jakási soudnost, která ho drží. Ale žena, která je především citová, když zahodí náboženství, nemá již žádné opory a je všeho schopna. City, nálady, choutky, žádosti, vášně, náruživosti, chvilkové vzněty srdce jí zmítají jako vítr suchým listem. Naše doba to potvrzuje."* (Vrátný, 1925 : 20) Oproti komunistickým autorům/kám, kteří si přejí jisté uvolnění mezi muži a ženami, a charakterizují ho jako svobodu lásky, kdy nebudou zejména uzavírány sňatky za účelem ekonomickým, vidí autorky zastávající liberální pohled spíše extrém a uvolnění mravů. Větší kritiku pak lze nalézt v katolickém tisku, kde jsou kritizovány zejména ženy provozující tyto volné svazky jdoucí proti jejich „přirozenosti".

To, co je nejvíce zřejmé při analýze uvedených textů, je výrazná heteronormativita, ani v knihách *Žena novej doby*, *Za novou ženu* či v sociálně demokratickém,

liberálním, komunistickém a katolickém tisku není zmínka o jiném, než heterosexuálním vztahu. Heterosexuální vztah je vyobrazen jako nezpochybnitelný fakt. „Nová žena“ je tak v těchto zdrojích vždy uvedena jako heterosexuální osoba. To je nejvíce patrné v textu Bláhové v knize *Žena novej doby*, kde uvádí, že potřeba někoho milovat je u ženy vrozená a příroda vytvořila muže a ženu tak, že po sobě navzájem touží. Je zdůrazňováno, že láska se týká vždy opačného pohlaví a u ženy se skládá z různých druhů citů, např. touhy po milostném životě, touhy po produševnění vztahu a obětování sama sebe, zatímco u muže z přání vlastního výběru ženy a jejího vlastnictví, z tělesného i duševního splynutí a oddání se milované ženě. Autorka se domnívá, že by se člověk měl k lásce vychovávat a být k ní náležitě připravován. (Bláhová, 1938 : 213-215) Jak je patrné, autorka vyobrazuje jak ženu, tak muže jako heterosexuální, protože je příroda takto ustavila. Není to něco, nad čím by se vznášela otázka. Autorka pojímá kategorii ženy esencialistickým způsobem jako biologicky podmíněnou, kdy uvádí, že *„veľká láska zduševňuje to, čo je biologicky dané zákonom prírody.“* (Bláhová, 1938 : 218) Ženy a muži jsou tak vymezeni na základě biologických rozdílností. Následně se od toho odvíjí i jejich odlišné role ve společnosti, které s sebou nesou i specifické vlastnosti jak u mužů, tak i u žen. Žena je tak považována za „přirozeně“ bytost citovou, obětavou, prahnoucí po lásce a měla by se k ní podle autorky i vychovávat, u muže však tuto potřebu a důraz na lásku nezmiňuje.

Jediná zmínka o neheterosexuálních vztazích, kterou jsem ve vybraných materiálech z dané doby našla je z knihy komunistického autora S. K. Neumanna *Dějiny ženy*, který uvádí, že *„homosexualita nebyla u přírodních národů vzácnější než u národů kulturních“*. (Neumann, 1931/1999 : 51) Zmiňuje se i o lesbické lásce a také požaduje homosexuální beztrestnost. Neheterosexuální vztahy pojmenovává Neumann jako „abnormální“ a dějí se podle něj jen za účelem zpestření sexuálního zážitku či v případě, že není „přirozený“ pohlavní styk mezi mužem a ženou dostupný. (Neumann, 1931/1999 : 51; 1932/1999 : 1031)

Zkoumala jsem také periodika *Hlas: list sexuální menšiny* a *Nový hlas: list pro sexuální reformu*, která však koncept „nové ženy“ nijak nezvýznamňovala. Oba časopisy byly také spíše zaměřeny na neheterosexuální muže než na neheterosexuální ženy. Pohled neheterosexuálních autorů/ek na „novou ženu“ tak zde není zastoupen.

Autoři/ky věnující se vztahu muže a ženy výše zmínění/né také vychází z diskurzu komplementarity a zdůrazňují, že poměr muže a ženy spočívá v jejich vzájemnosti a v doplnění, jde o dvě části, které se vzájemně doplňují a vytváří jeden celek. To zmiňuje například Šnobr *v Evě: časopisu moderní ženy*, kde poukazuje, že žena se setkává s mužem jako „druhou částí své bytosti“, bez kterého nemůže dojít svému poslání, kterým je udržovat na světě život. (Šnobr, 1930 : 19) Také komunistický autor S. K. Neumann zmiňuje, že se od sebe žena a muž navzájem odlišují, ale doplňují se v jeden celek. (Neumann, 1931/1999 : 9)

Zvláště liberální autorky považují za „přirozené“, že „v každé ženě dříme touha pro někoho žít. U ženy tedy předpokládají, že má v sobě jakýsi mateřský pud a podle nich je „správná žena“ matkou. Jak uvádí Solnařová v *Ženské radě*: *„touha po dětech ve zdravé a přirozeně žijící ženě, je tak něco živelného, že jest třeba jen skutečně smutných rodinných, majetkových nebo zdravotních poměrů nebo skutečně velkého sobectví, aby se jich dovedla pro celý život zříci.“* (Solnařová, 1931 : 24) Mateřství pak podle Olgy Stránské-Absolonové znamená „dokonalou ženu“, mateřství je „plnější stav a „vyžitím ženství“. Poukazuje, že ale každá žena nemusí být matkou, může vykonávat jiné prospěšné činnosti. Ovšem jak sama zdůrazňuje jen matka je „dokonalou ženou“, zcela úplnou. (Stránská-Absolonová, 1916-18/1920 : 108) Neumann z komunistické pozice uvádí, že mateřství je *„funkcí mimo dobro a zlo“*. (Neumann, 1931/1999 : 227) Není podle něj ničím, co by mělo být nazíráno jako posvátná funkce žen a za určitých okolností nabývá dokonce i protisociální povahy. (Neumann, 1931/1999 : 227)

V nově vzniklé republice, pak má žena jako matka podle liberálních autorek nejen předávat další generaci lásku pro národ a jazyk, ale také demokratické ideály. Jak uvádí Zacharová, matka bude učit své děti i rovnosti mezi muži a ženami a dále povede děti k tomu, aby si vážily veřejných institucí a přírody. Také poukazuje na to, že jaké budou matky, takový bude i celý národ, což je důležité si uvědomit ještě před mateřstvím. (Zacharová, 1938 : 248-257) Článek z katolického tisku *Nová žena* pak uvádí, že posláním „nové ženy“ je být matkou. Ženy jako matky mají vliv na budoucnost každého sociálního celku a jak článek zdůrazňuje, matky mají „v rukou celý svět“. Ženy jako matky mají být ušlechtilé a laskavé a předávat další generaci úctu ke každému člověku, stejně tak jako vnitřní mravní zákon. (fb., 1927 : 9) Podle Majerové musí zase komunistická matka vést své děti k proletářské ideologii, která je

založena na jiném oceňování lidí a věcí kapitalistického světa, než je u „měšťácké“ ideologie. Autorka dává důraz na budování „dělnické hrdosti“, kterou má žena učit své děti. (Majerová, 1926 : 3)

V katolickém tisku *Československá žena* je podle Čepa důležité, aby selská žena *„bojovala proti vylidňování venkova“*. (Čep, 1935 : 42) Autor dále uvádí, že se na venkově ujal systém dvou až tří dětí a příčina je materialistická, ale také egoistická, neboť rodiny chtějí žit pohodlněji a dát svým dětem větší věno. Autor dále pokračuje: *„Proto se dnes setkáváme s poklesem natality jako s velmi povážlivým a nezdravým sociologickým problémem našeho venkova.“* (Čep, 1935 : 42)

Stránská-Absolonová ovšem kritizuje rozkaz, s jakým je ženám nařizováno, aby rodily děti. Podle ní se stává žena *„prostředkem chovu a nechybí, než aby bylo se s ní nakládalo jako s chovným materiálem …“* (Stránská-Absolonová, 1916-18/1920 : 102-103) Ženě se podle ní musí dostat ochrana a mateřství by mělo být řádně oceněno, stejně tak by ovšem mělo být oceněno i otcovství. Matka podle ní potřebuje v této době ochranu, neboť děti se rodí v hrozných poměrech a žena je upracovaná a to pak odnáší její zdraví. Je tedy povinností státu, aby matkám zajistil vhodné podmínky pro rození a výchovu dětí. (Stránská-Absolonová, 1916-18/1920 : 101-119) Ochranu mateřství pak zdůrazňuje také Louisa Landová-Štychová za Československou stranu socialistickou, která též prosazovala zrušení paragrafu 144 trestního zákoníku, kterým byla kriminalizována interrupce (na to jsem upozornila již ve druhé kapitole věnující se právnímu a společenskému postavení ženy). Landová-Štychová uvádí, že *„[ž]ena nesmí být zákony nucena k nedobrovolnému mateřství“*. Má mít právo disponovat se svým tělem a tento paragraf jí to nejen neumožňuje, ale též jí ohrožuje na jejím zdraví. Mnohá žena, která přivedla na svět nechtěné dítě je pak vysílena a dítě je nemocné či dědičně zatížené. Dítě má být podle autorky plánované a chtěné a žena, která si přeje být matkou, má mít možnost se jí stát. (Landová-Štychová, 1919 /2010 : 230-231)

K problematice žen a interrupcí se autorky zvláště pak liberálního směru nevyjadřují, jedinou zmínkou je u Stránské-Absolonové u tématu antikoncepce, kterou nahlíží kriticky. Nevylučuje, že se tím zamezí interrupci, kterou přirovnává k „vraždám dětí“, ovšem vidí riziko v tom, že používání těchto preventivních opatření povede

k nezodpovědnosti a lehkomyslnosti. Pohlavní styk by měl být podle ní vždy jen za účelem plození dětí. (Stránská-Absolonová, 1911/1920 : 246)

Komunista S. K. Neumann ve své knize *Dějiny ženy* uvádí, že by se děti měly plodit uvědoměle jako rodiči chtěné a nikoli se k tomu stavět z čistě „živočišného stanoviska“, kdy se děti považují za účel pohlavního života. Jak dále uvádí: *„to je zásada moudrá pro chovatele dobytka, nikoli však pro kulturní lidi.“* (Neumann, 1932/1999 : 902) Dále pak podle něj lidé majetní mají mnohem méně dětí než chudí. Omezování porodů je pro Neumanna základním znakem blahobytu a děje se tak proto, aby se majetek bohatých dále neztenčoval. Jak ale uvádí, i dělnictvo žijící v lepších podmínkách začíná mít méně dětí. Uvědomuje si totiž, že čím více dětí, tím se život stává těžším nejen z hlediska uživení rodiny, ale také života ostatních dětí z takové rodiny. Poznamenává, že *„[ž]ivobytí je stále složitější a nesnadnější, každé dítě navíc je zatěžuje a každé další dítě vyrůstá jen na útraty těch předešlých.“* (Neumann, 1932/1999 : 901) Autor konstatuje, že interrupce prováděná odborně lékařem není špatná. Pokud je prováděna se souhlasem matky, je nutností, aby se stala ve společnosti aktem beztrestným a normálním lékařským úkonem. Trestnost interrupcí totiž nijak nezabrání tomu, aby je ženy dále podstupovaly ovšem rukou pochybných lidí, kteří je tak mohou ohrozit na jejich zdraví i životě. (Neumann, 1932/1999 : 905) Jak vyplývá z materiálů komunistických autorů/ek, žena si má vybrat, zda chce být matkou, nemá to být něco povinného a děti se mají plodit „uvědoměle“. Dále je patrné, že na dělnickou ženu více dopadají špatné podmínky, ve kterých žije, neboť nemá takovou možnost si dovolit omezovat porody, jako mají ženy z vyšších vrstev.

Ve vybraných textech liberálních i katolických autorů/ek absentuje jakákoli zmínka o sexuální touze či potěšení žen a jakýkoli vztah mimo manželství je spíše nahlížen jako „uvolnění mravů“ a extrém. Potěšení a touhu žen pak zmiňují jen komunističtí autoři/ky jako např. článek Kollontaj v *Ženském listu* přeložený Annou Malou, který naznačuje, že i žena má sexuální touhu a vášně. (Kollontaj, 1921 : 1) S. K. Neumann také upozorňuje na to, že nová doba má rozvinout milostné umění, kde se pohlavní styk zkrásní, prohloubí a prodlouží a je na muži a ženě, aby *„proměnili brutální zápas pohlavní v půvabnou hru milostnou o tisícerých variacích“*. (Neumann, 1932/1999 : 900)

Jak jsem uvedla v této kapitole, „nová žena“ byla uvedenými autory/kami nahlížena především jako „přirozeně“ heterosexuální žena, která má „povznést“ svůj vztah s mužem na vyšší úroveň. To bylo vnímáno jako dané a nijak nezpochybnitelné. Muž a žena byli viděni jako dvě části, které se pojí v jeden celek. Většina autorů/ek tak využívala diskurzu komplementarity. Mateřství bylo v této době vnímáno jako stále poslání či povinností „nové ženy“, kterým má předávat demokratické ideály či „třídní hrdost“ další generaci. Téma interrupcí, antikoncepce či ženské touhy však liberální a katoličtí/ké autoři/ky ve vybraných textech nerozváděli/y a zmínku lze nalézt jen u autorů/ek socialistických a komunistických. Na rozdíl od vyobrazení ženy 20. let v zahraničí jako sexuálně svobodné, není téma sexuální touhy či svobody ve vybraných textech z období první Československé republiky příliš zvýznamněno.

4.3.4 Hospodyně

Dalším obrazem „nové ženy“, který navazuje na předcházející obraz manželky a matky je obraz hospodyně. Hospodyně byla v nové republice nahlížena liberálními autory/kami zcela novým způsobem, zvláště pak byl dáván důraz na racionalizaci domácnosti a ulehčení práce různými technickými výdobytky, které zajistí, že žena bude mít více času a sil i na jiné činnosti. Komunističtí/ké autoři/ky zase spíše požadovali/y úplné osvobození ženy od domácnosti, které by měl zajistit stát.

Mnoho autorek liberálního směru se odvolávalo na myšlenku Masaryka, který ve své přednášce *Moderní názor na ženu* pravil, že žena nemá být „domácím otrokem“. Stále se podle něj ve společnosti objevuje pověra domácnosti, která říká, že žena patří do domácnosti a nikoli do veřejného života. Žena se však dnes neuživí jiným způsobem než prací ve veřejné sféře. Tím však neříká, že žena nemůže doma vařit a hospodařit. (Masaryk, 1904/1934 : 39) Jak uvádí článek v *Ženské radě*, ženy stále udržují tuto pověru domácnosti a nedovedou si domácnost zařídit jinak, aby ušetřily své síly a čas. Na domácnosti se nemá šetřit, zvláště pak na technických vymoženostech. Ženy se musí osvobodit od zbytečně zastaralého způsobu práce a věnovat svůj čas a sílu jiným věcem, zejména své duši a veřejné činnosti. (M. V., 1936, 65-66)

Liberální autorky dávaly důraz na účelnost, praktičnost a šetrnost „nové hospodyně“. Žena nemá podle nich dělat zbytečné práce, které by za ní mohl vykonat stroj, má šetřit svými silami, časem, materiálem, ale i penězi a věcmi. To zmiňuje článek z

Ženské rady, kde se uvádí, že *„[m]oderní žena nedělá nic zbytečného. Neplýtvá neúčelně svými silami, ani energií, ani penězi …“* (Organisace domácnosti, 1928 : 9) Jak dále poznamenává Kaláčová v *Žene novej doby*, práce v domácnosti je v této době v mnohém usnadněná, neboť žena má možnost využít více technických vymožeností. Domácnost nyní vyžaduje využití pokroku. Od hospodyně se vyžaduje plánovité hospodaření. „Nová hospodyně“ je praktická a dokáže dobře a účelně organizovat celou svou domácnost. (Kaláčová, 1938 : 258-259)

Podle liberálních autorek je důležité zachovávat zdraví ženy i celé její rodiny a významně se ve svých textech věnují výživě. Hospodyně má dbát na výběr potravin, které budou pro tělo dostatečně výživné a na to, aby byla strava vyvážená, což zmiňuje např. Miklendová v *Žene novej doby*. (Miklendová, 1938 : 485-486) Také se detailně rozebírá strava dětská, vegetariánská a dietní a jsou v knize přiloženy jídelní lístky s důležitým složením, které mají jídla mít. (Úlehlová-Tilschová, 1938 : 467-481; M. Ú., 1938 : 484) Výrazně se pak např. Valachová věnuje hygieně, která je také detailně rozebírána a jsou zde přiloženy tabulky ohledně čištění skvrn z různých povrchů a látek. (Valachová, 1938 : 492-547) I v katolickém tisku *Československá žena*, který se ve svém článku věnuje selským ženám, je důraz na racionalizaci a správnou výživu rodiny. Autor článku uvádí, že *„jako uvědomělá hospodyně upravuje dnešní selská žena zdravotně nejen příbytek, ale celou životosprávu selské rodiny. Jeví se to nejen ve snaze po útulnějším, zdravějším a racionálnějším zařízení a udržování příbytku, nýbrž i přípravě stravy a úpravě jídelního lístku…Selská žena se učí racionálně hospodařit …“* (Čep, 1935 42)

Autorky liberálního směru i katoličtí autoři žádaly/i po ženách zejména účelnosti, praktičnosti či šetrnosti, žena však byla hlavní osobou, která se podle nich měla o domácnost a celou rodinu starat. Komunističtí/ké autoři/ky však mají na věc jiný názor. Požadují úplného osvobození žen od domácnosti, které by měl zajistit ženám stát. Prokopová v *Komunistce* uvádí, že žena *„[p]roletářka je mučednicí. Je otrokyní. Otročí kapitálu i muži. Málokdy i mezi dělnickými je láska tak veliká, aby jeden o druhého pečoval jako o sama sebe. Vždy takřka žena se obětuje a dává rodině vše, zdraví, mládí, čas. V několika letech manželství zmizí její individualita. Starost, láska a nedostatek ubíjí vše. Zůstávají ruce věčně činné, mozek úmorně pracující s číslicemi a srdce plné obav, předtuch, zklamání a mučivých tužeb vykonati vše co nejdokonaleji, aby milovaní byli šťastni.“* (Prokopová, 1922 : 1) Dále zmiňuje Anna

Malá, že *„každodenní zkušenost nás poučuje o tom, že dnešní domácnost je přechodný útvar, neudržitelný do budoucna.“* (Malá, 1921/2010 : 239) Budoucnost pro ni představovala zřízení veřejných kuchyní a prádelen, kde domácí úkony budou vykonávat stroje a jen několik málo žen. To však podle ní nezajistí kapitalistická společnost, ale až komunismus. (Malá, 1921/2010 : 240) Zřízení společných prádelen a kuchyní, které mají osvobodit ženu od těžké práce v domácnosti, zmiňuje i S. K. Neumann v knize *Dějiny Ženy* či Marie Majerová v textu *Žena v proletářské kultuře*. (Neumann, 1932/1999 : 1031; Majerová, nedat. / 2011 : 247)

Jak jsem ukázala v této kapitole, liberální autorky u „nové ženy“ hospodyně dávaly důraz na praktičnost, účelnost, čistotu a šetrnost. Žena této doby si měla ulehčovat práci různými technickými výdobytky a věnovat se spíše práci ve veřejné sféře či sebevzdělávání. Komunističtí/ké autoři/ky pak zdůrazňovali/y spíše osvobození ženy od domácích prací ústředními kuchyněmi, prádelnami apod., kde by činnost za ženy vykonávaly stroje či jen menší počet žen. Jak z textů vyplývá, žena byla obecně vnímaná jako ta, která má domácnost obstarávat, a apel na zapojování mužů do domácích prací zde nenalezneme.

4.3.5 Žena vizuální

„Nová žena“ první Československé republiky nebyla jen veřejně činnou ženou, manželkou, matkou, hospodyní. Změna, kterou prošly její vnější podmínky a následně i její osobnost a rozvoj vnitřního života se měly odrazit i ve způsobu odívání a celkové vizuální podobě. V této části se tedy podívám na to, jak „nová žena“ první Československé republiky vypadala, jak se oblékala, jaký šat se v této době považoval za ideální a jak se doboví/é autoři/ky vymezovali/y vůči módě.

Z dobových materiálů vyplývá, že demokratická republika se svým důrazem na svobodu a rovnost žen a mužů zdemokratizovala také oděv, který měl být více uvolněný a měl reflektovat změny, které se udály v postavení žen. Žena se podle autorů/ek této doby mnohem více objevovala ve veřejné sféře a pracovala po boku mužů a k tomu potřebovala i uvolněnější oděv, ve kterém by se mohla svobodněji pohybovat. To uvádí například Margueritte v *Evě: časopisu moderní ženy*, který udává, že dříve mělo strojení žen hlavně přivábit muže, který by si je vzal, ovšem v době demokratické nemá oděv překážet jejich zaměstnání a výdělečně činné ženy se nemohou celé hodiny jen strojit a upravovat. (Margueritte, 1929 : 11) Dále uvádí

Jesenská: *„Mladým dívkám nastal nový život a přizpůsobily se mu. Ve dne pracovaly, studovaly a učily se. Potřebovaly k tomu prosté a trvanlivé šaty.“* (Jesenská, 1929/2016 : 488) Ženy se tak podle autorky mohou více uvolněně věnovat tomu, co je baví, pracovat, sportovat a být tak zdravé, na což dává velký důraz. (Jesenská, 1929/2016 : 488)

Právě sport a zdraví jsou témata, která se v mnoha textech dobových autorů/ek opakovala. Podle knihy *Civilisovaná žena: jak se má kultivovaná žena oblékati*, stojí sport za tím, že se již upustilo od využívání korzetu a ženy jsou tak zdravější (obr. 15). Dává se také důraz na udržování těla ve zdravé kondici, díky sportu. Upozorňuje se zde, že dříve „necudné“ pohyby se staly v dnešní době gymnastikou, kterou provozuje řada žen. (Vaněk, Rossmann, Horneková a kol., 1929-30 : 66, 76-80) Hahnová-Rochovanská v *Žene novej doby* uvádí, že krása není možná bez zdraví a nejlepším způsobem, jak se dá krása udržovat, je právě sportem a tělesnou činností na čerstvém vzduchu a slunci. (Hahnová-Rochovanská, 1938 : 304) Jak dále upozorňuje Sladká v *Žene novej doby*, ženy mají povinně cvičit, získají tím nejen pěkného vystupování, ale zejména mají tato cvičení zdravotní význam. Krása ženy spočívá nikoli v kosmetice a různých přípravcích, ale ve zdraví, pružnosti a pohyblivosti. (Sladká, 1938 : 324) Katoličtí/cké autoři/ky však sport moc nepodporují a stále v něm vidí „necudné pohyby“. V *Československé ženě* se v souvislosti se sportem uvádí, že *„slova módní se zhusta užívá o věcech docela nemoderních, které ještě našimi babičkami byly nazývány nepřístojnostmi nebo neslušností.“* (K. H., 1932 : 41) V *Rozsévačce* se uvádí také jistá kritika. Jinak totiž podle textu „cvičí“ dělnice a jinak žena z vyšších vrstev. Jak autorka příspěvku dělnice Holánková uvádí, každý den vidí více jak hodinu cvičit ženu z vyšších vrstev se svou dcerou. Po cvičení následuje koupel a masáž. Jak dále píše, ona sama cvičí takto: *„Moje cvičné nářadí je takovéhle: Kýbl s uhlím, s popelem, kartáč, smeták, však to znáte také a snad také cvičíte.“* (Holánková, 1928 : 7) Autorka poukazuje na to, že na krémy a masáže nemá peníze ani čas, spíše by se jí líbilo, kdyby jí byla za úklid zvednuta mzda. (Holánková, 1928 : 7) Jak je patrné, liberální autorky propagovaly sport a „novou ženu“ jako sportovní typ, který by si měl zachovávat své zdraví. Ovšem katoličtí/cké autoři/ky to vidí stále jako „necudné“ pohyby a komunistické autorky jako něco, co mohou vykonávat jen vyšší vrstvy společnosti, neboť na to mají čas a peníze, ovšem dělnictvo většinu času pracuje.

Jak jsem zjistila, doboví/é autoři/ky v této době kladou velký důraz na praktičnost, účelnost, kvalitu, zdraví a hygienu v oblasti oblékání. Proměnlivá móda však nebyla viděna jako něco pozitivního, co by měla žena stále sledovat a přizpůsobovat se jí. Móda podle nich nevyhovovala ani praktičnosti, účelnosti a kvalitě. V knize *Civilizovaná žena: jak se má kultivovaná žena oblékati* se uvádí, že tvůrci pařížské módy neusilují o pokrok v oblasti oblékání, ale udržují nesmyslně ženy v napětí, co bude módní příští měsíc a akorát těží z žen peníze pro francouzské hospodářství. Autoři/ky se tak staví proti těmto „rozmarům módy" a požaduje praktičnost obleku, který se dá najít jen v kalhotovém úboru. Žena se podle autorů/ek nemůže nadále zaměstnávat ve velké míře svým oblekem, musí se starat o věci veřejné. Dokonce je zde móda nahlížena jako hrozba, že se staré modely, které ženu výrazně zatěžovaly, opět vrátí. (Vaněk, Rossmann, Horneková a kol., 1929-30 : 10-11, 55-56)

Katoličtí autoři/ky se také vymezovali/y vůči módě. V *Československé ženě* se uvádí, že katolické dívky se nezajímají o módu. O tu se zajímají podle článku jen lidé bez cílů a bez ideálů. Jak dále článek udává, *„[r]ozumní jinoši – a nemylte se, je jich dost, ba většina – nemohou ani vystát naparáděné fifleny bez kouska duše. Jsme přesvědčeni, že naše dívky se dovedou přistrojiti jednoduše a vkusně, což se hochům líbí (zejména je-li k tomu upřímné srdce a milá povaha) stokrát více, než krátké sukénky s koketním úsměvem pro všechny."* (K. H., 1932 : 57)

Dále by se také podle knihy *Civilizovaná žena: jak se má kultivovaná žena oblékati* neměly prohlubovat rozdíly mezi vyššími třídami a chudými lidmi. Žena nemá podléhat tomu, co se zrovna nosí a budovat tím rozdíly mezi různými vrstvami žen. (Vaněk, Rossmann, Horneková a kol., 1929 : 10, 33) Zmínka o rozdílech mezi různými vrstvami žen se objevuje i v *Evě: časopisu moderní ženy*, kde Worth uvádí, že z oblečení „moderní ženy" vždy spolehlivě poznáme, zda jsme se setkali/y s ženou, která zaujímá jisté společenské postavení, nebo s ženou pracující. Zdůrazňována je podle něj v této době sice jednoduchost, elegantnost a vhodnost oděvu, avšak na druhou stranu je vyroben z velmi drahých látek, který dále doplňují klenoty a šperky. (Worth, 1929 : 21) Komunistický autor S. K. Neumann v knize *Dějiny ženy* mluví též o odlišování různých vrstev společnosti módou. V knize uvádí, že se tato doba vyznačuje rychlým a častým střídáním módy. Právě v tom vidí nehynoucí snahu vyšších vrstev společnosti odlišit se od těch nižších a také

hromadný způsob výroby v kapitalistické společnosti. Aby šel výrobek na odbyt, musí být zpopularizován, aby se jeho výroba vyplatila. (Neumann, 1932/1999 : 878-879)

Z výše uvedených textů vyplývá, že doboví/é autoři/ky módu nepodporují a je zde také patrný rozdíl mezi pojmy „oblek“ a „móda“. Podle uvedených autorů/ek je oblekem myšlen demokratický šat, který má být jednoduchý, prostý, účelný a z kvalitní látky např. v podobě kalhotového obleku. Móda oproti tomu je podle autorů/ek špatná, proměnlivá, odlišující vrstvy obyvatelstva a ženy by se jí měly vyhýbat. Jak takový „civilizovaný“ oblek „nové ženy“ má vypadat, můžeme nalézt například v knize *Civilisovaná žena: jak se má kultivovaná žena oblékati* (obr. 16-17). Stejně tak zde autoři/ky názorně ukazují jakou „nová civilizovaná“ žena této doby prošla změnou nejen v oblastí odívání, ale také úpravy vlasů, které zkrátila (obr. 18). (Vaněk, Rossmann, Horneková a kol., 1929-30 : 76-90)

K tématu módy se nejvíce vyjadřovali/y autoři/autorky knihy *Žena novej doby* a *Civilisovaná žena: jak se má kultivovaná žena oblékati*. Významně se pak k ženě a módě vyjadřovala také Milena Jesenská. Zmínky o módě a šatech najdeme také v katolickém tisku, ovšem v *Ženské radě* se autorky módou vůbec nezabývaly a dávaly spíše důraz na jiná témata související s činností žen ve veřejné sféře. V tisku *Ženský list*, *Komunistka* a *Rozsévačka* se také autoři/ky spíše věnovali/y činnosti ženy ve veřejné sféře. Mezi vybranými texty se k tématu oblečení žen a módy vyjadřoval více jen S. K. Neumann v knize *Dějiny ženy*.

5 Závěr

V úvodu diplomové práce jsem vymezila jako téma mého výzkumu koncept „nové ženy“ v období první Československé republiky. Právě v této době byla autory/kami napříč politickým spektrem zviditelňována a zvýznamňována „nová žena“. „Novou ženu“ jsem v diplomové práci pojala jako diskurzivní konstrukt, jehož obsah nabýval různorodých podob. Také jsem si stanovila zkoumat šíři významů tohoto konceptu. Z dosavadního stavu poznání tohoto tématu na území českém a slovenském vyplývá, že je toto téma neprobádané nejen pro éru první Československé republiky, ale také pro období předcházející a diplomová práce se tak snaží zaplnit tuto mezeru alespoň ve vztahu k meziválečnému období. Základní výzkumnou otázku jsem formulovala takto: Jakých obsahů nabýval koncept „nové ženy“ za první Československé republiky. Další otázky, které jsem si pokládala, se týkaly toho, jaká další adjektiva se s „novou ženou“ pojila a jaká byla souvislost mezi „novou ženou“ a ženou doby minulé. Poslední otázkou pak bylo, jaké obrazy „nové ženy“ v dobovém diskurzu lze nalézt.

K získání odpovědí na tyto otázky, jsem následně v části zabývající se metodologií stanovila jako nejvhodnější výzkumnou metodu kritickou diskurzivní analýzu. Zde jsem uvedla autory/ky, kteří/ré se stanovenou metodou zabývají a přiblížila jsem zde jejich nástroje a techniky, které k výzkumu využívají. Jako důležitou jsem vymezila myšlenku Fran Tonkiss, která uvádí, že jde o fluidní interpretační proces.

Důležitou částí výzkumu bylo zasazení tématu do širšího kontextu. V kapitole týkající se právního a sociálního postavení ženy v období první Československé republiky jsem nejprve představila změny, kterými postavení ženy prošlo od první světové války. Následně jsem se zaměřila na nově vzniklou republiku postavenou na demokratickém základě a s ústavně zakotvenou rovnoprávností mezi muži a ženami. Poukázala jsem, že deklarovaná rovnost byla často v rozporu s jinými zákony. Zabývala jsem se projednáváním změn ohledně občanského zákoníku, hospodářskou krizí a debatami nad paragrafem 144 trestního zákoníku. Dále jsem se věnovala také odlišnému právnímu postavení ženy na českém a slovenském území. Představila jsem myšlenky prezidenta T. G. Masaryka, který byl velkým zastáncem rovnosti mezi muži a ženami a měl také vliv zejména na liberální feministky. Dále jsem přiblížila ženské hnutí v období první Československé republiky, kde se podle

autorek často střetával proud katolický s pokrokovým. Jak ukazuji, tato doba je prodchnuta protichůdnými tendencemi tradice a pokroku.

V další kapitole jsem se věnovala samotnému konceptu „nové ženy“ v zahraničí (zejména západní oblasti – ve Velké Británii a USA). Zde jsem se zabývala zejména vznikem tohoto konceptu, neboť k tomu na našem území nenalezneme dostatečnou literaturu. Přiblížila jsem tedy zahraniční debaty, které stvořily „novou ženu“ a jak ukazuji, ve svém začátku byla tato žena ve feministickém tisku zobrazována jako politička nadcházejícího století. Následně se začala objevovat také v mainstreamovém tisku a v satirických časopisech. Také jsem zde představila sociální a kulturní hnutí, která daní autoři/ky spojují právě s „novou ženou“ – imperialismus, socialismus, modernizaci, dekadenci a lesbickou identitu. Následně jsem se zaměřila také na druhou generaci „nové ženy“ ve 20. letech 20. století, kde se podle autorek využívalo spíše termínu „the flapper“ („ptáče“). Ta byla vyobrazována jako žena s většími politickými možnostmi a svobodami a také s větší svobodou v sexuální oblasti. Na základě předložených výzkumů upozorňuji, že toto téma není na našem území hlouběji probádané.

Poslední část diplomové práce se pak věnovala výzkumu konceptu „nové ženy“ v éře první Československé republiky. Zde jsem vymezila dva aspekty diskurzu, které bylo důležité zohlednit a které se propojovaly. Nejdříve jsem se věnovala adjektivům, která byla spojována s „novou ženou“ – „moderní“, „uvědomělá“, „pokroková“, „emancipovaná“, „civilizovaná“. Doboví/é autoři/ky přemýšleli/y nad samotnými adjektivy, která různě propojovali/y či je stavěli/y proti sobě. V této části jsem také přiblížila, co pro autory/ky různých názorových proudů „nová žena“ představovala. Pro liberální autorky publikující v *Ženské radě* byla například feministkou a ztělesněním tohoto ideálu byla pak sama Františka Plamínková. Pro katolické autory/ky byla „nová žena“ katoličkou s hlubokou vnitřní vírou. Pro komunistické autory/ky byla dělnicí pracující pro revoluci. Pro další autorky jako např. Stránskou-Absolonovou, která se „nové ženě“ věnovala ve své knize *Za novou ženu*, nebyla feministkou, ale ženou, která se odpoutává od feminismu. Stejně tak nebyla „nová žena“ feministkou ani pro Milenu Jesenskou. Dále jsem se věnovala také „nové ženě“ v souvislosti s ženou doby minulé. Zde jsem ukázala, jak autoři/ky porovnávali/y tyto dvě generace žen a jak se vymezovali/y vůči době před první Československou republikou. Autoři/ky zohledňovali/y odlišné právní a společenské postavení, které

tyto dvě generace žen měly a zvláště liberální autorky apelovaly na to, aby ženy první Československé republiky navázaly na feministické snahy žen doby před vznikem republiky. Komunističtí/ké autoři/ky se vraceli/y mnohem dále, aby ukázali/y, že žena stále není osvobozena a je třeba svrhnout kapitalistický řád, aby dosáhla své rovnoprávnosti s muži.

Na závěr jsem se věnovala pěti obrazům „nové ženy“, které jsem pojala jako její součásti. Jedná se o osobnost, veřejně činnou ženu, manželku a matku, hospodyni a ženu vizuální.

V období první Československé republiky autoři/ky velmi detailně rozebírali/y „novou ženu“ po psychologické stránce a věnovali/y se její osobnosti, vlastnostem a schopnostem, které má mít. Přiblížila jsem to zejména na debatách liberálních a komunistických autorek, které měly na „novou ženu“ odlišný náhled (žena „zušlechtěná“ a „produševnělá“ x obětavá pracovnice pro revoluci, která nemá na „zušlechťování“ čas).

„Nová žena“ jako veřejně činná osoba byla zejména liberálními autorkami vyobrazována jako pracující pro kolektivní blaho a jako spolupracovnice muže nikoli jako jeho konkurentka. Komunističtí/cké autoři/ky pak také zvýznamňovali/y dělnici jako pracující po boku mužů, ovšem s důrazem na práci pro revoluci, která oběma zajistí lepší život.

Dále jsem se zabývala „novou ženou“ jako manželkou a matkou, kde jsem poukázala na výraznou heteronormativitu. „Nová žena“ byla ve vybraných dobových materiálech viděna jako „přirozeně“ heterosexuální osoba a to bylo vnímáno jako „dané“ a nijak nezpochybňované. Ve vybraných textech tak chybí podoba „nově ženy“ jako ženy neheterosexuální. Autoři/ky také vycházely z diskurzu komplementarity a nahlíželi/y ženy a muže jako dvě části, které se doplňují a spojují v jeden celek. Mateřství pak bylo liberálními autorkami vnímáno jako ženino poslání a povinnost a téma interrupcí či sexuální touhy žen vůbec v daných textech nerozebírali/y. Katoličtí/cké autoři/ky pak dávali/y ještě větší důraz na ženu jako matku, která má hlavně rodit děti a zalidňovat venkov. Komunističtí/cké autoři/ky se tématy jako interrupce a svoboda mateřství zaobírali/y více a podporovali/y je. Na rozdíl od zobrazení „nově ženy“ 20. let v zahraničí, vybrané texty z období první Československé republiky nezvýznamňovaly sexuální touhu žen či jejich aktivnost v této oblasti.

„Nová žena“ jako hospodyně měla ve své domácnosti podle liberálních a katolických autorek uplatňovat praktičnost, účelnost, hygienu a šetrnost. Měla podle nich využívat technické výdobytky, které jí měly zajistit dostatek volného času, který by využila pro svůj rozvoj či činnost ve veřejné sféře. Komunističtí/cké autoři/ky naopak požadovali/y zřízení ústředních jídelen a prádelen a tak úplné osvobození ženy od domácích prací. To bylo však podle nich možné jen v komunistické společnosti.

Posledním obrazem je pak žena vizuální. Podle autorů/ek se vnější změny, kterými prošlo postavení žen, odrazily také v oblékání a celkové vizuální podobě ženy. Je zde kladen důraz na jednoduchost, praktičnost a kvalitu obleku a také na zdraví ženy. Z dobových textů vyplývá odlišný význam pojmů „oblek“ a „móda“, vůči které se většina z nich vymezuje. Móda je viděna jako pomíjivá a oddělující od sebe vyšší a nižší třídy obyvatelstva.

Je patrné, že šíře významů, které nabýval koncept „nové ženy“ v období první Československé republiky je veliká a nelze ji vměstnat do jedné jediné věty. „Nová žena“ získávala různorodé podoby od feministicky orientované až po hluboce věřící ženu. Je zde viditelná různorodost pohledů na „novou ženu“ a také jejich častá rozporuplnost. Lze konstatovat, že „nová žena“ sloužila autorům/kám dané doby, aby podpořila jejich cíle a myšlenky ohledně určitých témat, či aby se vůči určitým tématům vymezili/y. Věřím, že je z této práce viditelný potenciál, který téma konceptu „nové ženy“ nabízí pro další hlubší výzkumy.

6 Bibliografie

Analyzovaný materiál

BERAN, Josef. Žena – a humor. *Československá žena: list svazu katolických ženských spolků československých*. R. 8. Č. 2. S. 21. Praha: Svaz katolických ženských spolků československých. 1931.

BLÁHOVÁ, Eliška. Žena a láska. In: GÖLLNEROVÁ, Alžběta a Jarmila ZIKMUNDOVÁ. *Žena novej doby: kniha pre výchovu demokratickej ženy*. Bratislava: Tatra, 1938. S. 213-218.

ČEP, T. Poslání selské ženy. *Československá žena: list svazu katolických ženských spolků československých.* R. 12. Č. 3. S. 42. Praha: Svaz katolických ženských spolků československých. 1935.

ČIŽIMSKÁ, M. Ženám v závodech. *Rozsévačka*. R. 1. Č. 27. S. 1-2. Praha: Josef Haken. 1926.

DE NOAILLES. Typy moderních žen. *Eva: časopis moderní ženy*. R. 5. Č. 5. S. 26. Praha: Melantrich. 1933.

[Dr. M. B.] Modrý team – výprava moderních podnikavých žen. *Ženská rada*. R. 10. Č. 3. S. 54. Praha: Ženská národní rada. 1934.

[Eva] Ze zápisků úřednice. *Československá žena: list svazu katolických ženských spolků československých*. R. 4. Č. 4. S. 57. Praha: Svaz katolických ženských spolků československých. 1927.

[fb.] Moderní žena – Nová žena. *Nová žena: orgán Obrodného hnutí mladých žen čsl. YWCA*. R. 2. Č. 2. S. 9. Praha: YWCA. 1927.

GJORGJEVIC-CHLAPCOVÁ, Julka. Prof. Rádl: „O ženském hnutí“. *Ženská rada*. R. 10. Č. 3. S. 47-48. Praha: Ženská národní rada. 1934.

GOLDMANNOVÁ, A. K anketě. *Nová žena: orgán Obrodného hnutí mladých žen čsl. YWCA*. R. 2. Č. 2. S. 15-16. Praha: YWCA. 1927.

GÖLLNEROVÁ, Alžbeta. Úvodom. In: GÖLLNEROVÁ, Alžběta a Jarmila ZIKMUNDOVÁ. *Žena novej doby: kniha pre výchovu demokratickej ženy*. Bratislava: Tatra, 1938. S. 9-11.

HAHNOVÁ-Rochovanská, Margita. Pečlivosť o zdravie a krásu. In: GÖLLNEROVÁ, Alžběta a Jarmila ZIKMUNDOVÁ. *Žena novej doby: kniha pre výchovu demokratickej ženy*. Bratislava: Tatra, 1938. S. 302-321.

HOLÁ, M. Co dává ženě povolání. *Ženská rada*. R. 9. Č. 3. S. 55-56. Praha: Ženská národní rada. 1933.

HOLÁNKOVÁ, Božena. Jak cvičí dělnice a jak dáma. *Rozsévačka*. R. 3. Č. 11. S. 7. Praha: Josef Haken. 1928.

HORNE, Allan. Kam se poděla dáma? *Eva: časopis moderní ženy*. R. 1. Č. 20. S. 12. Praha: Melantrich. 1929.

HUŠKOVÁ-FLAJŠHANSOVÁ, Jindra. Poslanie a význam slovenskej ženy v súčasnom živote verejnom a kultúrnom. In: GÖLLNEROVÁ, Alžběta a Jarmila ZIKMUNDOVÁ. *Žena novej doby: kniha pre výchovu demokratickej ženy*. Bratislava: Tatra, 1938. S. 274-278.

[Cht.] Pražský Golf – Club. *Eva: časopis moderní ženy*. R. 1. Č. 20. S. 5. Praha: Melantrich. 1929.

JESENSKÁ, Milena. Dáma dnes a včera. In: JESENSKÁ, Milena, JIRÁSKOVÁ, Marie, ed. *Křižovatky: (výbor z díla)*. Praha: Torst. 1920/2016. ISBN 978-80-7215-520-0. S. 57-59.

JESENSKÁ, Milena. Dáma a moderní žena. In: JESENSKÁ, Milena, JIRÁSKOVÁ, Marie, ed. *Křižovatky: (výbor z díla)*. Praha: Torst. 1926/2016. ISBN 978-80-7215-520-0. S. 334-336.

JESENSKÁ, Milena. Civilizovaná žena? In: JESENSKÁ, Milena, JIRÁSKOVÁ, Marie, ed. *Křižovatky: (výbor z díla)*. Praha: Torst. 1929/2016. ISBN 978-80-7215-520-0. S. 487-489.

JESENSKÁ, Milena. Kniha, kterou musí každá žena číst. In: JESENSKÁ, Milena, JIRÁSKOVÁ, Marie, ed. *Křižovatky: (výbor z díla)*. Praha: Torst. 1930/2016. ISBN 978-80-7215-520-0. S. 493-495.

JESENSKÁ, Milena. Nové ženy. In: JESENSKÁ, Milena, JIRÁSKOVÁ, Marie, ed. *Křižovatky: (výbor z díla)*. Praha: Torst. 1932/2016. ISBN 978-80-7215-520-0. S. 497-499.

[Jur.] Výstava moderní ženy v Brně. *Rozsévačka*. R. 4. Č. 28. S. 2. Praha: Josef Haken. 1929.

KALÁČOVÁ, Mila. Žena hospodyňa. In: GÖLLNEROVÁ, Alžběta a Jarmila ZIKMUNDOVÁ. *Žena novej doby: kniha pre výchovu demokratickej ženy*. Bratislava: Tatra, 1938. S. 258-260

[K. H.] Naše dívky – móda a modernost. *Československá žena: list svazu katolických ženských spolků československých*. R. 9. Č. 2. S. 24-25. Praha: Svaz katolických ženských spolků československých. 1932.

[K. H.] Naše dívky – móda a modernost. *Československá žena: list svazu katolických ženských spolků československých.* R. 9. Č. 3. S. 40-41. Praha: Svaz katolických ženských spolků československých. 1932.

[K. H.] Naše dívky – móda a modernost. *Československá žena: list svazu katolických ženských spolků československých.* R. 9. Č. 4. S. 57. Praha: Svaz katolických ženských spolků československých. 1932.

KOLLONTAJ, Alexandra. Nová žena. *Ženský list: týdeník žen sociálně demokratických*. R. 1. Č. 39. S. 1. Přeložila Anna Malá. Praha: Václav Šturc. 1921.

LANDOVÁ – ŠTYCHOVÁ, Louisa. Stenografický záznam projevu poslankyně Louisy Landové – Štychové na 52. schůzi poslanecké sněmovny 21. května 1919. In: BAHENSKÁ, Marie, Libuše HECZKOVÁ a Dana MUSILOVÁ. *Ženy na stráž!: české feministické myšlení 19. a 20. století.* Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, 2010. S. 229 - 232.

MAJEROVÁ, Marie. Dělnická hrdost. *Rozsévačka*. R. 1. Č. 28. S. 2-3. Praha: Josef Haken. 1926.

MAJEROVÁ, Marie. Žena v proletářské kultuře. In: NÝVLTOVÁ, Dana. *Femme fatale české avantgardy: Marie Majerová - česká komunistka ve víru feminismu: s doprovodnou antologií*. Praha: Akropolis, nedatováno/2011. S. 234-248.

MALÁ, ANNA. Pravé ženství. In: BAHENSKÁ, Marie, Libuše HECZKOVÁ a Dana MUSILOVÁ. *Ženy na stráž!: české feministické myšlení 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, 1921/2010. S. 241-242.

MALÁ, Anna, KŘENOVÁ, Anna. Program, organisace a taktika komunistických žen. In: BAHENSKÁ, Marie, Libuše HECZKOVÁ a Dana MUSILOVÁ. *Ženy na stráž!: české feministické myšlení 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, 1921/2010. S. 238 – 240.

MALÍNSKÁ, Irena. Úloha ženy v diplomacii. In: GÖLLNEROVÁ, Alžběta a Jarmila ZIKMUNDOVÁ. *Žena novej doby: kniha pre výchovu demokratickej ženy*. Bratislava: Tatra, 1938. S. 148-154.

MARGUERITTE, Victor. Problém moderní ženy. *Eva: časopis moderní ženy*. R. 1. Č. 9. S. 11. Praha: Melantrich. 1929.

MASARYK, Tomáš G. Moderní názor na ženu. *Ženská rada*. R. 10. Č. 3. S. 39. Praha: Ženská národní rada. 1904/1934.

MATÚŠKOVÁ, Oľga. Problémy moderného manželstva. In: GÖLLNEROVÁ, Alžběta a Jarmila ZIKMUNDOVÁ. *Žena novej doby: kniha pre výchovu demokratickej ženy*. Bratislava: Tatra, 1938. S. 219-224.

MAUROIS, André. Kam spěje láska? *Eva: časopis moderní ženy*. R. 4. Č. 1. S. 28. Přeložila Jitka Fučíková. Praha: Melantrich. 1931.

MIKLENDOVÁ, Maria. Živíme sa rozumne? In: GÖLLNEROVÁ, Alžběta a Jarmila ZIKMUNDOVÁ. *Žena novej doby: kniha pre výchovu demokratickej ženy*. Bratislava: Tatra, 1938. S. 485-486

Moderní žena. *Československá žena: list svazu katolických ženských spolků československých*. R. 6. Č. 3. S. 47. Praha: Svaz katolických ženských spolků československých. 1929.

MRSKOŠOVÁ, Anna. Emancipované zemědělské ženy. *Ženská rada*. R. 9. Č. 2. S. 24-26. Praha: Ženská národní rada. 1933.

[M. Ú.] Jedálny lístok v zásadách. In: GÖLLNEROVÁ, Alžběta a Jarmila ZIKMUNDOVÁ. *Žena novej doby: kniha pre výchovu demokratickej ženy*. Bratislava: Tatra, 1938. S. 484.

[M. V.] Ženy – hospodyně a feminismus. *Ženská rada*. R. 12. Č. 3. S. 65-66. Praha: Ženská národní rada. 1936.

NEDVĚD, F. Žena předmětem. *Komunistka: ústřední list československých komunistek*. R. 2. Č. 16. S. 1-2. Praha: Václav Šturc. 1923.

NEUMANN, Stanislav Kostka. *Dějiny ženy: populárně sociologické, etnologické a kulturně historické kapitoly*. Vyd. 1. v nakl. Otakar II. Praha: Otakar II., 1999. ISBN 80-86355-03-9.

NOSILOVÁ-ZLESÁKOVÁ. K práci odboru „Vnitřní svoboda ženina“. *Ženská rada*. R. 7. Č. 3. S. 70-73. Praha: Ženská národní rada. 1931.

Organisace domácnosti. *Ženská rada*. R. 4. Č. 1. S. 8-10. Praha: Ženská národní rada. 1928.

Osaměli. *Komunistka: ústřední list československých komunistek*. R. 4. Č. 52. S. 5. Přeložila M. Š. Praha: Václav Šturc. 1925.

Po volbách. *Ženská rada*. R. 1. Č. 8. S. 1-2. Praha: Ženská národní rada. 1925.

POSPÍŠILOVÁ. Dělnické ženy a buržoazie. *Rozsévačka*. R. 2. Č. 47. S. 4. Praha: Josef Haken. 1927.

PROKOPOVÁ, J. Od ženy neuvědomělé – k třídně přesvědčené. *Komunistka: ústřední list československých komunistek*. R. 1. Č. 3. S. 1-2. Praha: Václav Šturc. 1922.

SLADKÁ, Viera. Praktický návod na pestovanie tela. In: GÖLLNEROVÁ, Alžběta a Jarmila ZIKMUNDOVÁ. *Žena novej doby: kniha pre výchovu demokratickej ženy*. Bratislava: Tatra, 1938. S. 322-324.

[Sol.] Přes dvě, tři generace. *Ženská rada*. R. 7. Č. 1. S. 1-2. Praha: Ženská národní rada. 1931.

SOLNAŘOVÁ, B. Milá paní Zemanová!. *Ženská rada*. R. 7. Č. 2. S. 22-25. Praha: Ženská národní rada. 1931.

SOUČKOVÁ-MATUCHOVÁ, Vilma. Nový pomer demokratickej žen k ľudskej spoločnosti a jej postavenie v nej. In: GÖLLNEROVÁ, Alžběta a Jarmila ZIKMUNDOVÁ. *Žena novej doby: kniha pre výchovu demokratickej ženy*. Bratislava: Tatra, 1938. S. 93-97.

[St. J.] Golf – sportem moderní ženy. *Eva: časopis moderní ženy*. R. 1. Č. 20. S. 5. Praha: Melantrich. 1929.

STRÁNSKÁ-ABSOLONOVÁ, Olga. Předmluva. In: STRÁNSKÁ-ABSOLONOVÁ, Olga*. Za novou ženu.* Praha, 1918/1920. S. 5-6.

STRÁNSKÁ-ABSOLONOVÁ, Olga. Ženská otázka s hlediska pokrokového. In: STRÁNSKÁ-ABSOLONOVÁ, Olga*. Za novou ženu.* Praha: 1909/1920. S. 13-38.

STRÁNSKÁ-ABSOLONOVÁ, Olga. Mateřství. In: STRÁNSKÁ-ABSOLONOVÁ, Olga*. Za novou ženu.* Praha: 1916-18/ 1920. S. 101-119.

STRÁNSKÁ-ABSOLONOVÁ, Olga. Účast ženy na politickém životě národa. In: STRÁNSKÁ-ABSOLONOVÁ, Olga*. Za novou ženu.* Praha: 1908-14/1920. S. 123-138.

STRÁNSKÁ-ABSOLONOVÁ, Olga. Muž a žena. In: STRÁNSKÁ-ABSOLONOVÁ, Olga*. Za novou ženu.* Praha: 1912/1920. S. 225-230.

STRÁNSKÁ-ABSOLONOVÁ, Olga. Prostituce. In: STRÁNSKÁ-ABSOLONOVÁ, Olga*. Za novou ženu.* Praha: 1910/1920. S. 239-240.

STRÁNSKÁ-ABSOLONOVÁ, Olga. Neomalthusiánství. In: STRÁNSKÁ-ABSOLONOVÁ, Olga*. Za novou ženu.* Praha: 1911/1920. S. 245-249.

ŠEDIVÁ-THEUREROVÁ, Milena. La Femme Slave (Slovanská žena). *Ženská rada*. R. 9. Č. 8. S. 187-191. Praha: Ženská národní rada. 1933.

ŠNOBR, Jan. Penelope přemýšlí. *Eva: časopis moderní ženy*. R. 2. Č. 23-24. S. 19. Praha: Melantrich. 1930.

TELECKÁ, Zdenka. Žena občianka. In: GÖLLNEROVÁ, Alžběta a Jarmila ZIKMUNDOVÁ. *Žena novej doby: kniha pre výchovu demokratickej ženy*. Bratislava: Tatra, 1938. S. 129-132.

TUMLÍŘOVÁ, M. Žena v politike. In: GÖLLNEROVÁ, Alžběta a Jarmila ZIKMUNDOVÁ. *Žena novej doby: kniha pre výchovu demokratickej ženy*. Bratislava: Tatra, 1938. S. 155-158.

ÚLEHLOVÁ-TILSCHOVÁ, M. Detská strava. In: GÖLLNEROVÁ, Alžběta a Jarmila ZIKMUNDOVÁ. *Žena novej doby: kniha pre výchovu demokratickej ženy*. Bratislava: Tatra, 1938. S. 467-471.

ÚLEHLOVÁ-TILSCHOVÁ, M. Vegetariánska strava. In: GÖLLNEROVÁ, Alžběta a Jarmila ZIKMUNDOVÁ. *Žena novej doby: kniha pre výchovu demokratickej ženy*. Bratislava: Tatra, 1938. S. 472-475.

ÚLEHLOVÁ-TILSCHOVÁ, M. Diétna strava. In: GÖLLNEROVÁ, Alžběta a Jarmila ZIKMUNDOVÁ. *Žena novej doby: kniha pre výchovu demokratickej ženy*. Bratislava: Tatra, 1938. S. 476-481.

VALACHOVÁ, Milada. O domácôm hospodárstve. In: GÖLLNEROVÁ, Alžběta a Jarmila ZIKMUNDOVÁ. *Žena novej doby: kniha pre výchovu demokratickej ženy*. Bratislava: Tatra, 1938. S. 492-547.

VANĚK, Jan, Zdeněk ROSSMANN a B. HORNEKOVÁ, ed. *Civilisovaná žena: jak se má kultivovaná žena oblékati*. Brno: Index, 1929-30.

VRÁTNÝ, K. Ženy a mravnost. *Československá žena: list svazu katolických ženských spolků československých*. R. 2. Č. 2. S. 19-20. Praha: Svaz katolických ženských spolků československých. 1925.

Výstava moderní ženy v Brně. *Eva: časopis moderní ženy*. R. 1. Č. 7. S. 24. Praha: Melantrich. 1929.

WOLLMANOVÁ-FAJNOROVÁ, Nina. Pomer dnešnej ženy k mužovi. In: GÖLLNEROVÁ, Alžběta a Jarmila ZIKMUNDOVÁ. *Žena novej doby: kniha pre výchovu demokratickej ženy*. Bratislava: Tatra, 1938. S. 233-240.

WORTH, Charles. Ženská móda – výraz moderního života. *Eva: časopis moderní ženy*. R. 1. Č. 9. S. 28. Praha: Melantrich. 1929.

ZACHAROVÁ, Zuzana. Žena matka a vychovávateľka. In: GÖLLNEROVÁ, Alžběta a Jarmila ZIKMUNDOVÁ. *Žena novej doby: kniha pre výchovu demokratickej ženy*. Bratislava: Tatra, 1938. S. 248-257.

ZLESÁKOVÁ. Vnitřní svoboda ženina. *Ženská rada*. R. 6. Č. 10. S. 167-168. Praha: Ženská národní rada. 1930.

Žena v hospodářském životě a v odborech. *Komunistka: ústřední list československých komunistek*. R. 1. Č. 11. S. 3-5. Praha: Václav Šturc. 1922.

Sekundární literatura

BAHENSKÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ. *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*. České Budějovice: Veduta, 2011. ISBN 978-80-86829-79-1.

BEAUMONT, Matthew. The New Woman in Nowhere: Feminism and Utopianism at the Fin de Siècle. In: RICHARDSON, Angelique; WILLIS, Chris (ed.). *The new woman in fiction and fact: fin-de-siècle feminisms*. Springer, 2007. S. 212-224.

BENEŠ, Vít. Diskurzivní analýza. In: Drulák, P. (ed.). Jak zkoumat politiku. Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích. Vyd. 1. Praha: Portál, S. 92-124. 2008

BROKLOVÁ, E. *První československá ústava: diskuse v ústavním výboru v lednu a únoru 1920*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny ČSAV. 1992. S. 49-51.

BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0248-3.

BUREŠOVÁ, Jana. Rozdílné pohledy na novou společenskou realitu po roce 1918 na příkladu katolických a pokrokově orientovaných ženských spolků. In:

KOSTRBOVÁ, Lucie, MALÍNSKÁ, Jana (eds.). *1918: Model komplexního transformačního procesu?*. Praha: 2010, S. 193-202.

CASTO, Mary Alice. *College women's involvement in dress and their relationship to images of themselves, including that of the "New Woman" 1895-1920*. [online]. Retrospektivní práce a dizertace. 2002. [cit. 2021-06-23]. Dostupné z: https://lib.dr.iastate.edu/rtd/19807

COFFEY, Amanda; ATKINSON, Paul. *Making sense of qualitative data: Complementary research strategies*. Sage Publications, Inc, 1996. Str. 26-51.

DUDEKOVÁ, Gabriela. Vplyv Veľkej vojny a rozpadu Habsburskej monarchie na právne a spoločenské postavenie žien. In KOSTRBOVÁ, Lucie, MALÍNSKÁ, Jana (eds.). *1918: Model komplexního transformačního procesu?*. Praha: 2010, S. 169-193.

DUDEKOVÁ, Gabriela. Diskurz o poslaní vzdelaných žien. In: DUDEKOVÁ, Gabriela a kol. *Na ceste k modernej žene: kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava: Veda, 2011. Svet vedy. ISBN 978-80-224-1189-9. S. 94-117.

DUDEKOVÁ, Gabriela, LENGYELOVÁ, Tünde. Premeny právneho postavenia žien. In: Gabriela a kol. *Na ceste k modernej žene: kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava: Veda, 2011. Svet vedy. ISBN 978-80-224-1189-9. S. 293-315.

DUMENIL, Lynn. The New Woman and the Politics of the 1920S. [online]. *OAH Magazine of History* 21, no. 3. 2007. [cit. 2021-06-23]. S. 22-26. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/25162125.

FAIRCLOUG, Norman. *Language and Power*. London: Longman Inc. 1989.

FAIRCLOUGH, Norman. *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press. 1992.

FAIRCLOUGH, Norman. *Crtitical discourse analysis: the critical study of language*. London: Longman. 1995.

FAIRCLOUGH, Norman. *Analysing discourse: Textual Analysing for Social Research.* London: Routledge. 2003.

FEINBERG, Melissa. *Elusive Equality: Gender, Citizenship, and the Limits of Democracy in Czechoslovokia, 1918-1950*. Pittsburgh PA: University of Pittsburgh Press, 2006.

FREEDMAN, Estelle B. The New Woman: Changing Views of Women in the 1920s. [online]. *The Journal of American History* 61, no. 2. 1974. [cit. 2021-06-23]. S. 372-393. Dostupné z: www.jstor.org/stable/1903954.

GAGNIER, Regenia. Aestheticism and the Decadence. In: RICHARDSON, Angelique; WILLIS, Chris (ed.). *The new woman in fiction and fact: fin-de-siècle feminisms*. Springer, 2007. S. 239-250.

GATIALOVÁ, Eva. *Nová žena – ideály a realita v medzivojnovom období*. Diplomová práce. Univerzita Komenského v Bratislavě. Filozofická fakulta. 2014.

GUBA, Egon G., a LINCOLN, Yvonna S. Competing paradigms in qualitative research. In: DENZIN, Norman. K., & LINCOLN, Yvonna. S. *Handbook of qualitative research*. London: SAGE Publications. 1994. S. 105-116

HALL, Lesley A. The Next Generation: Stella Browne, the New Woman as Freewoman. In: RICHARDSON, Angelique; WILLIS, Chris (ed.). *The new woman in fiction and fact: fin-de-siècle feminisms*. Springer, 2007. S. 224-239.

HIRSHBEIN, Laura Davidow. The Flapper and the Fogy: Representations of Gender and Age in the 1920s. [online]. *Journal of Family History*, Vol. 26 No. 1. 2001. Sage Publications, Inc. [cit. 2021-06-23]. S. 112-137. Dostupné z: https://doi.org/10.1177/036319900102600106

KARPÍŠKOVÁ, Betty. Žena a socialism. In: BAHENSKÁ, Marie, Libuše HECZKOVÁ a Dana MUSILOVÁ. *Ženy na stráž!: české feministické myšlení 19. a 20. století.* Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky. Asi 1927/2010. S. 262-265.

KUČERA, R. *Život na příděl: válečná každodennost a politiky dělnické třídy v českých zemích 1914-1918*. Praha: NLN, 2013.

LANDOVÁ-ŠTYCHOVÁ, LOUISA. Právní postavení československých občanek v manželství a rodině. *Ženská rada*. R. 1. Č. 8. S. 9-11. Praha: Ženská národní rada. 1925.

LEDGER, Sally. *The New Woman: Fiction and Feminism at the Fin de siècle*. Manchester, UK; New York: Manchester University Press; New York: Distributed exclusively in the USA by St. Martin's Press. 1997.

MASARYK, Tomáš Garrigue, ŠKRACH, Vasil Kaprálek a PLAMÍNKOVÁ, Františka. *O ženě*. Praha: Čin, 1930.

MASARYK, Tomáš G. *Moderní názor na ženu: otisk přednášky z roku 1904*. Brno: Zemská organisace pokrokových žen moravských. 1904/1930.

MIKULOVÁ, Maria. Právne postavenie ženy v Československej republike. In: GÖLLNEROVÁ, Alžběta a Jarmila ZIKMUNDOVÁ. *Žena novej doby: kniha pre výchovu demokratickej ženy*. Bratislava: Tatra, 1938. S. 116-122.

MILLS, Sara. *Discourse*. Routledge, 1997.

NEČASOVÁ, Denisa. *Nový socialistický člověk: Československo 1948-1956*. Brno: Host, 2018. ISBN 978-80-7577-185-8.

PYKETT, Lyn. Foreword. In: RICHARDSON, Angelique; WILLIS, Chris (ed.). *The new woman in fiction and fact: fin-de-siècle feminisms*. Springer, 2007. S. xi-xii.

RAUB, Patricia. A New Woman or an Old-Fashioned Girl? the Portrayal of the Heroine in Popular Women's Novels of the Twenties. [online]. *American Studies.* Vol. 35, No. 1. Mid-America American Studies Association: 1994. S. 109-130. [cit. 2021-07-15]. Dostupný z: https://www.jstor.org/stable/40642587

RICHARDSON, Angelique; WILLIS, Chris. Introduction. In: RICHARDSON, Angelique; WILLIS, Chris (ed.). *The new woman in fiction and fact: fin-de-siècle feminisms*. Springer, 2007. S. 1-39

SCHAFFER, Talia. Nothing but Foolscap and Ink: Inventing the New Woman. In: RICHARDSON, Angelique; WILLIS, Chris (ed.). *The new woman in fiction and fact: fin-de-siècle feminisms*. Springer, 2007. S. 39-53

SCHNEIDEROVÁ, Soňa. *Analýza diskurzu a mediální text*. Karolinum Press: 2015.

STOTT, Rebecca. Scaping the Body: Of Cannibal Mothers and Colonial Landscapes. In: RICHARDSON, Angelique; WILLIS, Chris (ed.). *The new woman in fiction and fact: fin-de-siècle feminisms*. Springer, 2007. S. 150-167.

STRÁNSKÁ, Olga. Ženská otázka a válka. In: M. Bahenská, L. Heczková, D. Musilová, (eds.). *O ženské práci. Dobové (sebe)reflexe a polemiky*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, s. 160-164.

TELECKÁ, Zdenka. Význačné odchylky v právním postavení slovenskej ženy. In: GÖLLNEROVÁ, Alžběta a Jarmila ZIKMUNDOVÁ. *Žena novej doby: kniha pre výchovu demokratickej ženy*. Bratislava: Tatra, 1938. S. 122-129.

TONKISS, Fran. Analysing discourse. In SEALE, Clive. (ed.). *Researching society and culture*. Vyd. 2. London: SAGE. 2004.

TUSAN, Michelle E. Inventing the New Woman: Print Culture and Identity Politics During the Fin-de-Siecle. In: *Victorian Periodicals Review*, vol. 31, no. 2. 1998. [cit. 2021-06-23]. S. 169-182. Dostupné z:

VAŠÁT, Petr. *Kritická diskursivní analýza: sociální konstruktivismus v praxi*. 2008.

WEST, B. June. The "New Woman". [online]. *Twentieth Century Literature* 1, no. 2. 1955. S. 55-68. [cit. 2021-07-15]. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/440970

ZÁBRODSKÁ, Kateřina. *Variace na gender: poststrukturalismus, diskurzivní analýza a genderová identita*. Praha: Academia. 2009. ISBN 978-80-200-1752-9.

7 Obrazová příloha

Obrázek 1 – A „New Woman“. Punch. 8. září 1894. In: RICHARDSON, Angelique; WILLIS, Chris (ed.). *The new woman in fiction and fact: fin-de-siècle feminisms*. Springer, 2007. S. 14

Obrázek 2 – I am afraid Mother doesn't much like the latter-day girl. Punch. 19. května 1894. In: RICHARDSON, Angelique; WILLIS, Chris (ed.). *The new woman in fiction and fact: fin-de-siècle feminisms*. Springer, 2007. S. 15

Obrázek 3 – Passionate female Literary Types. Punch. 2. června 1894. In: RICHARDSON, Angelique; WILLIS, Chris (ed.). *The new woman in fiction and fact: fin-de-siècle feminisms*. Springer, 2007. S. 16.

Obrázek 4 – In Dosetshire. Punch. 16. září 1899. In: RICHARDSON, Angelique; WILLIS, Chris (ed.). *The new woman in fiction and fact: fin-de-siècle feminisms*. Springer, 2007. S. 18.

Obrázek 5 – Our Decadents (female). 23. června 1894. In: RICHARDSON, Angelique; WILLIS, Chris (ed.). *The new woman in fiction and fact: fin-de-siècle feminisms*. Springer, 2007. S. 17.

Obrázek 6 – What it Will Soon Come To. Punch. 24. února 1894. In: RICHARDSON, Angelique; WILLIS, Chris (ed.). *The new woman in fiction and fact: fin-de-siècle feminisms*. Springer, 2007. S. 19.

Obrázek 7 – Donna Quixote. Punch. 28. dubna 1894. In: RICHARDSON, Angelique; WILLIS, Chris (ed.). *The new woman in fiction and fact: fin-de-siècle feminisms*. Springer, 2007. S. 21.

Obrázek 8 – The Matron's Hiss. Punch. 13. října 1894. In: RICHARDSON, Angelique; WILLIS, Chris (ed.). *The new woman in fiction and fact: fin-de-siècle feminisms*. Springer, 2007. S. 22.

Obrázek 9 – Le Monde où l' on s'amuse. Punch's Almanach for 1897. In: RICHARDSON, Angelique; WILLIS, Chris (ed.). *The new woman in fiction and fact: fin-de-siècle feminisms*. Springer, 2007. S. 23.

Obrázek 10 – Girls Attacking a Constable. The Illustrated Police News. 21. července 1888. In: RICHARDSON, Angelique; WILLIS, Chris (ed.). *The new woman in fiction and fact: fin-de-siècle feminisms*. Springer, 2007. S. 26

Obrázek 11 – The New Woman. Punch. 15. června 1895. In: LEDGER, Sally. *The New Woman: Fiction and Feminism at the Fin de siècle*. Manchester, UK; New York: Manchester University Press; New York: Distributed exclusively in the USA by St. Martin's Press. 1997. S. 98.

Obrázek 12 – From the Queer and Yellow Book. Punch. 2. února 1895. In: LEDGER, Sally. *The New Woman: Fiction and Feminism at the Fin de siècle*. Manchester, UK; New York: Manchester University Press; New York: Distributed exclusively in the USA by St. Martin's Press. 1997. S 98.

Obrázek 13 – GROSZ, George. *The Flapper.* [online]. German, B. 1893, Berlin, Germany-d. 1959. Berlin, Germany. [cit. 2021-07-21]. Dostupný z: https://jstor.org/stable/community.10554 442.

Obrázek 14 – HELD John, Jr. Cover Illustration Showing a Well Dressed Old Man Dancing with a Flapper. [online]. *Life Magazine.* 18. února 1926. [cit. 2021-07-21]. Dostupný z: https://jstor.org/stable/community.14657645.

Obrázek 15 – Móda deformovala nejen ženinu mentalitu, nýbrž i její tělo. Dík sportu, který vyloučil korset, jsou dnešní ženy zdravější. In: VANĚK, Jan, Zdeněk ROSSMANN a B. HORNEKOVÁ, ed. *Civilisovaná žena: jak se má kultivovaná žena oblékati*. Brno: Index, 1929-30. S. 76.

Obrázek 16 – Oblek na ráno, v kanceláři a v obchodě, ve škole. Oblek pro večer, domácí, slavnosti, divadlo. Oblek na cesty. In: VANĚK, Jan, Zdeněk ROSSMANN a B. HORNEKOVÁ, ed. *Civilisovaná žena: jak se má kultivovaná žena oblékati*. Brno: Index, 1929-30. S. 89.

Obrázek 17 – Oblek k práci v kuchyni a v domácnosti. In: VANĚK, Jan, Zdeněk ROSSMANN a B. HORNEKOVÁ, ed. *Civilisovaná žena: jak se má kultivovaná žena oblékati*. Brno: Index, 1929-30. S. 90.

Obrázek 18 – Civilisované ženy odhazují dlouhé vlasy i dlouhé sukně, znaky to staletého otroctví a neztrácejí při tom ženství, ba naopak jsou roztomilejší. In: *Civilisovaná žena: jak se má kultivovaná žena oblékati*. Brno: Index, 1929-30. S. 82.

Figure 2 A 'New Woman'
The Vicar's Wife. 'And have you had good sport, Miss Goldenberg?'
Miss G. 'Oh, rippin'! I only shot one rabbit, but I managed to injure quite a dozen more!'
Punch, 8 September 1894

Obr. 1: „Nová žena“

Vikářova manželka: „A užila jste si dobrého sportu, slečno Goldenberg?“
Slečna Goldenberg: „Oó, ohromně. Zastřelila jsem jen jednoho zajíce, ale zvládla jsem ranit tucet dalších.“

Punch, 8. listopadu 1894. In: RICHARDSON, Angelique; WILLIS, Chris (ed.). *The new woman in fiction and fact: fin-de-siècle feminisms*. Springer, 2007. S. 14.

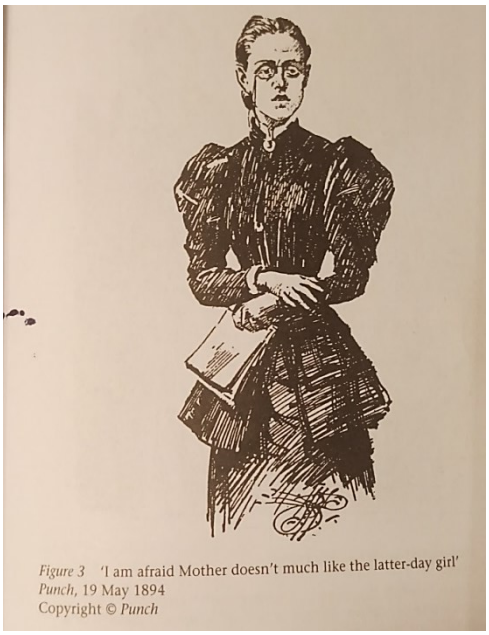

Figure 3 'I am afraid Mother doesn't much like the latter-day girl'
Punch, 19 May 1894
Copyright © *Punch*

Obr. 2: „Obávám se, že matka nemá moc ráda moderní dívky.“

Punch, 19. května 1894. In: RICHARDSON, Angelique; WILLIS, Chris (ed.). *The new woman in fiction and fact: fin-de-siècle feminisms*. Springer, 2007. S. 15.

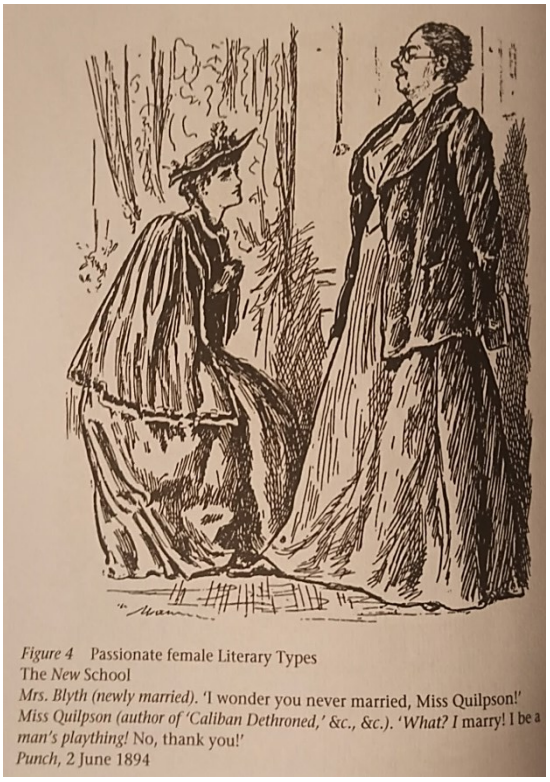

Figure 4 Passionate female Literary Types
The *New* School
Mrs. Blyth (newly married). 'I wonder you never married, Miss Quilpson!'
Miss Quilpson (author of 'Caliban Dethroned,' &c., &c.). '*What? I* marry! I be a *man's plaything!* No, thank you!'
Punch, 2 June 1894

Obr. 3: Vášnivé ženské literární typy. Nová škola.

P. Blyth (nedávno provdaná): „Udivuje mě, že jste se nikdy nevdala, slečno Quilpson!“

Slečna Quilpson (autorka Caliban Dethroned, atd., atd.): „Cože? Já a vdát se! Být tak mužovou hračkou! Ne, děkuji!“

Punch, 2. června 1894. In: RICHARDSON, Angelique; WILLIS, Chris (ed.). *The new woman in fiction and fact: fin-de-siècle feminisms*. Springer, 2007. S. 16.

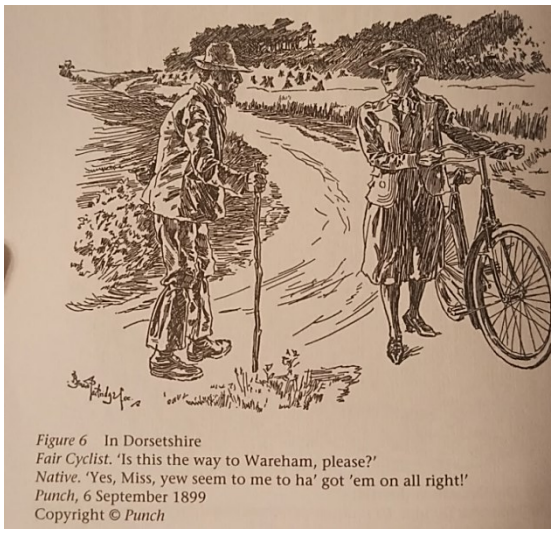

Figure 6 In Dorsetshire
Fair Cyclist. 'Is this the way to Wareham, please?'
Native. 'Yes, Miss, yew seem to me to ha' got 'em on all right!'
Punch, 6 September 1899
Copyright © *Punch*

Obr. 4: V Dosethiru

Cyklistka míří na pouť: „Prosím Vás, je toto cesta do Warehamu?“

Místní: „Ano, slečno, zdá se mi, že jste je všechny dobře napálila.“

Punch, 6. listopadu 1899. In: RICHARDSON, Angelique; WILLIS, Chris (ed.). *The new woman in fiction and fact: fin-de-siècle feminisms*. Springer, 2007. S. 18

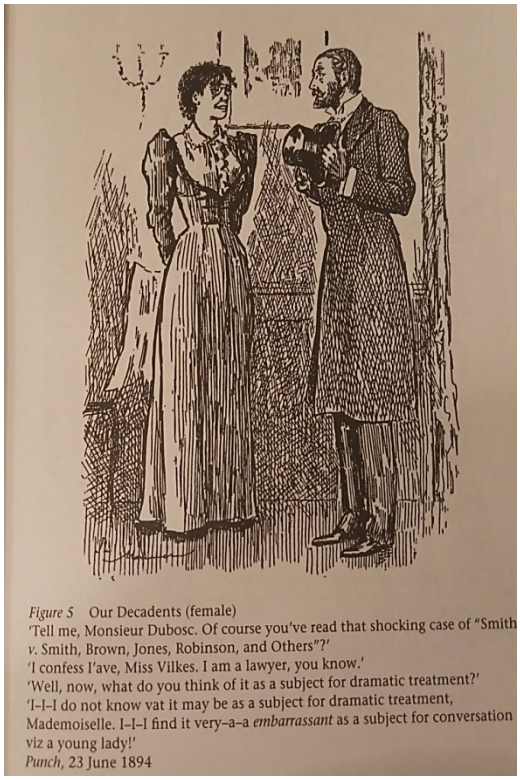

Figure 5 Our Decadents (female)
'Tell me, Monsieur Dubosc. Of course you've read that shocking case of "Smith *v.* Smith, Brown, Jones, Robinson, and Others"?'
'I confess I'ave, Miss Vilkes. I am a lawyer, you know.'
'Well, now, what do you think of it as a subject for dramatic treatment?'
'I–I–I do not know vat it may be as a subject for dramatic treatment, Mademoiselle. I–I–I find it very–a–a *embarrassant* as a subject for conversation viz a young lady!'
Punch, 23 June 1894

Obr. 5: Naše dekadentky

„Řekněte mi, pane Dubosc. Četl jste ten šokující případ Smith v. Smith, Brown, Jones, Robinson, a další?“
„Přiznávám, že ano, slečno Vilkes. Víte, jsem právník.“
„Dobrá, a co si o tom myslíte, jako o předmětu pro dramatické zpracování?“
„J-J-Já nevím, co by mělo být předmětem dramatického zpracování, slečno. D-d-domnívám se, že je to trapné jako předmět konverzace s mladou dámou.“

Punch, 23. června 1894. In: RICHARDSON, Angelique; WILLIS, Chris (ed.). *The new woman in fiction and fact: fin-de-siècle feminisms*. Springer, 2007. S. 17.

Figure 7 What It Will Soon Come To
Miss Sampson. 'Pray let me carry your bag, Mr. Smithereen!'
Punch, 24 February 1894

Obr. 6: K čemu brzy dojde

Slečna Sampson: „Prosím Vás, pane Smihereen, nechte mě vzít Vám Vaši tašku!“

Punch, 24. února 1894. In: RICHARDSON, Angelique; WILLIS, Chris (ed.). *The new woman in fiction and fact: fin-de-siècle feminisms*. Springer, 2007. S. 19.

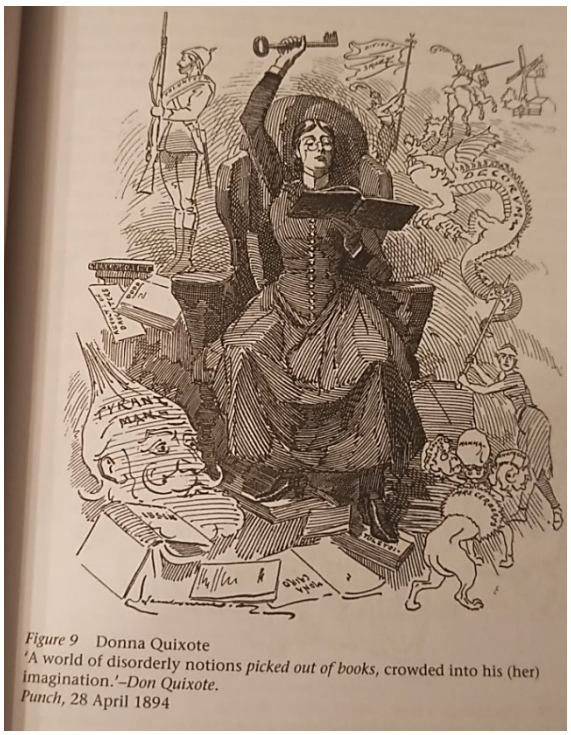

Figure 9 Donna Quixote
'A world of disorderly notions *picked out of books*, crowded into his (her) imagination.'–*Don Quixote.*
Punch, 28 April 1894

Obr. 7: Donna Quixote

„Svět neuspořádaných představ vybraných z knih přeplňující jeho (její) fantazii“ – Don Quixote

Punch, 28. dubna 1894. In: RICHARDSON, Angelique; WILLIS, Chris (ed.). *The new woman in fiction and fact: fin-de-siècle feminisms*. Springer, 2007. S. 21.

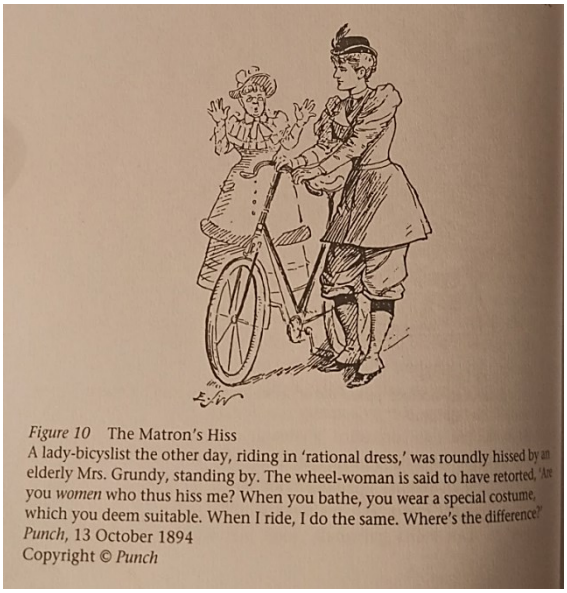

Figure 10 The Matron's Hiss
A lady-bicyclist the other day, riding in 'rational dress,' was roundly hissed by an elderly Mrs. Grundy, standing by. The wheel-woman is said to have retorted, 'Are you *women* who thus hiss me? When you bathe, you wear a special costume, which you deem suitable. When I ride, I do the same. Where's the difference?'
Punch, 13 October 1894
Copyright © *Punch*

Obr. 8: Syčení matróny

Na cyklistku řídící v „racionálním oděvu“ syčela nedaleko postávající postarší paní Grundy. Cyklistka jí prý odsekla: „Vy jste žena, která na mě syčí? Když se koupete, nosíte speciální kostým, který považujete za vhodný. Když řídím kolo, dělám to samé. V čem je rozdíl?“

Punch, 13. října 1894. In: RICHARDSON, Angelique; WILLIS, Chris (ed.). *The new woman in fiction and fact: fin-de-siècle feminisms*. Springer, 2007. S. 22.

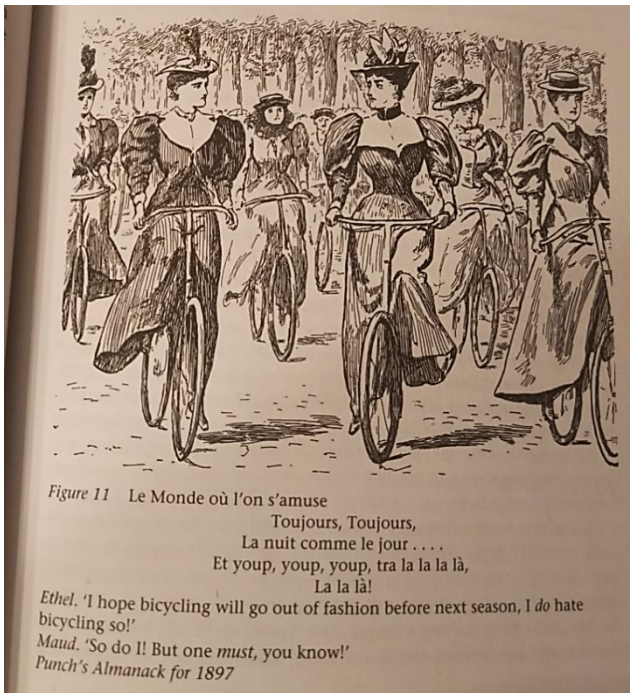

Figure 11 Le Monde où l'on s'amuse
Toujours, Toujours,
La nuit comme le jour . . . .
Et youp, youp, youp, tra la la la là,
La la là!
Ethel. 'I hope bicycling will go out of fashion before next season, I *do* hate bicycling so!'
Maud. 'So do I! But one *must*, you know!'
Punch's Almanack for 1897

Obr. 9: Svět, ve kterém se bavíme

Ethel: „Doufám, že jízda na kole vyjde z módy před příští sezónou, tak ji nesnáším.“
Maud: „ Já také“ Ale to víš, člověk musí!“

Almanach *Punch* pro rok 1897. In: RICHARDSON, Angelique; WILLIS, Chris (ed.). *The new woman in fiction and fact: fin-de-siècle feminisms*. Springer, 2007. S. 23.

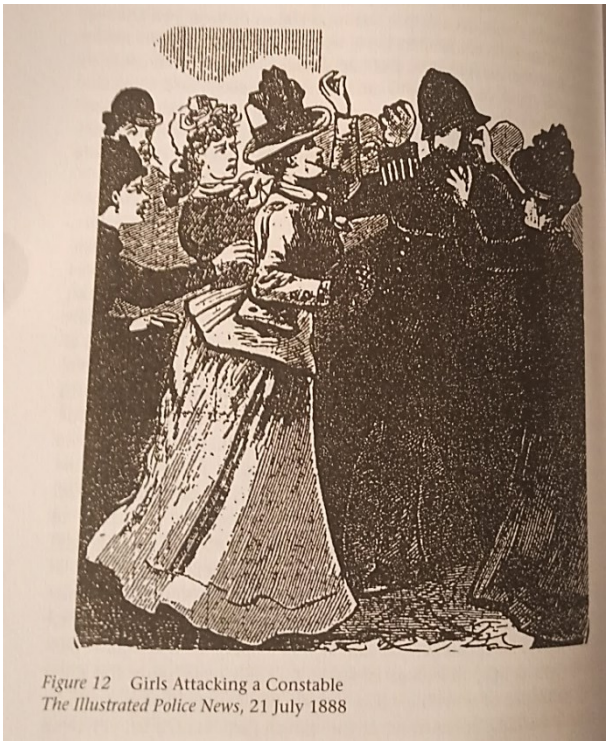

Figure 12 Girls Attacking a Constable
The Illustrated Police News, 21 July 1888

Obr. 10: Dívky napadající strážníka

The Illustrated Police News, 21. července 1888. In: RICHARDSON, Angelique; WILLIS, Chris (ed.). *The new woman in fiction and fact: fin-de-siècle feminisms*. Springer, 2007. S. 26.

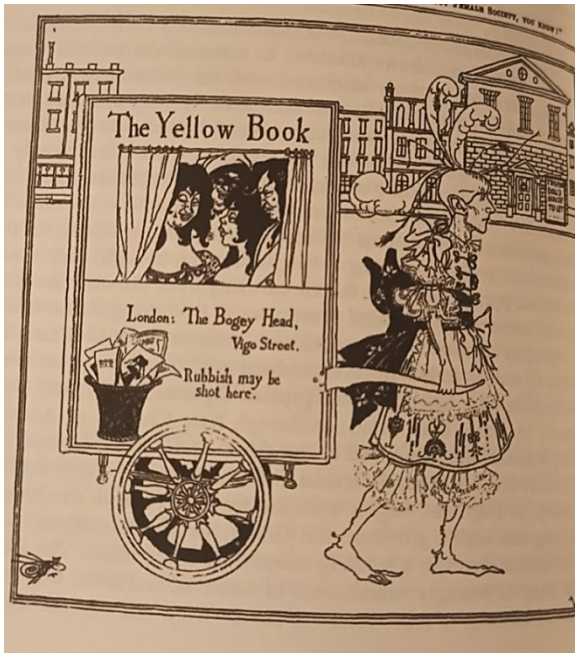

Obr. 11: Z Queer and Yellow Book

Punch, 2. února 1895. LEDGER, Sally. *The New Woman: Fiction and Feminism at the Fin de siècle*. Manchester, UK; New York: Manchester University Press; New York: Distributed exclusively in the USA by St. Martin's Press. 1997. S. 98.

Obr. 12: „Nová žena“

Punch, 15. června 1895. In: LEDGER, Sally. *The New Woman: Fiction and Feminism at the Fin de siècle*. Manchester, UK; New York: Manchester University Press; New York: Distributed exclusively in the USA by St. Martin's Press. 1997. S. 98.

Obr. 13: „The Flatter“ – „Ptáče“

GROSZ, George. *The Flapper.* [online]. German, B. 1893, Berlin, Germany-d. 1959. Berlin, Germany. [cit. 2021-07-21]. Dostupný z: https://jstor.org/stable/community.10554 442.

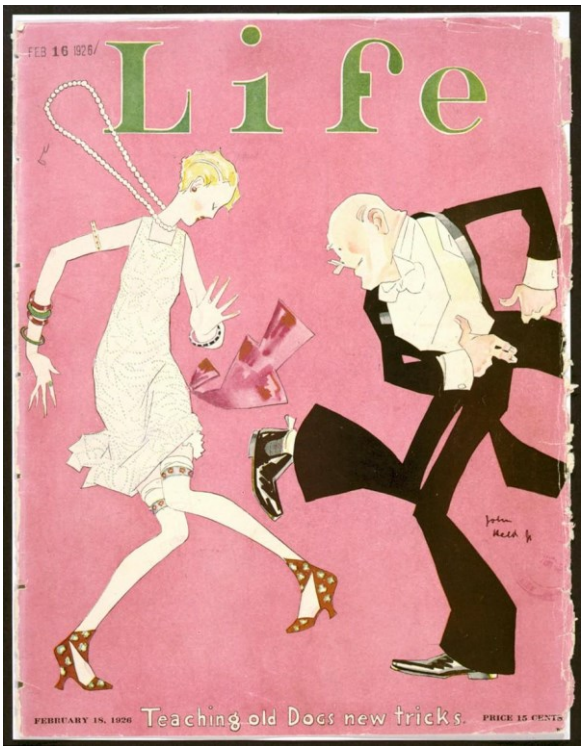

Obr. 14: Ilustrace na obálce časopisu Life ukazující staršího, dobře oblečeného muže, který tančí s „ptáčetem“

Life, 18. února 1926. HELD John, Jr. Cover Illustration Showing a Well Dressed Old Man Dancing with a Flapper. [online]. *Life Magazine.* 18. února 1926. [cit. 2021-07-21]. Dostupný z: https://jstor.org/stable/community.14657645.

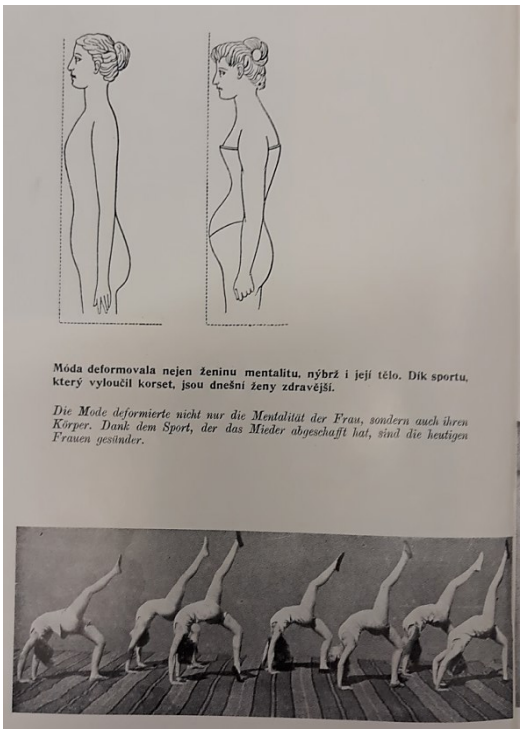

Obr. 15:

Móda deformovala nejen ženinu mentalitu, nýbrž i její tělo. Dík sportu, který vyloučil korset, jsou dnešní ženy zdravější.

VANĚK, Jan, Zdeněk ROSSMANN a B. HORNEKOVÁ, ed. *Civilisovaná žena: jak se má kultivovaná žena oblékati*. Brno: Index, 1929-30. S. 76.

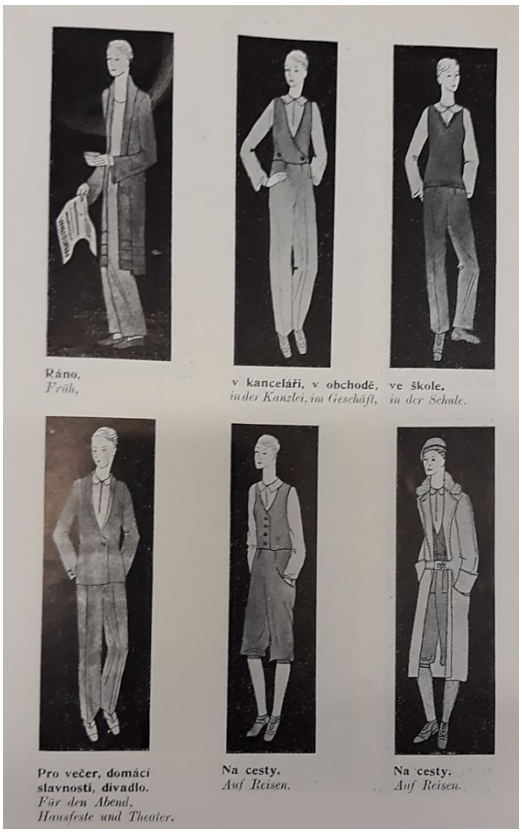

Obr. 16:

Oblek na ráno, v kanceláři a v obchodě, ve škole. Oblek pro večer, domácí, slavnosti, divadlo. Oblek na cesty.

VANĚK, Jan, Zdeněk ROSSMANN a B. HORNEKOVÁ, ed. *Civilisovaná žena: jak se má kultivovaná žena oblékati*. Brno: Index, 1929-30. S. 89.

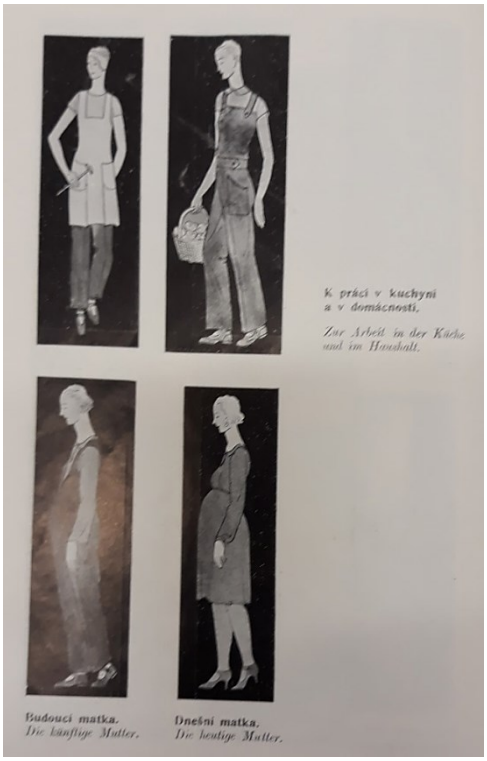

Obr. 17:

Oblek k práci v kuchyni a v domácnosti

VANĚK, Jan, Zdeněk ROSSMANN a B. HORNEKOVÁ, ed. *Civilisovaná žena: jak se má kultivovaná žena oblékati*. Brno: Index, 1929-30. S. 90

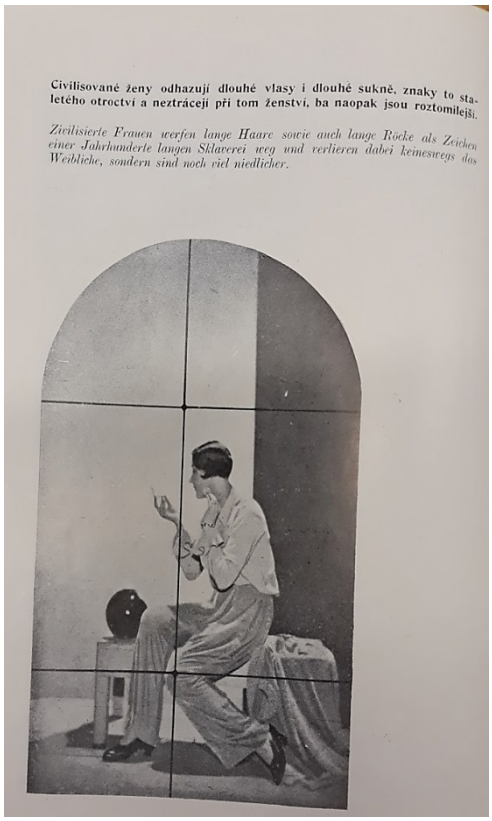

Obr. 18:

Civilisované ženy odhazují dlouhé vlasy i dlouhé sukně, znaky to staletého otroctví a neztrácejí při tom ženství, ba naopak jsou roztomilejší.

VANĚK, Jan, Zdeněk ROSSMANN a B. HORNEKOVÁ, ed. *Civilisovaná žena: jak se má kultivovaná žena oblékati*. Brno: Index, 1929-30. S. 82.